

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İMAM-HATİP GÖREVLİLERİNİN AİLEVÎ
YAŞANTISININ PSİKOLOJİK TAHLİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adem TURAN

**Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa AKÇAY

HAZİRAN -2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İMAM-HATİP GÖREVLİLERİNİN AİLEVİ
YAŞANTISININ PSİKOLOJİK TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adem TURAN

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi

Bu tez 27/06/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mustafa AKÇAY

Jüri Başkanı

Kabul

Red

Düzeltme

Doç. Dr. Abdülvahit İMAMOĞLU

Jüri Üyesi

Kabul

Red

Düzeltme

Yr. Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK

Jüri Üyesi

Kabul

Red

Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Adem TURAN

27.06.2011

ÖNSÖZ

Bireyin işi ve ailesi günlük hayatının çok büyük bir bölümünü içinde geçirdiği; başarılı, huzurlu ve tatmin olmayı istediği en önemli iki alandır. Sosyal ve kültürel açıdan önemli değişimlerle karşı karşıya olduğumuz bir dönemde, aile yaşamının iş yaşamına ve iş hayatının da aile hayatına etkileri bireyin hayatını şekillendiren iki olgudur. İş ve aile yaşantısı ve bunların birbirleriyle ilişkisi bu açıdan önem taşımaktadır.

Alan araştırması olarak düşündüğümüz bu çalışmada, imam-hatip görevlilerinin ailevi hayatlarının din psikolojisi açısından tahlili yapılmaya çalışılmıştır. Araştırma giriş, iki bölüm, sonuç ve önerilerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, önemi, varsayımları, problemleri ve sınırlılıkları verilmektedir. Birinci bölümde imam-hatiplik ve aile kavramları ele alınmakta, yaşam doyumu, iş tatmini ve iş-aile yaşam çatışması kavramları açıklanmakta, ilk ve orta yetişkinlik dönemlerinin psiko-sosyal özellikleri tahlil edilmektedir. Üçüncü bölümde, anketlerden elde edilen veriler ışığında yapılan analizlere dair bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise, araştırma bulguları ve yorumlardan çıkan sonuçlar ortaya konularak bunlara öneriler getirilmiştir.

Bu çalışma esnasında, bilgi, tavsiye ve tecrübelerinden istifade ettiğim ve bana değerli zamanlarını ayıran hocam Doç. Dr. Abdülvahit İmamoğlu'na, danışman hocam Doç. Dr. Mustafa Akçay'a, gerek tavsiyelerinden ve gerekse eserlerinden istifade ettiğim bütün hocalarıma, Arş. Gör. Ercan Dursun'a, emeği geçen bütün arkadaşlarıma, anket uygulaması esnasında kıymetli vakitlerini bizlere ayıran ve ankette yöneltilen sorulara titizlikle cevap veren değerli katılımcılara şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca, çalışmalarım ve hayatımın her anında yanımda olan ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşime, çalışmalarım nedeniyle bazen kendisine gereken zamanı ayıramadığım kızım Kevser'e teşekkürü bir vefa borcu olarak görüyorum.

Gayret bizden, muvaffakiyet Allah'tandır.

Adem TURAN

27.06.2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TEORİK ÇERÇEVE	8
1.1. İmam-Hatiplik Kavramına Genel Bakış.....	8
1.1.1. İmam ve Hatip Kavramı.....	8
1.1.2. İmam- Hatipliğin Tarihçesi	9
1.1.3. Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı İmam- Hatiplerin Görevleri	12
1.1.4. Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Din Görevlileri İle İlgili Sayısal Bilgiler	14
1.2. Aile Kavramına Genel Bakış	16
1.2.1. Aile Kurumu ve Çeşitleri	17
1.2.2 Türk Aile Yapısı	18
1.3. Yetişkinlik Dönemi	20
1.3.1. İlk (Genç) Yetişkinlik Dönemi Psiko-Sosyal Özellikleri	22
1.3.2. Orta Yetişkinlik Dönemi Psiko-Sosyal Özellikleri.....	26
1.4. Yaşam Doyumu.....	31
1.5. İş Tatmini	35
1.6. İş-Aile Yaşam Çatışması.....	37
BÖLÜM 2: ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR	40
2.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri	41
2.2. Ölçek Sorularına Verilen Cevaplarla İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	48
2.3. İlk ve Orta Yetişkin İmam-Hatip Görevlilerinin İş Tatmini, Yaşam Doyumu, İş- Aile Çatışması ve Aile-İş Çatışması İle İlgili Görüşler	48
2.4. İmam-Hatip Görevlilerinin, Çocuklarının Meslek Seçimine Etkilerine Dair Veriler	50
2.5. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Ölçek Sorularına Verdikleri Cevaplarla İlgili Anova ve Kruskal Wallis Testi Analizleri	52

2.6. Katılımcıların Yetişkinlik Dönemleri ve Diğer Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkiler...	61
2.7. Katılımcıların Eğitim Durumları ve Diğer Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkiler.....	71
2.7.1. İmam-Hatip Görevlilerinin Eğitim Durumunun İş ve Aile Yaşantıları Dışındaki Faaliyetlere Katılımlarına Etkisi.....	73
2.7.2. İmam-Hatip Görevlilerinin Eğitim Durumunun Misafirlğe Gitme Düzeyleri İle İlişkisi	74
2.7.3. İmam-Hatip Görevlilerinin Görevlerini Etkileyen En Önemli Faktör İle Eğitim Düzeylerinin İlişkisi	75
2.8. Katılımcıların Görev Yaptıkları Yer ve Diğer Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkiler	76
2.9. Katılımcıların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmeleri İle Diğer Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkiler	78
2.9.1. İmam-Hatip Görevlilerinin Aile Yaşantısı ile Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı Arasındaki İlişki	79
2.9.2. İmam-Hatip Görevlilerinin Aile Yaşantılarının Misafirlğe Gitme Düzeyleri İle İlişkisi	80
2.9.3. Çalışmaya Katılanların Aile Yaşantılarının Alışveriş Tercihlerine Etkisine Dair Veriler	81
GENEL DEĞERLENDİRME	82
SONUÇ.....	85
KAYNAKLAR	89
EKLER.....	94
ÖZGEÇMİŞ.....	101

KISALTMALAR

c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Enst.	: Enstitüsü
Haz.	: Hazırlayan, hazırlayanlar
KW.	: Kruskal Wallis testi
m.	: Aritmetik ortalama
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
MWU.	: Mann-Whitney U testi
N.	: Sayı
p	: Anlamlılık düzeyi
r.	: Korelasyon katsayısı
s.	: Sayfa
SAÜ.	: Sakarya Üniversitesi
s.a.v	: Sallallahu aleyhi vesellem
S.S.	: Standart sapma
Sy.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	: Tercüme eden
Ü.	: Üniversitesi
Vd.	: Ve devamı, ve diğerleri
Yay.	: Yayınları, yayınevi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Diyanet Personel Sayısı	14
Tablo 2: Öğrenim Durumlarına Göre Personel Sayısı Ve Dağılımı	15
Tablo 3: Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov Z Testi Sonuçları.....	40
Tablo 4: Araştırmaya Katılanların Yaş Dağılımları.....	41
Tablo 5: Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları.....	42
Tablo 6: Araştırmaya Katılanların Görev Yılı İle İlgili Dağılımı	42
Tablo 7: Araştırmaya Katılanların Görev Yeri İle İlgili Dağılımı	42
Tablo 8: Araştırmaya Katılanların Kaldığı Yer İle İlgili Dağılımı	43
Tablo 9: Araştırmaya Katılanların Almış Olduğu Ücreti Yeterli Bulup Bulmadığı İle İlgili Dağılımı	43
Tablo 10: Araştırmaya Katılanların Görev Yapmış Olduğu Yerde Sosyal İhtiyaçlarını Giderme Anlamında Sorun Yaşayıp Yaşamadığı İle İlgili Dağılım	44
Tablo 11: Araştırmaya Katılanların Görev Yapmış Olduğu Yerde Cemaatle İlişkilerinde Sorun Yaşayıp Yaşamadığı İle İlgili Dağılım	44
Tablo 12: Araştırmaya Katılanların Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığına Göre Dağılımları	45
Tablo 13: Araştırmaya Katılanların Çocuklarının Seçmesini İstedikleri Mesleğe Göre Dağılımları	45
Tablo 14: Araştırmaya Katılanların Görevlerini Etkileyen Sorunlara Göre Dağılımı..	45
Tablo 15: Araştırmaya Katılanların Alışverişlerini Nasıl Yaptıklarına Göre Dağılımları	46
Tablo 16: Araştırmaya Katılanların Aile Yaşantısını Topluma Örnek Görmesi İle İlgili Dağılımları	46
Tablo 17: Araştırmaya Katılanların Misafirlğe Gitme Sıklığına Göre Dağılımları.....	47
Tablo 18: Araştırmaya Katılanların Herhangi Bir Sosyal Faaliyete Katılıp Katılmadığı İle İlgili Dağılımları.....	47
Tablo 19: Ölçek Sorularına Verilen Cevaplarla İlgili İstatistikler	48
Tablo 20: Katılımcıların Yetişkinlik Dönemleri ve Ölçeklerin Karşılaştırılması.....	49

Tablo 21: Katılımcıların Çocuklarının Seçmesini İstedikleri Mesleğe Göre, İş Tatmini, Yaşam Doyumu, İş-Aile Çatışması ve Aile-İş Çatışması Karşılaştırması	51
Tablo 22: Katılımcıların Eğitim Durumları İle İş Tatmini Karşılaştırması	52
Tablo 23: Katılımcıların Eğitim Durumları İle Yaşam Doyumu, İş-Aile Çatışması ve Aile- İş Çatışması Karşılaştırması.....	53
Tablo 24: Katılımcıların Görev Yapmış Oldukları Yerde Cemaatle İlişkilerinde Sorun Yaşamaları İle İş Tatmini, Yaşam Doyumu, İş-Aile ve Aile-İş Çatışması Karşılaştırması	54
Tablo 25: Katılımcıların Görevlerini Etkileyen En Önemli Etken İle İş Tatmini, Yaşam Doyumu, İş-Aile Çatışması ve Aile- İş Çatışması Karşılaştırması	56
Tablo 26: Katılımcıların Aldığı Ücreti Yeterli Bulma Düzeyleri İle İş Tatmini, Yaşam Doyumu, İş-Aile Çatışması ve Aile-İş Çatışması Karşılaştırması	57
Tablo 27: Katılımcıların Görev Yapmış Oldukları Yerde Sosyal İhtiyaçlarını Giderme Anlamında Sorun Yaşamaları İle İş Tatmini, Yaşam Tatmini, İş-Aile Çatışması ve Aile-İş Çatışması Karşılaştırması.....	59
Tablo 28: Katılımcıların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmeleri İle İş Tatmini, Yaşam Tatmini, İş-Aile Çatışması ve Aile- İş Çatışması Karşılaştırması.	60
Tablo 29: Katılımcıların Eşiyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı İle Yaşam Doyumu ve İş-Aile Çatışması Karşılaştırması.....	60
Tablo 30: Çalışmaya Katılanların Cemaatle İlişkilerinde Sorun Yaşamaları İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki.....	62
Tablo 31: Çalışmaya Katılanların Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki.....	63
Tablo 32: Çalışmaya Katılanların Görevlerini Etkileyen En Önemli Etken İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki.....	63
Tablo 33: Çalışmaya Katılanların Yetişkinlik Dönemleri İle Alışverişlerini Nasıl Yaptıkları Arasındaki İlişki	66

Tablo 34: Çalışmaya Katılanların Yetişkinlik Dönemleri İle Misafirlığe Gitme Sıklıkları Arasındaki İlişki.....	66
Tablo 35: Çalışmaya Katılanların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmeleri İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki.....	67
Tablo 36: Çalışmaya Katılanların Almış Oldukları Ücreti Yeterli Bulmaları İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki.....	68
Tablo 37: Çalışmaya Katılanların Çocuklarının Hangi Mesleği Seçmesini İstemeleri İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki.....	69
Tablo 38: Çalışmaya Katılanların İş ve Aile Dışındaki Faaliyetlere Katılımları İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki.....	70
Tablo 39: Çalışmaya Katılanların Cemaatle Sorun Yaşamaları İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişki.....	71
Tablo 40: Çalışmaya Katılanların Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişki.....	72
Tablo 41: Çalışmaya Katılanların İş ve Aile Yaşantıları Dışında Herhangi Bir Faaliyete Katılmaları İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişki.....	73
Tablo 42: Çalışmaya Katılanların Misafirlığe Gitme Sıklığı İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişki.....	74
Tablo 43: Çalışmaya Katılanların Görevlerini Etkileyen En Önemli Etken İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişki.....	75
Tablo 44: Çalışmaya Katılanların Görev Yaptıkları Yer İle Sosyal İhtiyaçlarını Giderme Anlamında Sorun Yaşamaları Arasındaki İlişki.....	76
Tablo 45: Çalışmaya Katılanların Görev Yerleri İle Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı Arasındaki İlişki.....	77
Tablo 46: Çalışmaya Katılanların Görev Yerleri İle Alışverişlerini Nasıl Yaptıkları Arasındaki İlişki.....	78
Tablo 47: Çalışmaya Katılanların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmesi İle Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı.....	79
Tablo 48: Çalışmaya Katılanların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmeleri İle Misafirlığe Çıkma Sıklığı Arasındaki İlişki.....	80
Tablo 49: Çalışmaya Katılanların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmeleri İle Alışverişlerini Nasıl Yaptıkları Arasındaki İlişki.....	81

Tezin Başlığı: İmam-Hatip Görevlilerinin Ailevi Yaşantısının Psikolojik Tahlili

Tezin Yazarı: Adem TURAN

Danışman: Doç. Dr. Mustafa AKÇAY

Kabul Tarihi: 13.05.2011

Sayfa Sayısı: viii (ön kısım)+ 93 (tez)+ 8 (ekler)

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri **Bilim Dalı:** Din Psikolojisi

Bu araştırmada imam-hatip görevlilerinin aile hayatlarının din psikolojisi açısından tahlili yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda imam-hatip görevlilerinin ailevi yaşantısı farklı boyutlarıyla ele alınmıştır.

Araştırmanın örneklemini 24-60 yaş arası 202 evli imam-hatip görevlisi oluşturmaktadır.

Çalışmanın evreni Sakarya ili Adapazarı merkez ilçesi, Akyazı, Erenler, Söğütlü, Serdivan ve Taraklı ilçeleridir. Araştırmada anket metodu kullanılmıştır. Araştırma, çalışmanın yapıldığı zaman ve örneklem grubunun sorulara verdiği cevaplarla sınırlıdır. Bu anketler SPSS 13.0 istatistik programı ile analiz edilmiştir.

Araştırma bulgularına göre, imam-hatip görevlilerinin yaşamlarından istedikleri düzeyde doyum sağlayamadıkları, iş ve aile yaşantılarında, ekonomik, meslekî ve sosyal ihtiyaçları giderme anlamında kısmen de olsa sıkıntılar yaşadıkları, fakat buna karşın işlerinden memnun oldukları görülmüştür. Büyük çoğunluğunun aile yaşantılarını kısmen veya tamamen topluma örnek olarak gördükleri, ailesiyle birlikte daha çok zaman geçiren görevlilerin aile yaşantılarından ve buna bağlı olarak genel yaşamlarından daha çok doyum sağladıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, imam-hatip, aile, iş, yaşam doyumu

Title of the Thesis: Analyse of Family Life of Imam-Hatips Psychological	
Author: Adem TURAN	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa AKÇAY
Date: 13.05.2011	Nu. of pages: viii(pre text)+93(main body)+8(app.)
Department: Philosophy and Religious Sciences	Subfield: Psychology of Religion
<p>In this thesis we analysed that family life of imam-hatips in terms of psychology of religion. In this context, family life of imam-hatips was discussed in different aspects.</p> <p>Sampling of this research was maken up 202 married imam-hatips whose ages were between 24- 60.</p> <p>Creations of thiş thesis are Adapazarı, Akyazı, Erenler, Söğütlü, Serdivan and Taraklı indistricts Sakarya city. We used method of public survey. Research is limited with time and answers which are answered by sampling group. These public surveys were analysed with the program of statistic SPSS 13.0.</p> <p>Family life of imam-hatips is importantly affected civil, social and occupational factors. Family life of chaplains is affected positively or negatively by tehir business, place of work, state of education etc.</p> <p>In the results of research, chaplains were not satisficated in their lifes which they want. In this context, they rather got distress in life of family business and correction their needs. In spite of this, we analysed that they were glad their business. Majority of imam-hatip seemed that their family life was example for other people. We can say that imam-hatip who usually spend their times with family are more satisfaction to others.</p>	
Keywords: Religion, Imam-hatip, Family, Business, Satisfaction of Life	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Önemi

İmam- hatiplik, toplumumuzda bir görevin icrası açısından bakıldığında karşımıza sadece devlet kademesindeki herhangi bir meslekten sadece biri olarak çıksa da içeriğine inildiğinde toplumumuzun ve islâm dinine mensup insanların neredeyse tamamının ilişki içerisinde olduğu bir kurumdur. İmam- hatip görevlileri de toplumdaki bu ilişki içerisinde görev yapmalarının yanında, bir birey olarak hayatlarını devam ettirmekte, hayatlarının idamesinde, aile, iş ve toplumsal ilişkileri de bütün bireyler gibi etkilenmektedir.

Aile toplumu oluşturan en küçük birim ve yapıtaşı olması sebebiyle önemlidir. Ancak toplumumuzun belirli bir aile kalıbı yoktur. Her birey aile yaşantısını kendisi belirlemekle beraber, toplumdan da kendisini tamamıyla soyutlayamaz. Her ailede farklı şekilde karşımıza çıkan aile yaşantısı, birey ve bireyin psiko-sosyal yapısına göre şekillenmekte ve bunun yanında birey de aileye göre şekillenmektedir. Dolayısıyla hem birey hem de aile karşılıklı bir ilişki ve etkileşim içerisinde. Bu bağlamda ne birey aileden ne de aile bireyden soyutlanabilir. Bu noktada birey ve aile ferdi olarak imam-hatip görevlileri de aile yaşantılarıyla araştırmamızın konusu olmaktadır.

Toplumumuzda önemli bir konuma sahip olan ve büyük-küçük herkesin ve her kesimin az-çok ilişki içerisinde bulunduğu imam-hatip görevlilerinin ailevi yaşantısı, iş doyumu, yaşam doyumu ve aile-iş çatışmasını etkileyen faktörlerden en önemlisi aile hayatlarıdır. Bu noktadan hareketle araştırmanın temel konusu “İmam-hatip görevlilerinin ailevi yaşantısının psikolojik tahlili” olarak belirlenmiştir. Araştırmanın temel amacı imam-hatip görevlilerinin ailevi yaşantılarının farklı gelişim dönemlerine göre psikolojik tahlili yapılarak aile hayatlarını etkileyen farklı değişkenleri ortaya koymaktır.

Yaptığımız literatür taraması sonucunda, toplumun dinî yaşantısı ve ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli bir konumda bulunan imam-hatip görevlilerinin ailevi yaşantılarının psikolojik tahlilini inceleyen bir çalışmanın bulunmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca konuyla ilgili olarak yapılan ayrıntılı literatür taramasında özellikle belirli

gelişim dönemlerindeki imam-hatip görevlilerinde bu sorunların nasıl farklılık gösterip göstermediğiyle ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Araştırmanın diğer bir önemli amacı da kişisel bilgi formu vasıtasıyla elde edilen veriler ışığında imam-hatip görevlilerinin iş tatmini, yaşam tatmini ve aile-iş çatışması düzeyleri arasındaki ilişkilerin ortaya konulmasıdır.

Farklı meslek gruplarına yönelik iş tatmini, yaşam tatmini ve iş-aile ve aile-iş çatışmasıyla ilgili birçok çalışma bulunmasına rağmen, toplumda önemli bir hizmeti yerine getiren imam-hatip görevlileri üzerinde bu yönde herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Hâlbuki gerek ailevî yaşantıları, gerekse yapmış oldukları mesleğin doğasından kaynaklanan birçok faktör, imam-hatip görevlilerinin mesleğe bakış açılarını etkilemektedir. Toplumla birebir iletişim içerisinde olan İmam-hatip görevlileri gerek cemaatle ilişkilerinde gerekse kaldıkları ve görev yaptıkları yerle ilgili bir takım sorunlar yaşayabilmektedirler. Bu sorunlar imam-hatip görevlilerinin iş tatminini, yaşam tatminini ve aile-iş çatışmasını da etkilemektedir.

Araştırmada örnekleme oluşturan imam-hatip görevlilerinin, anket formu vasıtasıyla kendilerinden istenilen bilgileri samimiyetle ve doğru olarak cevapladıkları kabul edilmektedir. Örnekleme oluşturan kişiler araştırma yapılan evreni tam olarak temsil edecek yeterlilikte olmasa bile, araştırmamızın konusu hakkında bizlere bir fikir verebilecek nitelikte olduğu kabul edilmektedir.

Çalışma bir alan araştırmasıdır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, sınırlılıkları, varsayımları ve yöntemi incelenmiştir. Birinci ve ikinci bölümler teorik çerçevedir. Teorik çerçevede örneklem grubunu evli imam- hatipler oluşturduğu için araştırmaya aile ve imam-hatiplik kavramları ele alınarak başlanmıştır. Genç yetişkinlik, yetişkinlik ve olgunluk dönemlerinin psiko-sosyal özellikleri incelendikten sonra anket formumuzda yer alan iş doyumunu, yaşam doyumunu ve iş-aile ve aile-iş çatışması ölçekleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırma bulguları ve yorumlar bölümünde ise araştırma soruları ve varsayımlar çerçevesinde; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, görev yeri ve yılı, kaldığı yer, iş ve yaşam doyumunu, iş-aile/aile-iş çatışması düzeyleri ile aile yaşantısı farklı boyutları ile analiz

edilmiştir. Son olarak araştırma bulguları genel olarak değerlendirilip, sonuçlar tespit edilmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular tamamen elimizde olan formların ölçme kapasitesi ve araştırmaya katılan imam-hatip görevlilerinin anket sorularına verdikleri cevaplarla sınırlıdır. Ayrıca araştırmamız belirli bir zaman diliminde yapıldığı için araştırma sonuçları anketin yapıldığı zaman ile sınırlıdır. Bu araştırma sonuçlarının Din Psikolojisi bilim dalına katkı sağlayacağı ve yeni yapılacak araştırmalara yol gösterici olacağı, bahsedilen sorunların belirlenmesine ve açıklanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Problemleri ve Varsayımları

Araştırmanın Problemleri

Araştırmamızın amacı, imam-Hatip görevlilerinin ailevî yaşantısının psikolojik tahlilidir. Bu amaçla öncelikle aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. İmam-hatip görevlileri görev yapmakta oldukları yerde cami cemaatiyle sorun yaşıyorlar mı?
2. İmam-hatip görevlilerinin cemaatleriyle olan ilişkilerinin, iş ve aile yaşantılarına etkisi nedir?
3. İmam-hatip görevlilerinin görevleriyle ilgili en önemli sorunları nedir?
4. İmam-hatip görevlilerinin iş ve yaşam doyumu düzeyleri aile yaşantılarını ne derece etkilemektedir?

Araştırmanın Varsayımları

1. İmam-hatip görevlilerinin yetişkinlik dönemleri ile iş- aile ve aile- iş çatışması arasında anlamlı bir ilişki vardır.
2. İmam-hatip görevlilerinin iş tatmini ile çocuklarının hangi mesleği seçmelerini istemeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
3. İmam-hatip görevlilerinin yetişkinlik dönemleri ile misafirliğe gitme sıklığı ilişkilidir.

4. İmam-hatip görevlilerinin eğitim düzeyi görevlerini etkileyen faktörler noktasında önemlidir.
5. İmam-hatip görevlilerinin eğitim düzeyi eşleriyle birlikte alışverişe gitme sıklığını olumlu etkilemektedir.
6. İmam-hatip görevlilerinin yaşam doyumu ile görev yapmakta oldukları yer arasında anlamlı bir ilişki vardır.
7. İmam-hatip görevlilerinin görev yapmakta oldukları yerle, sosyal ihtiyaçlarını giderme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
8. İmam-hatip görevlilerinin yaşadıkları ekonomik sıkıntı görevlerini etkilemektedir.
9. İmam-hatip görevlilerinin sosyal yaşantılarındaki tatminsizlik görevlerini etkilemektedir.
10. İmam-hatip görevlilerinin eğitim durumları ile misafirlğe gitme sıklığı ilişkilidir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma teorik ve alan araştırması olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Araştırmamızda dokümantasyon (belge inceleme) ve sörvey (tarama) metodu kullanılmıştır. Konuyla ilgili ayrıntılı literatür taraması sonucu oluşturulan teorik kısımdan sonra yer alan, alan araştırması kısmında veri toplama yöntemi olarak Din Psikolojisinde en çok başvurulan anket tekniğı kullanılmıştır. Anket tekniğı konunun anlaşılması ve açıklanmasında kısa sürede daha çok kişiye ulaşılması ve değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır (Arslantürk, 1997:111; Pazarlı, 1972:76; yavuz, 1986:175). Bu metodu kullanmaktaki amacımız araştırmamızın evreni çerçevesinde birçok kişiye ulaşarak sorulan sorular ve alınan cevaplarla bu kişilerin o konudaki düşünce ve fikirlerini tespit etmek ve daha sonra sınıflandırarak konumuz hakkında daha gerçekçi sonuçlara ulaşmaktır.

Araştırmanın evreni Sakarya ili Adapazarı merkez, Akyazı, Erenler, Söğütli, Serdivan ve Taraklı ilçelerinde halen görev yapmakta olan 24-60 yaş aralığındaki ilk ve orta yetişkin 202 evli imam-hatip görevlisinden oluşmaktadır. Uygulama kısa zamanda daha çok imam-hatip görevlisine ulaşması amacıyla anket formu aylık toplantı günlerinde

doğrudan ellerine verilerek yapılmıştır. Toplantıda olmayan görevlilere anket formu daha sonra elden ve müftülük personeli vasıtasıyla ulaştırılmıştır.

Çalışmanın evrenini imam-hatip görevlileri oluşturmasına rağmen, araştırmanın bu evrendeki bütün imam-hatip görevlilerine ulaşma imkânı bulunmadığı için örnekleme, Sakarya ili Adapazarı, Akyazı, Erenler, Söğütlü, Serdivan ve Taraklı ilçelerinde halen görev yapmakta olan imam-hatip görevlileriyle sınırlandırılmıştır.

Araştırma verileri Kasım 2010-Ocak 2011 tarihleri arasında belirtilen ilçelerde uygulanan kişisel bilgi formu, iş tatmin ölçeği, yaşam doyumu ölçeği ve iş-aile yaşam çatışması ölçeği ile toplanmıştır. Anket 350 adet bastırılmış ve dağıtılmıştır. Araştırma sorularımız için kullanılabilir 202 anket elde edilmiştir. 148 anketin ise bazıları tarafımıza dönmemiş, bazıları anket verileri programa girildikten sonra tarafımıza ulaşmış, bazıları da kimi soruların tamamen boş bırakılması veya aynı soruda birden fazla seçeneğin işaretlenmesi sebebiyle değerlendirmeye alınmamıştır.

Kişisel bilgi formu: Çalışmaya katılanların, yaş, eğitim durumu, görev yılı, görev yeri, kalmış olduğu yer, cemaatle ilişkisi, alışveriş yapma şekli ve sıklığı, çocuğunun seçmesini istediği meslek, görevini etkileyen etmenler, aile yaşantısını topluma örnek görmesi, misafirlğe girme sıklığı, iş ve aile yaşantısı dışındaki faaliyetlere katılımıyla ilgili sorular yer almaktadır.

Çalışmada ilk olarak, Brayfield ve Rothe (1951) tarafından geliştirilen ve Bilgin (1995) tarafından dilimize uyarlanarak güvenilirliği saptanmış olan “İş Tatmin Ölçeği” kullanılmıştır. “İşimi severek yaparım” ve “Mevcut işimden çok memnunum” gibi ifadelerden oluşan ölçek “1=kesinlikle katılmıyorum”, “2=katılmıyorum”, “3=fikrim yok”, “4=katılıyorum” ile “5=kesinlikle katılıyorum” arasında değişen beş kategoriden oluşan Likert formatında bir ölçektir. Toplam 5 sorudan oluşan ölçeğin, 4. ve 5. soruları (İşimi tatsız buluyorum ve işimde zaman geçmek bilmiyor) olumsuz anlam içermeleri nedeniyle ters kodlanmıştır. Ölçekten elde edilen verilerin değerlendirilmesi toplam üzerinden yapılmakta olup, elde edilecek olan değerler “5” ile “25” puan arasında değişmektedir. Elde edilen değerlerin 5’e yakın olması düşük iş tatminini yansıtırken, 25’e yakın değerler ise yüksek iş tatminini yansıtmaktadır.(Bilgin, 1995). Bu çalışma için ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ,79 olarak bulunmuştur. Cronbach alfa değeri ,70’in üzerinde olan ölçeklerin içsel tutarlılığa sahip olduğu, yani ele alınan

ölçeğin güvenilir olduğu söylenir (Bayram, 2009:194). Elde edilen bu değere göre ölçek güvenilirirdir.

Çalışmada iş tatmin ölçeğinden sonra, bireylerin yaşam doyumu düzeylerini belirlemek amacıyla “Yaşam Doyum Ölçeği” kullanılmıştır. Diener ve diğerleri (1985) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Köker tarafından yapılmıştır (Köker, 1991). Köker (1991) ölçeğin üç hafta arayla uygulanan test tutarlılık katsayısının ,85 olduğunu belirlemiştir. “Yaşam koşullarım pek çok yönleri ile ideallerimi karşılıyor” ve “Yaşantımdan memnunum” gibi 5 farklı ifadeden oluşan ölçek, “1=Kesinlikle katılmıyorum”, “2=Katılmıyorum”, “3=Pek Katılmıyorum”, “4=Kararsız”, “5=Biraz Katılıyorum”, “6=Katılıyorum” ve “7=Kesinlikle Katılıyorum” arası yedi kategoriden oluşan Likert formatında bir ölçektir. Ölçeğin değerlendirilmesinde verilen cevaplar toplanmakta ve ölçekten elde edilecek değerler “7” ile “35” arasında değişmektedir. Verilerden elde edilecek değerler 7' ye yaklaşması düşük yaşam doyumunu göstermekte iken, 35'e yaklaşan değerler yüksek yaşam doyumunu göstermektedir. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ,79 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değere göre ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir.

Çalışanların iş-aile yaşam çatışması düzeylerini ölçmek üzere Netemeyer, Boles ve McMurrian (1996) tarafından geliştirilen ve Efeoğlu (2006) tarafından dilimize uyarlanan “İş-Aile Yaşam Çatışması” ölçeği kullanılmıştır. Netemeyer, Boles ve McMurrian (1996) tarafından geliştirilen iş-aile yaşam çatışması ölçeği, çalışanların iş yaşamından kaynaklanan iş-aile çatışması ve aile yaşamından kaynaklanan aile-iş çatışması düzeylerini ölçmeyi amaçlayan iki alt ölçekten oluşmaktadır. Söz konusu her iki ölçek de çatışma durumunu belirlemeye yöneliktir. “İş sorumluluklarım aile ve ev yaşantımı olumsuz olarak etkiliyor” ve “İşimin yarattığı gerginlik ve yük nedeniyle aile yaşantımla ilgili yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum” gibi ifadelerden oluşan ölçeğin ilk beş sorusu iş-aile çatışmasını ölçerken, “Ailemin gereksinimleri iş yaşamımı olumsuz olarak etkiliyor” ve “Aileme karşı sorumluluklarım nedeniyle işimle ilgili yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum” gibi ifadelerden oluşan ölçeğin son beş sorusu ise, aile-iş çatışmasını ölçmektedir. Beşer maddeden oluşan ölçek “1=kesinlikle katılmıyorum”, “2=katılmıyorum”, “3=kararsızım”, “4=katılıyorum” ile “5=kesinlikle katılıyorum” arasında değişen beş kategoriden oluşan Likert formatında bir ölçektir.

Ölçekten elde edilen verilerin değerlendirilmesi ortalamalar üzerinde gerçekleştirilmekte olup, elde edilen değerler “1” ile “5” arasında değişmektedir. 1’e yaklaşan değerler düşük iş-aile yaşam çatışması düzeyini gösterirken, 5’e yaklaşan değerler yüksek iş-aile yaşam çatışmasını göstermektedir. Efeoğlu (2006) tarafından yapılan çalışmada ölçeğin güvenirlik katsayıları, iş-aile çatışması ölçeği için ,88; aile-iş çatışması için ise, ,85 çıkmıştır. Bu çalışmada her iki ölçek için güvenirlik değerleri ise, sırasıyla, ,82 ve ,84 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değere göre ölçek güvenilir kabul edilmektedir.

BÖLÜM 1: TEORİK ÇERÇEVE

1.1. İmam- Hatiplik Kavramına Genel Bakış

Her insan mensup olduğu din hakkında belirli bir bilgiye sahiptir. Bu bilginin daha iyi anlaşılması için dini daha iyi kavratabilecek kapasiteye sahip ehliyet sahibi insanlara ihtiyaç vardır. Din mensupları sahip oldukları bilginin doğru veya yanlışlığını bu ehliyet sahibi insanlar sayesinde bildikleri doğru ise tasdikler, yanlış ise düzeltirler. Ehliyet sahibi insanlar belirli bir eğitimden geçtikten sonra bu ehliyete din kurumları veya devlet kurumları tarafından layık görülürler.

Din görevlisi olarak adlandıracağımız Müslüman kişi, islâm dininin insanlar tarafından iyi kavranabilmesi ve Müslümanların bazı ibadetlerini yerine getirebilmeleri açısından önemi haizdir. Çalışmamızın din görevlileri ile alakalı olmasından dolayı bu bölümde imam-hatip konusu ele alınacak, öncelikli olarak imam-hatiplik kavramı üzerinde durulacaktır.

1.1.1. İmam ve Hatip Kavramı

İmam kavramı sözlükte; “namazda kendisine uyulan, cemaate namaz kıldırın kimse, önder, lider, âlim, üstat” manalarına gelmektedir (Doğan, 1996:539; Mutçalı, 1995:233). “Kendisine uyulan, önder” manalarına gelen imam kavramı, fikhî olarak “devlet başkanı, cemaate namaz kıldırın kişi” demektir. İmam kavramı, Kuran-ı Kerim’de genel olarak “bir topluluğa önderlik ederek yol gösteren kişi” manasında kullanılmaktadır. Bu anlamın dışında ilimde ileri düzeye ulaşmış din bilginleri için de insanlara bilgileri ile rehberlik ettikleri için “imam” kavramı kullanılmaktadır (Karagöz, 2007:314).

Hatip kavramına gelince hatip sözlükte; “bir topluluk karşısında konuşmakta olan kimse, camilerde hutbe okuyan hoca, hitap eden, nutuk söyleyen, güzel konuşan kimse, konuşmacı, konferans veren” demektir (Mutçalı, 1995:233; Püsküllüoğlu, 2004:610; Doğan, 1996:471). İnsanlara bilgi ve öğüt verdikleri, Cuma ve bayram günlerinde vaaz ettikleri için imamlara aynı zamanda “hatip” denilmiş, zamanla bu iki kavram birlikte kullanılarak imamlara “imam-hatip” denilmiştir (Yılmaz, 2005: 63-64).

Kavram olarak bu manalara gelen imam- hatiplik görevi ilk dönemlerde devlet başkanları veya bu önderler tarafından belirlenen kişiler tarafından ifa edilirken sonraları camilerin ve mescitlerin çoğalması sonucu imam-hatiplik görevi bu ibadethanelere atanan bu iş ile görevli olarak atanan din görevlileri tarafından yerine getirilmiştir (Karagöz, 2007: 314).

1.1.2. İmam-Hatipliğin Tarihçesi

Din olgusu var olduğu sürece insanoğlunun hayatında din görevlisine ihtiyaç duyulacaktır. Tarihe baktığımız zaman en ilkelinden en gelişmişine bütün topluluklarda bir inanç sistemi mevcuttur. Bu inanç sistemleri vahiy ya da insan kaynaklı olabilir. Bu inanç sistemlerinde tek değişmeyen şey bu inancı anlatacak ve ritüelleri uygulayacak olan kişilere ihtiyaçtır.

İmam-hatip, dinin temel esaslarını bilme ve icra etmede ehil olan kimselerdir. Bu şahıslar bilgilerini din mensupları ile bir açıdan bakıldığı zaman aslında paylaşmaktadır. Bu paylaşım o dine inanan toplum için önemlidir. Bu sayede din mensupları yanlışlarını düzelterek ve eksik yönlerini tamamlayarak toplumun inanç sisteminin sağlıklı olmasını sağlar. Din görevlisi olan imam- hatip ile din mensuplarının ilişkisinin sağlıklı olması bu açıdan da önemlidir.

İslâmiyetin ilk dönemlerinde müslümanların sayısı ve mescit sayısının azlığı göz önünde bulundurulduğunda din görevlisine ihtiyaç olmamış, imamlık görevi bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yine bu dönemde sahabenin âlimlerine yeni Müslümanlara dini öğretmek amacı ile Hz. Peygamber tarafından imamet görevi verilmiştir Daha sonraları genişleyen coğrafyaya paralel olarak Müslüman olanların sayısı da artmış ve camiler, mescitler inşa edilmeye başlanmıştır. Bu da başta namaz ibadeti olmak üzere İslâmın temel vecibelerini yerine getirecek olan din görevlisi olarak addettiğimiz imam ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. (Kayadibi, 1999:146).

İslamiyetin ilk yıllarından itibaren camilerdeki namaz kıldırma ve hatiplik görevleri devlet başkanları tarafından idame edilmiştir. İlk dönemlerde bu görev ilin en yüksek mevkisinde bulunan amir tarafından gerçekleştirilmektedir. İlin veya eyaletin en yüksek amiri hem idari hem de dini ehliyeteye sahip kişiler olduğu için amirin bulunamadığı

yerlerde onun tarafından tayin edilen ehliyetli kişiler din görevlisi sıfatı ile bu görevi yerine getirmişlerdir. İlerleyen zamanlarda da daha önce belirtmiş olduğumuz gibi coğrafyanın genişlemesi ve Müslüman sayısının artması sebebi ile her camiye din görevlisi tayin etme zarureti ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2005: 64).

Asr-ı saadet döneminde imam kavramının içeriği fonksiyon açısından günümüze nazaran farklı olmuştur. O dönemde ve daha sonraki halifeler döneminde dinî işlerle yönetim yani imamet- hilafet bir bütün olarak yürümüştür. Daha sonra imamet ve hilafet ayrı kurumlar olarak yerini almıştır.

İmamet ve hilafet devlet başkanlığı için kullanılan kavramlardır. İmamet nazari devlet başkanlığını, hilafet ise fiili otoriteyi ifade eder (Öz, “İmâmet”, DİA, XXII, 2000:201). Devlet başkanlığı için hilafet kavramının kullanılması Peygamberi risalet hariç görevinin devamı olmasından kaynaklanmaktadır. Asr-ı saadet toplumunda imamet ve hilafet bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır (Avcı, “Hilâfet”, DİA, XVII, 1998:539).

Hz. Peygamber’in vefatından sonra devlet başkanlığı sıfatlarına sahip ilk dört halife zamanında merkezî olan yerlerdeki büyük camilerin hizmetlerini halifeler bizzat kendileri ifa etmişlerdir. Merkezî yerler dışında kalan İslam coğrafyasının diğer şehirlerinde ise bu hizmetleri halifelerin bizzat kendileri tarafından atanan valiler yerine getirmişlerdir. Daha küçük yerleşim birimlerinde ise din hizmetleri o yerdeki cemaat tarafından seçilen ehliyet ve liyakat sahibi kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir (Kayadibi, 1999:146).

İlk halifeler döneminde imam-hatiplik görevi halifeler tarafından gerçekleştirilirken Emeviler döneminde halifelerin sadece siyasî yönü mevcuttur. Diğer bir deyişle ilk halifeler hem dinî hem siyasî yönünden Emeviler döneminde sadece siyasî anlamda halifeliğe geçilmiş, dinî görevler, Emevi halifeleri tarafından din âlimlerine bırakılmıştır (Kayadibi, 1999:147). Emeviler de bu düzende devam eden din görevinin uygulanışı Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılarda da aynı minval üzere devam etmiştir.

Daha önce de belirttiğimiz üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) ve dört halife döneminde halife hem siyasi hem de dini lider konumunda iken sonraki gelen devletlerde halife sadece siyasî lider konumuna indirgenmiştir. Din kurumlarının oluşturulması, dinî eğitim ve

öğretim, adalet, fetva ve dini hizmetler sultana bağlı şekilde kamu yönetimi içinde müesseseleşme şeklinde gerçekleştirilmiştir (Kayadibi, 1999:147).

Osmanlılarda da din görevleri anlatmış olduğumuz düzende sürdürülmüştür. Osmanlı'da sultan dini hizmetlerin yürütülmesinde başlangıçta dini otoritelere başvurur, daha sonra şeyhülislamın fetvaları yönünde hareket ederdi. Osmanlı zamanında camiler için görevlendirilen din görevlilerinin maaşları caminin vakfiyesinin gelirlerinden karşılanırdı (Kayadibi, 1999:148).

“İmam-hatip, müezzin” gibi cami görevlilerini ifade eden din görevlisi kavramı Cumhuriyet döneminde 1960'lı yıllardan sonra kullanılagelen bir kavramdır. 1960'lı yıllardan önce Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türkiye' sinde din görevlilerini ifade eden kavram “ hademe- i hayrat” terkibinden oluşan kavramdır. “Hademe- i Hayrat” camilere tayin edilen kişilerdir. Hademe- i hayrat olarak isimlendirilen din görevlileri ile ilgili Cumhuriyet öncesinde ikinci meşrutiyet döneminde vurgulamamız gereken önemli bir husus vardır. Bu husus medreselerle ilgilidir. O dönemde din görevlilerinin medreselerde eğitim gördükten sonra göreve verilecekleri medrese kanunlarında yer almıştır (Kayadibi, 1999:150; Bulut, 2005: 56-57).

Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında din görevlilerinin, anlam ve görev kapsamı günümüze göre daha geniştir. Günümüzde din görevlisi denildiği zaman akla gelen imam-hatip, vaiz ve müezzin kavramlarıdır. Mevlüt, cenaze vb. işler günümüzde din görevlisi olan imam-hatip tarafından yerine getirilmektedir. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ise bu görevlerin yanında aşırhan, na'than, surehan, devirhan, cüzhan, Buharihan ve Mesnevîhan gibi tali görevleri yerine getiren din görevlileri mevcuttur. Bundan dolayı günümüze nispetle o dönemdeki din görevlisi sayısı ve çeşitliliği fazladır (Bulut, 2005:58).

Cumhuriyet dönemine geçildiği zaman siyasî yapının ve yönetim şeklinin değişmesi sonucu sosyal ve kültürel müesseselerde değişiklik meydana gelmiştir. Bu değişim beraberinde din müessesinde de değişikliğin olmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet ile yeni bir döneme giren Türkiye'de din kurumu “Şer'iyye ve Evkaf Bakanlığı” adı altında oluşturulan kuruma bağlanmış ve din işleri bu bakanlık tarafından yerine getirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı döneminde din görevlileri ile ilgili görev yapma durumları aynı şekilde geçerli olmuştur. Cami görevlileri vakıf camisi ise vakıf

tarafından, köy camisi ise cemaat tarafından göreve getirilmiştir. 1924'te Şer'iyye ve Evkaf Bakanlığı Diyanet İşleri Reisliği makamına çevrilmiştir. Din işleri ile ilgili yasama ve yürütme yetkisi hükümete bırakılmış olup kurulan Diyanet İşleri Reisliğine kanun ile Türkiye Cumhuriyeti ülkesi sınırları içinde bütün cami, medrese ve mescitlerin idaresi, din görevlilerini tayin ve görevden alma yetkisi verilmiştir (Kayadibi, 1999: 151-152).

Cumhuriyette 1940'lı yıllara gelindiği zaman tevhidi tedrisat ile kurulan eğitim- öğretim birliği sonucu kapanan medreselerden yetişen alim ve din görevlisi sayısı ölüm vb. nedenler ile azalmıştır. Bunun sonucu olarak din görevlisi ihtiyacı açığa çıkmıştır. 1948'li yıllarda din görevlisi ihtiyacını karşılamak üzere imam- hatip kursları açılmaya başlanmıştır. 1949'da toplumda meydana gelen din görevlisi açığını gidermek için din âlimi yetiştirmek üzere Ankara Üniversitesine bağlı olarak bir ilahiyat fakültesi açılmasına karar verilmiştir. Buna bağlı olarak 1950'li yıllara gelindiği zaman din görevlisi kadrolarında az da olsa artış gözlenmiştir (Kayadibi, 1999: 156-158).

Günümüz Türkiye'sinde din görevlileri yetiştiren eğitim kurumlarının yanı sıra, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı hizmet içi kursları da mevcuttur. Eğitim süreci Ankara'da açılan ilahiyat fakültesinin uzantısı olan birçok üniversite bünyesindeki ilahiyat fakülteleri kanalıyla sürdürülmektedir. Bu fakülteler din bilgini olarak isimlendirebileceğimiz kişileri yetiştirmeye ve buralardan yetişen insanlarda toplumun din ile ilgili problemlerini çözmeye devam etmektedirler.

1.1.3. Diyanet İşlerine Bağlı İmam-Hatiplerin Görevleri

Diyanet İşlerine bağlı imam-hatiplerin görevleri Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesinin 107. maddesinde belirlenmiştir. Madde yönergede geçtiği şekilde aşağıda verilmiştir (www.diyamet.gov.tr).

Madde 107- İmam-hatiplerin görevleri şunlardır:

- a) Camilerde vakit namazları ile cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını kıldırmak,
- b) Cuma ve bayram hutbelerini, zamanında ve usulüne uygun olarak okumak,

- c) Cami içinde, müftülükçe yapılacak programa göre cemaati dini konularda aydınlatmak,
- d) İsteyen vatandaşlara müftülüğün izni ile camilerde veya uygun görülecek yerlerde Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmek ve dini bilgiler vermek; yaz Kur'an kursları ile ilgili olarak verilen görevleri yapmak,
- e) Cami dersleri uygulaması yapılan camilerde, bu uygulama için gereken tedbirleri almak,
- f) İhtiyaca göre, vakit namazlarından önce veya sonra Kur'an-ı Kerim okumak,
- g) Müftülükçe yapılacak programa göre mukabele okumak, gerektiğinde dinî gün ve gecelerde düzenlenecek programlarda görev almak,
- h) Medenî Kanuna göre akdedilen nikâhtan sonra olmak üzere isteyenlere evlenmenin dinî merasimini icra etmek,
- ı) Vakit namazlarından en az yirmi dakika, cuma namazlarından en az bir saat önce camide bulunmak, gerekli hazırlıkları yapmak ve ezan okunmadan önce yerini almak,
- j) Teberrukat eşyasının bakımını ve korunmasını sağlamak,
- k) (Değişik: 17/04/2006 tarihli ve 27 sayılı onay) Cami ve çevresinin temizliğini sağlamak ve bunun için gerekli tedbirleri almak; şadırvan, abdest alma yeri ve tuvalet gibi yerlerin temizliğinin vakıf, dernek, köy tüzel kişiliği, belediye veya ilgililer tarafından yapılmasına sağlamak,
- l) Belediye cenaze teşkilatı bulunmayan yerlerde cenaze teçhiz ve tekfin işlerini yapmak,
- m) Cami içinde ve avlusunda izinsiz yardım toplanmasını engelleyici tedbirleri almak,
- n) Cami ziyaretlerinin İslâm adabına ve caminin emniyetine uygun bir şekilde yapılmasını sağlamak; camilerin avlu ve müştemilatında İslami kurallara uymayan ibadetin huzurunu ihlal eden her türlü davranışı, satıcılık, dilencilik gibi cemaati rahatsız edici faaliyetleri ve görüntü, ses ve çevre kirliliğini önlemek için gerekli tedbirleri almak,

o) Görevli bulunduğu caminin yönetiminden sorumlu olmak, gideremediği noksanlıkları müftülüğe bildirmek,

p) Müezzinin bulunmadığı zamanlarda müezzinin görevlerini de yapmak,

r) Görev alanı ile ilgili konularda amirlerince verilen diğer görevleri yapmak. 442 sayılı Köy Kanununun 23 üncü maddesi gereğince Köy İhtiyar Meclisinin tabii üyesi olan köy imam hatipleri bu Yönerge ile tespit edilen görevlerine ek olarak köy ihtiyar meclisi üyeliği görevlerini de yaparlar.

1.1.4. Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Din Görevlileri İle İlgili Sayısal Bilgiler

Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak çalışan personel sayısı yıllara göre dağılım açısından incelendiği zaman farklılık arz etmektedir. Aşağıda sunacağımız tabloda 1999- 2009 yılları arası diyanet personelinin sayısını vereceğiz (www.diyamet.gov.tr).

Tablo 1. Diyanet Personel Sayısı

Yıl	Personel Sayısı
1999	77.795
2000	75.433
2001	76.044
2002	74.374
2003	74.114
2004	71.693
2005	80.299
2006	79.810
2007	84.195
2008	83.033
2009	81.851

Kaynak: www.diyamet.gov.tr

Tablo 1’de görüldüğü üzere Diyanet’teki personel sayısı her sene artış göstermemektedir. Buradaki personel sayısı sadece imam-hatip görevlilerini değil diyanette görevli bütün personeli kapsamaktadır. Personel sayısı bazı yıllar artış göstermiş, bazı seneler ise azalmıştır. 1999-2009 yılları arası baz alındığında 84.195 ile 2007 senesi Diyanet’ in en fazla personele sahip olduğu senedir. Bu artış ve azalışların nedenleri çeşitlidir. Bu nedenler arasında emeklilik, kurumlar arası geçiş, vefat gibi nedenler sayılabilir.

1999-2009 Diyanet kurumuna bağlı camilere bakıldığı zaman s¼rekli bir artış gözlemlenmektedir. 1999’da 74.356 olan cami sayısı 2009 yılına bakıldığı zaman 80.636’dır.

Diyanet kurumunun bünyesine bakıldığı zaman kurum sadece imam- hatip dediğimiz din görevlisinden müteşekkil değildir. Diyanet kurumunun bünyesinde müft¼, müft¼ yardımcısı, kuran kursu müdür¼, Őube müdür¼, vaiz, murakıpb, Kur’an kursu öğreticisi, müezzin kadroları bulunmaktadır. Türkiye’deki bu kadrolara baktığımız zaman sayısal açıdan en fazla görevliye sahip ilimiz İstanbul’dur. İstanbul’da 4.083 din görevlisi kadrosu mevcuttur.

Günümüzde din görevlileri Kur’an kurslarından, imam- hatip okullarından, ilahiyat fak¼ltelerinden yetişmektedir. Diyanet kurumunun bünyesindeki personelin eğitim durumuna göre dağılımı aşağıdaki gibidir (www.diyamet.gov.tr).

Tablo 2. Öğrenim Durumlarına Göre Personel Sayısı Ve Dağılımı

Eğitim Durumu	Personel sayısı	Y¼zde (%)
İlkokul	494	0,6
Ortaokul ve dengi okul	1.093	1,3
Lise ve dengi okul	994	1,2
İmam-Hatip Lisesi	27.418	33,5
Ön lisans (Dini öğrenim)	26.371	32,2
Ön lisans	10.303	12,6
Lisans	6.024	7,4
Lisans (Dini öğrenim)	9.154	11,2
Toplam	81.851	100

Kaynak: www.diyamet.gov.tr

Tablo 2’de ki personelin eğitim düzeyine göre dağılımını incelediğimiz zaman din görevlilerinin çoğunluğunu % 33,5 paya sahip olan imam- hatip mezunlarının oluŐturduđunu görmekteyiz. Bunu % 32,2 ile dini öğrenim gören ön lisans mezunları takip etmektedir. En az orana ise ilkokul mezunu din görevlileri sahiptir.

1.2. Aile Kavramına Genel Bakış

Aile “akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk” demektir (Aydın, “Aile”, DİA, II; 1989:196). Bir diğer tanıma göre ise aile, “cinsler arası ilişkileri ve insan soyunun çoğalmasını kurallara bağlayan, istikrara kavuşturan ve standartlaştıran davranışlar sistemi, toplumun en küçük temel yapıtaşıdır” (Aslantürk, 1999:265). Aile, “yetişkin ve çocukların etkileşimde buldukları, dolayısıyla birbirlerini etkiledikleri bir birimdir” (Onur, 2008:138). Toplumun meydana gelebilmesinin ön şartı olan aile kurumu aynı zamanda toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır. Toplumda büyük bir aile sıfatıyla bakılabileceği gibi aileye de küçük bir toplum denilebilir. Fertlerin bir araya gelerek meydana getirdiği aile kurumu toplumda önemli bir yer teşkil etmektedir.

Aile kurumu nasıl meydana geldiği sorusu bize ailenin tanımını da vermiş olacaktır. Temel olarak ailenin tanımı bu tanımları veren şahıslar değişse de sonuç olarak kullanılan argümanlar açısından aynıdır. Bu kurumun meydana gelmesinde fertlerin durumlarına, niceliklerine ve niteliklerine bakılarak aile tanımı ve tasnifleri verilmiştir. Çalışmamızın konusunun iyice kavranması açısından öncelikli olarak aileyi tanımladıktan sonra ortaya konulmuş olan aile tasniflerine yer vermeye çalışacağız.

Aileyi küçük toplum olarak vasıflandırmıştık. Bu noktadan yola çıkacak olursak sosyal bir aile tanımına ulaşırız. Toplum içinde fertler arasında bir yardımlaşma ihtiyacı mevcuttur. Birey tek başına bütün ihtiyaçlarını karşılayamaz. Bu ihtiyaçların karşılanması için toplum dediğimiz yapının oluşması gerekir. Aslında birey ne kadar topluma muhtaç ise toplumda o derece bireye muhtaçtır.

Birey doğar, yaşar ve ölür. Bu genel-geçer bir kuraldır. Ölümlü insan neslinin devam etmesi ancak üreme yolu ile gerçekleşir. Üreme bir bakıma kişisel bir olay gibi gözükse de diğer yönden sosyal bir olay ve ihtiyaçtır, toplumun devamı için gereklidir. İnsanoğlu kadın ve erkek olarak yaratılmıştır. Bunlar arasında meydana gelen doğal birleşme sonucu çocuklar doğar ve toplumun devamı için gerekli olan nesiller meydana gelmiş olur. Aile evlilik olayı ile bir araya gelen topluluktur. Evlilik olayı neslin devamını sağlayarak aslında bu bir araya gelen topluluğun devamını da sağlamış olmaktadır. Bu gerekliliklerden dolayı evlilik sonucu meydana gelen aile kurumu sosyal

ve dini bir kurum olarak nitelenmektedir (Doğan, 1996: 25; Aydın, 1989: 196; Temel, 2006: 15).

Bütün toplumlarda aile, fert için hayat merkezidir. Toplumun işleyişi bir nevi aile içinde de görülür. Büyük ailenin işleyişi küçük toplumun işleyişi ile temel olarak özdeşdir. Aile içindeki muhtelif roller dağılımı sistemi meydana getirir. Aile bu açıdan bakıldığında zaman fertler arası ilişkiler ağı ve bu ilişkilerin yapılaşmasından doğan bir kurumdur şeklinde tanımlanabilir (Aslantürk, 1999:289).

Aile kurumunun gerekliliği bütün topluluklar ve dinler tarafından kabul görmektedir. Aileyi bir araya getiren unsurların bölgelere, sosyal- iktisadi yapıya ve unsurların inançlarına göre farklılık arz etmeleri bu yapının değişikliğinin sebebidir. Yahudilerde aile hem sosyal hem de dini bir gerekliliktir. Hıristiyanlıkta da Yahudilerde olduğu gibidir. Topluluklardaki farklılıklar bölgesel, sosyal-iktisadi ve dini sebeplere dayanmaktadır. Bu sebepler toplumun yapısını göstermektedir. Örnek verecek olursak Türklerde aile yapısı ataerkil bir yapıya sahiptir. Bu ataerkil yapıların Türk ve Roma toplumlarında oluşmasındaki etken yukarıda verdiğimiz sebeplerden kaynaklanmaktadır (Aydın, “Aile”, DİA, II; 1989:196-198).

Genel olarak ailenin tanımını şöyledir: Aile toplumun ihtiyaçları ve devamı için gerekli olan evlilik bağı ile bir araya gelen nesli de üreme yolu ile devam ettiren farklılıkları sosyal-iktisadi, bölgesel ve inanışlara bağlı olan bir kurumdur. Aileyi bu şekilde tanımladıktan sonra ailenin tasniflerine yer vermeye çalışacağız.

1.2.1. Aile Kurumu ve Çeşitleri

Aile tasnifleri evlilik, ailedeki hâkimiyet ve ailenin fert sayısı bakımından büyüklüğü esas alınarak ortaya koyulmaktadır. Evlilik esas alınarak yapılan tasnife göre aile kurumu içerden evlenme (endogami) ve dışardan evlenme (egzogami) olarak iki kısma ayrılmaktadır. Endogami (içerden evlilik); bireyin kendi tabaka, aşiret, mezhep, din, dil, ırk, millet, toprak gruplarından biriyle yapılan evliliğe denir. Egzogami (dışarıdan evlenme) ise, kişinin kendi grubu dışında yaptığı evliliğe denmektedir. Ailedeki hâkimiyetin baba veya annede oluşuna göre aileler ikiye ayrılmaktadır. Baba hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aileye ataerkil (pederşâhî-patriarcal), anne hakimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarının teşkil ettiği aileye

de anaerkil (mâderşâhî-matriarcal) aile denir. Bir diğerk tasnif ise ailedeki fertlerin sayılarının çokluğu esas alınarak yapılmaktadır. Bu tasnife göre aile geleneksel (geniş) aile ve çekirdek (dar) aile şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Geleneksel aile, bir aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, dayı, hala ve teyzelerden oluşmaktadır. Dar veya çekirdek aile ise, bir karı koca ile çocuklardan oluşmaktadır. Ayrıca aile, eşlerin sayısına göre de tek eşliliğe (monogami), dayanan aile, çok eşliliğe (poligami) dayanan aile olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. (Canatan, 2009:84; Aslantürk, 1999:265-267; Aydın, “Aile”, DİA, II; 1989:196-197).

Aile ve tasniflerinden sonra Türk aile yapısını bu bağlamda işleyeceğiz. Aile kurumu bölgeye, sosyal ve iktisadî yapıya, inanca göre değişiklik arz eder. Bu esas temel alınarak Türk toplumu İslamiyet ile tanışmadan önce sahip olduğu inanç ve göçebe yaşayış biçimi ile incelenebilir. İslamiyeti kabul ettikten sonra Türklerin aile yapısında az da olsa farklılıklar meydana gelmiştir. Çalışmamızda Türk aile yapısının İslamiyetten önce ve sonraki durumu ana hatlarıyla ele alınacaktır.

1.2.2. Türk Aile Yapısı

Türklerde aile kurumu önemli bir yer teşkil etmektedir. Türk toplumu devlet olmadan önce göçebe bir toplum karakterine sahiptir. İlk dönemlerde İslamiyet ile tanışmadan önce şaman inancına sahip olan Türkler genel olarak göksel-yüce varlığa inanmaktadırlar. Türklerin aile yapısı hakkında yoğun araştırmalar yapan Ziya Gökalp; Şamanizm’de kadın ve erkeğin eşit olduğunu, fakat bu eşitliğin zaman zaman hukuk karşısında kadının lehine değiştiğini belirtmiş ve genel itibarıyla de hukuken kadının üstün olduğunu vurgulamıştır (Kaleci, 2010:23).

Ziya Gökalp’e göre Türk ailesi pederi bir aile yapısına sahiptir. Bunun pederşahi aile yapısı ile karıştırılmaması gerektiğini vurgulayan düşünür, pederî aile yapısında velayet hakkının olduğunu ve baba ile ana tarafı akrabalarının birbirine eşit olduğunu ifade eder (Çelik, 2010:11). Türk ailesinde babanın yetkileri ataerkil yapıya sahip diğerk aile yapılarında olduğu gibi geniş değildir. Bundan dolayı Türk ailesi pederşahi değil pederi aile karakterine sahiptir (Aydın, “Aile”, DİA, II; 1989:198).

İslamiyetten önceki Türk aile yapısı genel olarak bu özelliklere sahiptir. İslamiyetten sonraki Türk aile yapısına geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılması bakımından

İslamiyetteki aile kurumundan bahsedilecektir. Buna göre aileye sosyal ve dinî bir kurum gözü ile bakan İslamiyet, ailenin oluşması için şart olan evliliği gerekli kılan sebeplerin şer’i, akli ve tabii olduğunu bildirmiştir (Çelik 2010:18). İslam dininin aslî kaynakları olan Kur’an ve sünnette evlilik ile ilgili birçok vurgu mevcuttur. Kur’an-ı Kerimde; *“aranızdaki bekârları kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanlar ile evlendirin, fakir iseler Allah (c.c.) kendi lütfu ile onları zenginleştirir”* (en-Nur, 24/32), *“Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi onun varlığının ayetlerindendir”* (er-Rum, 30/21), *“O’dur ki sizi bir tek nefisten yarattı. Gönlü huzur bulsun diye ondan eşini varetti”* (el-Araf, 7/189), *“Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz”* (el-Bakara, 2/187) buyrulmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.)’de *“nikâh benim sünnetimdir, kim benim sünnetimi uygulamaz ise benden değildir; evleniniz, ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuz ile iftihar ederim”* buyurmaktadır (İbn Mace, Nikâh,1).

İslam dininin asli kaynaklarında da ifade edildiği üzere İslamiyette ailenin kurulması için gerekliliğin ve teşvikin mevcut olduğu açıktır. İslamiyette aile yapısı ataerkil bir karaktere sahiptir. Bununla beraber aile reisinin yetkileri Yahudilerde, Roma ve eski Arap toplumlarında var olanlardan daha sınırlıdır (Aydın, “Aile”, DİA, II; 1989:199).

Türklerde İslamiyetten önceki aile yapısının ataerkil fakat pederi yapıya sahip olduğunu belirtmiştik. Sonuç olarak, İslamiyetten önce Türk aile yapısına baktığımız zaman İslamiyetten sonraki aile yapısına özdeş Türk aile yapısını gözlemleyebiliriz. Her iki Türk aile yapısında da kadına önemli bir yer verilmiştir. Türk aile yapısı bütün süreç içerisinde ataerkil yapıya sahiptir, babaya tam güç verilmeyerek onun gücü sınırlandırılmıştır. İslamiyetten önceki ve sonraki Türk aile yapısında gözlenen farklılık dinin getirmiş olduğu fertler arası hukuk kuralları bağlamının dışına çıkmamaktadır. Bu da dinin getirmiş olduğu kurallar bütününden kaynaklanmaktadır. Fakat baktığımız zaman genel olarak Türk aile kurumunun yapısı aynı karaktere sahip gözükmektedir.

İmam-hatip ve aile kavramlarını genel hatları ile işledikten sonra çalışmamızın bu bölümünde yetişkinlik dönemini ve özelliklerini vermeye çalışacağız.

1.3. Yetişkinlik Dönemi

Yetişkinlik dönemini psikologlar farklı şekillerde tanımlamışlardır. Freud, yetişkin hayatı daha önce oluşmuş kişilik yapısının yüzeyinde sadece bir dalgalanma olarak görür. Allport'a göre yetişkinlik dönemi, insan hayatının en problemlidir. Çünkü bu dönemde beklentilerin gerçeklerle uyuşmadığı fark edilir ve bu düşünceler kişiyi kaygı ve uyumsuzluğa iter. Piaget, ergenlikten sonra önemli bilişsel değişimlerin oluşmadığını varsayar. Kohlberg ise ahlak gelişiminin erken yetişkinlik yıllarında tamamlandığını kabul eder. William James'e göre ise çoğumuzda karakter otuz yaşın gelmesiyle alçı gibi katılaşır ve bir daha asla yumuşamaz (Mehmedoğlu, 2004: 94).

Bu farklı yaklaşımlara rağmen yetişkinlik genel olarak şöyle tanımlanabilir: Yetişkinlik, bireyin zihinsel ve bedensel özelliklerinin gelişme dönemi olan ergenlik ve gençlik yıllarını izleyen, kişinin hayatla ilgili birçok sorumluluğu tek başına üstlendiği, özel hayat basamaklarıyla ilintili ve kendi içerisinde "ilk yetişkinlik", "orta yetişkinlik" ve "yaşlılık" olarak üç gelişim aşamasında incelenen ve hayatın sonuna kadar devam eden dönemin genel adıdır (Hökelekli, 2005: 281; Mehmedoğlu, 2001: 55; Armaner, 1980: 111).

Psikologlar, insanın belirli psikolojik ve fizyolojik özelliklerinin yoğunlaştığı dönemleri dikkate alarak insan hayatını, kendi belirgin özelliklerine, tutum ve davranışlarına göre çeşitli dönemlere ayırmışlardır. Ancak insan hayatını kesin yaş çizgileriyle sınıflandırmak mümkün değildir (Uysal, 2006: 207). Yetişkinlik dönemi işte bu sınıflandırma içerisinde insan hayatının büyük bölümünü kapsayan bir evredir.

Evre kuramcıları yetişkin gelişiminin çocuk gelişimi gibi birbirini takip eden evrelerden oluştuğunu kabul ederler. Yetişkinlik yıllarına önemle değinen birçok kuram geliştirilmiştir. Mesela, Bühler'in "İnsan Yaşamının Akışı", Jung'un "Yaşam Evreleri", Erikson'un "İnsanın Sekiz Çağı", Levinson'un "Yaşam Yapısı" ve Gold'un "Dönüşüm Kuramı" bunlardandır (Onur, 2008: 57vd).

İnsan, hayatı boyunca fizyolojik, zihinsel- entelektüel ve toplumsal alanda değişime uğrar. İnsan gelişimi farklı faktörlere bağlıdır ve en belirleyicisi doğuştan gelen yeteneklerdir. Fakat gelişme ve olgunlaşma, büyük ölçüde çevreye yani bireyin üyesi olduğu ve kendini özdeşleştirdiği sosyal grupta elde ettiklerine bağlıdır. İnsan gelişimi,

çok yönlü ve karmaşık bir süreçtir ve kişi, gelişim süreçlerinin etkisini ömrü boyunca taşır (Uysal, 2006: 208; Cüceloğlu, 2003: 331). Gelişim, çocuklukla birlikte sona ermeyen, doğumdan yetişkinliğe, yetişkinlikten yaşlılığa kadar uzanan kesintisiz bir süreçtir. Bu süreç içerisinde insan her dönem ve her yaşta farklı özellikler edinir ve taşır.

Her yeni dönemde yeni bir kişilik ve rol söz konusudur. Aile mutluluğu, eş seçimi, çocuk sahibi olma, boşanma en çok yetişkinlik dönemine mahsustur. Yetişkinlik döneminde bireysel başarıda, deneyimler ve davranış şekilleri rol oynar, zekâ da herhangi bir gerileme olmaz ama yeni bilgiler kazanma ve yeni beceriler edinme yavaşlar (Sayar- Dinç, 2009: 125).

İnsanın davranış şekilleri de gelişim evrelerine göre farklılık gösterir. Bir yetişkini sadece becerileri ve sosyal ilgileri ile tanımak zordur. Her bireyin kendine göre bir tutumu ve olaylar karşısında bir davranışı vardır. Bir kimsenin tutum ve davranışlarını değişik etkenler belirler. Çevresindeki durumlara, kişilere ve görüşlere, daha doğrusu bütün iç ve dış etkenlere karşı bir tepki olarak ortaya çıkan yetişkin davranışları, yaş, aile, bedeni özellikler, toplumsal statü, çalışma ya da uğraşma alanı gibi faktörlerden etkilenir (Kurt, 2000: 124)

Yetişkinliğin kesin çizgileri olmamakla beraber sosyolojik, psikolojik ve biyolojik açılardan göstergeleri vardır. Ancak bu göstergeler her zaman kesinlik bildirmez. Örneğin bir kişi 16 yaşında kendisini yetişkin olarak görebilir ve ona göre hareket eder. Buna karşın 30 yaşındaki bir kişi psikolojik ya da toplumsal alanda yetişkin özellikleri göstermeyebilir. Bireyi yetişkin yapanın neye ve hangi yaşa bağlı olduğu toplumlarda farklılık göstermiş olsa da kişinin çalışıp kendi geçimini temin edebilme yeteneği psikolojik ve toplumsal bir ölçü olarak kabul edilebilir (Köylü, 2004: 46-47).

Yetişkinlik dönemini yazarlar farklı yaş sınırlandırmalarıyla ele almışlardır. Neugarten ve Moore yetişkinliği 20-30 yaşlar ilk yetişkinlik, 40'lar, 50'ler ve 60'ların başları orta yetişkinlik ve 65 yaş ve sonrası yaşlılık olarak üç döneme ayırırlar (Onur, 2008: 101).

Konumuzun örneklemini oluşturan İmam- Hatip Görevlileri'nin yaş sınırlarının 24-60 yaşlar olması sebebiyle biz burada yetişkinlik dönemi içerisinde yer alan "ilk yetişkinlik" ve "orta yetişkinlik" dönemlerini inceleyeceğiz.

1.3.1. İlk Yetişkinlik Dönemi Psiko-Sosyal Özellikleri

Bireyin ergenlik döneminin sonunda başlayarak, orta yaşa kadar geçirdiği zamanı kapsayan ve yetişkinliğe girişi temsil eden ilk yetişkinlik insan yaşamındaki önemli dönüm noktalarından birisidir. İlk yetişkinlik, ferdin kimlik kazanma çabalarının büyük ölçüde ortadan kalktığı, kendi görevlerini yaptığı, önemli bireysel kararların alındığı, vatandaşlık, evlilik, iş ve aile hayatı gibi birçok gelişimsel görevlerin yer aldığı bir dönemdir (Onur, 2008, 101; Köylü, 2004: 54-55; Asımgil, 2010:147).

Yetişkinlik yıllarının bir takım alt dönemlere ayrılması konusunda bir fikir birliğine sahip olmasalar da sosyal bilimciler ilk yetişkinliği kronolojik olarak 18 yaşından 40 yaşına kadar devam eden bir yaş dönemi olarak kabul ederler. İlk yetişkinlik döneminin sınırları konusunda her psikolog kendine göre bir yaş aralığı belirlemiştir. Mesela, Bühler'e göre 25-45, Havighurst'a göre 18-35, Erikson'a göre ise 20-40 yaşları ilk yetişkinlik dönemidir. Levinson bu devreyi, erken yetişkinlik geçişi (17-22), yetişkin dünyasına giriş (22-28), yetişkin dünyasına geçiş (28-33) ve sakinleşme veya durulma (33-40) olmak üzere dört küçük birime ayırmıştır. (Onur, 2008: 101; Köylü, 2004: 54; Uysal, 2006: 209).

Erik Homburger Erikson, insan gelişimini ele alan kendisine ait Aşamalı-Türeyim Şeması'nda kişilik gelişimini sekiz evreye ayırır. Bu evrelerden altıncısı ilk yetişkinlik (yakınlık kurmaya karşı yalnız kalma) dönemidir. Birey bu dönemde kimlik karışıklığı sorununu çözmeden tam bir yakınlık kuramaz. Kendi kimliğinden emin olmayan genç, kişiler arası yakınlıktan kaçınacak ve yüzeysel ilişkilere girecektir. Yalnız kalma ve yakınlık kurulmaya yol açan ilişkilere kaçınma bu evredeki en tehlikeli durumdur. Bireyin bir başkasıyla kaynaşabilmesi için önce kendisinin tam olduğunu bilmesi gerekir (Onur, 2008:68-69; Holm, 2007:98-101).

Roger L. Gold'un dönüşüm kuramı yetişkinliği bir değişim zamanı olarak görür. Dönüşüm kuramında genç yetişkinler dört evreden geçerler. 16-22 yaşları kapsayan birinci evrede, insanlar anne babalarının dünyalarından ayrılırlar ve kimliklerinin güçlendirirler. 22-28 yaş aralığını oluşturan ikinci evrede, özerkliğin yerleşmesiyle birlikte kişiler amaçlarını gerçekleştirmeye girişirler. 28-34'lü yaşları kapsayan üçüncü evrede bir geçiş evresinden geçen birey amaçlarını, evliliğini gözden geçirir. 35'li yaşlara doğru olan dördüncü evrede orta yaşların farkına varılmaya başlanır,

hoşnutsuzluk artar ve bu evre 45 yaşlarına kadar devam edebilir. Gold'un kuramında yirmili yaşlarda yeni roller, otuzlarda sorumluluklar yüzünden sıkışmışlık duygusu, kırklarda yaşamın hızlanması nedeniyle ivedilik duygusu egemendir (Onur, 2008:83-84).

Çalışmamızda ergenlikle orta yetişkinlik dönemi arasındaki yılları kapsayan ve insan hayatının en yoğun olduğu 24-40 yaş aralığını ilk yetişkinlik dönemi olarak ele aldık ve değerlendirmelerimizi bu kritere göre yaptık.

İlk yetişkinlik, ergenlik ve gençlik dönemlerinin kazanımlarının hayata geçirildiği, problemlerinin çözümlendiği, aile, iş ve sosyal hayatta bir yer edinildiği dönemdir. Kişinin gelecek yaşantısına yön veren ve birey olmanın farkına varıldığı ilk yetişkinlik, insanın kendini bilebildiği ölçüde hayatının en aktif ve parlak dönemidir.

İlk yetişkinlikte insan, bu safhaya kadarki gelişim aşamasında kendini yönlendiren motiflerden mümkün olduğunca sıyrılıp kendi olmak ister. Farkına varmanın başkalarının bilgileriyle değil, kendine ait kazanımlarla olacağını keşfeden insan, zihnini kullanabildiği ölçüde bugünkü sınırlarını ve gelecekte olabileceği noktayı kestirebilir (Mehmedoğlu, 2001:58-59).

Genç yetişkinlikte bireyin temel çabaları toplumsal dünyaya yönelmiştir. Toplumsal etkileşimler yetişkinlikte gelişim sürecini sağlar. Genç yetişkin aile içinde, iş dünyasında ve arkadaş topluluğunda yeni bir ilişkiler örüntüsü içindedir. Bu ilişkiler toplumsal bir bağ oluşturur ve gelişimin sürmesini sağlar. Ancak yine de, yetişkinlerin hemen hepsi zamanlarının ve enerjilerinin çoğunu aileye ayırırlar (Onur, 2008:135).

İlk yetişkinlik dönemi bireyin olgunlaşması, kendini bilmesi ve şekillendirmesi açısından insan hayatının beklide en önemli evresidir. Birey bu evredeki kazanımlarıyla geleceğini inşa edecektir. İnsan gelişimindeki bu önemli dönemi biyolojik, psikolojik ve sosyal yönüyle incelemek konumuz açısından uygun olur.

a) Biyolojik (Fiziksel) Özellikler

İlk yetişkinlik yılları fiziksel açıdan insan hayatının en aktif ve parlak dönemidir. Fiziki gelişim genç yetişkinlik döneminde doruktadır. Hız, eşgüdüm, güç, dayanıklılık ve genel sağlıkta bu dönem tepe noktası olarak görülmektedir. Hemen hemen bütün bedeni

gelişme ve olgunlaşma tamamlanmıştır. Genç yetişkinlikte ergenlik döneminin özellikleri olan güç, kuvvet, tazelik ve gençliğin fiziki çekiciliği devam eder (Köylü, 2004:55; Uysal, 2006:210; Kurt, 2000:90; Onur, 2008:114).

Fiziki gelişim, genç yetişkinlik döneminde doruktadır. Bireyin organizması artık belli bir düzene girmiştir. Dolaşım sistemi, kalp ve kan damarları tamamen olgunlaşmış, güç ve kuvvet artmıştır. Biyolojik gelişimin yanında mizaç ve karakter özellikleri belirlenmiş, jest, mimik ve gülüşler bireye özgü hale gelmiştir (Köylü, 2004:56; Uysal, 2006:210; Kurt, 2000:90).

Fiziki açıdan güç ve kuvvetteki artış 30 yaşına kadar devam eder. Ama bu gelişmişlik uzun süre devam etmez. Derece derece azalmaya ve 40'lı yaşlardan sonra kendini hissettirmeye başlar. Biyologlar fiziki fonksiyonların en yüksek seviyeye çıkıp ondan sonra tedrici olarak bir düşüş göstermesinden dolayı 30 yaş yetişkinlik dönemi yaş değişiklikleri için bir dönüm noktası olarak görürler (Kurt, 2000:90-91; Uysal, 2006:210; Köylü, 2004:55vd; Onur, 2008:116).

İlk yetişkinlik bireyin zihinsel kapasite açısından zirvede olduğu bir dönemdir. Bu dönemde kişi hayatın anlamını düşünüp siyasi ve sosyal kurumlardaki çelişkileri görebilir ve anne-baba davranışlarındaki mantıki kusurları bulabilir. Kendine özgü dünya görüşü geliştiren birey, toplumdaki sosyal etkileşimi anlayıp çevresindekilerin bakış açısını kavrayabilecek bir zihinsel yapıya ulaşır. Mesleğinde ihtiyacı olan bilimsel metot ve teknik bilgileri öğrenir. Artık birey toplumun bir üyesi ve evrende bir yaratık olduğunun hissiyatını kavrar (Köylü, 2004:55vd; Uysal, 2006:210).

İlk yetişkinlik yılları (20-40 yaş arası) biyolojik gelişim ve zenginliklerin yoğun yaşandığı bir dönem olduğu kadar, en büyük tezat ve stresinde yaşandığı bir evredir. Bu dönemde insan statü kazanma, kişisel tatminler ve hazlar peşindedir. İnsanın bu arayışı beraberinde stresi de getirir (Köylü, 2004:57; Uysal, 2006:210).

b) Psikolojik Özellikler

İlk yetişkinlik dönemi psikolojik açıdan bireyin en yoğun dönemidir. Erik Erikson bireylerin bu dönemde psikolojik çatışma ve bunalımlar içerisinde olduğunu savunur. Erikson'a göre, bu dönemdeki genç yetişkinlerin bağımsızlık, kişilik ve yakın ilişki ve dostluk olmak üzere üç temel psikolojik özelliği belirleyici unsurlardır.

Genç yetişkin bireyin bağımsızlık özelliği, kendilerini aile bağlarından ayırmaları ve toplumda kendi kişiliklerini korumaları anlamında en belirleyici psikolojik özelliktir. İkinci psikolojik özellik olan kişilik problemi, bireyin kendine özgü kişiliğini oluşturması, ben merkezli dünyadan daha geniş bir dünyaya geçiş yapmasıdır. Üçüncü temel özellik olan yakın ilişki ve dostluk kurma duygusunda, kişinin hemcinsiyle veya karşı cinsle ilişkiler kurması vardır (Köylü, 2004:57; Uysal, 2006:212).

Bu dönemde sıkça görülen bir başka özellikte “toplumdan soyutlanma”dır. Soyutlanma bir fert olarak görünmeme ve gözden kaybolma korkusudur. Bu açıdan genç yetişkin psikolojik bir bunalıma girebilir. Ayrıca bu evrede psikoloji alanında en az anlaşılan ve en zor problemlerden biri olan duygusal gelişim özelliği de kendini gösterir. Duygusal gelişim kalp konularıyla ilgilendir. Bu özelliğe paralel olarak bu dönemde değerlerin insanileştirilmesi ve toplumdaki fonksiyonlarına karşı ilgi ve dikkat söz konusudur. Hem bireylere hem de tüm insanlığa karşı bir empati eğilimi olabilir (Köylü, 2004:57vd; Uysal, 2006:210-211).

c) Sosyal Özellikler

Yetişkinlikte gelişim sürecini özellikle toplumsal etkileşimler sağlar. Genç yetişkin yaşamının önceki yıllarında kazandığı fiziksel, zihinsel ve toplumsal gelişiminin ve birikiminin sonucunda özerk bir birey olarak karşımıza çıkar. Bütün bu kazanımlar bireyi dış dünyaya yöneltir. Aile içinde, iş dünyasında ve arkadaş topluluğunda yeni bir ilişkiler örüntüsü içerisinde olan birey, oldukça karmaşık ve çeşitli yaşam biçimleri sunan toplumsal bir bağ oluşturur ve gelişimin sürmesini sağlar (Onur, 2008:135)

Bu dönemin en önemli özelliği, bir değil birçok yetişkin rol ve sorumluluklarını içine almasıdır. Meslek sahibi olma, çalışma, kendi başına kazanma, evlilik, uygun sosyal grup bulma gibi birçok rol ve davranışlar, bu dönem içerisinde yetişkinlerin yerine getirmek zorunda oldukları görevlerdir.

Genç yetişkinlik döneminin sosyal hayatla ilgili en önemli gelişim özelliklerinden biri evlilik hayatıdır. Evlilik hayatında bireyin üstleneceği rol ve görevler stres dolu önemli bir uyum meselesidir. Çocuğunda aileye katılmasıyla yeniden bir organizasyon gerekir ve eşler arasındaki ilişkilerin şekli değişebilir. Her ne kadar çocuklar eşler arasındaki

ilginin azalmasına neden olsa da anne-baba olmak memnuniyet verici bir durumdur (Köylü, 2004:60-61; Uysal, 2006:212vd).

Yetişkinin sosyalleşmesi, yetişkin durumuna ve küme üyeliğine yeni değerler ve uygun davranışların öğretilmesi süreci şeklinde ifade edilmektedir (Kurt, 2000:95).

Hayat boyunca insanın karşılaştığı problemler esas itibariyle sosyaldır. Bireyin en önemli ihtiyaçları arasında yaşadığı topluma uyum sağlamak ve toplumda bir yer edinmek gelmektedir. Sosyal çevre oluşturma bireye birçok roller kazandırır. İnsan genel olarak içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve değerlerini benimser. Yetişkinin kişiliğine bağlı olarak bu benimseme ve çevre ile ilişkiler farklılık gösterebilir. Bazı bireyler yakın çevre ile ilişkilerini sürdürür, toplumsal ilişkiyi kabul etmez ve sosyal uyumu sağlayamaz. Bunun sonucunda da bazı psikolojik rahatsızlıklar ortaya çıkabilir. Bütün bunların yanında bireyin sosyalleşmesinde ailenin yeri unutulamaz. Çünkü aile toplumdaki bütün değişmelere rağmen, bireyin ilk deneyimlerini kazandığı, ilk tutum ve davranışlarını belirlediği birincil küme özelliğini korur. Her ne kadar birey daha çok sosyal beklentilerini, rollerini karşılayacak ikincil kümeler (akraba, tanıdık, dernek gibi)'e yönelse de bireyin sosyalleşmesinde ailenin katkısı ortadan kalkmaz. Çünkü yetişkinin toplum içinde bulunan ailesinin yeri onun sosyalleşmesinde önemli yer tutar (Kurt, 2000:95vd).

1.3.2. Orta Yetişkinlik Dönemi Psiko-Sosyal Özellikleri

Orta yetişkinlik dönemi hakkında kesin çizgilerle belirlenmiş bir yaş sınırı yoktur. Yaklaşık 20 yıl süren bu dönemi psikologlar, farklı özelliklere sahip farklı dönemler olarak belirtmişlerdir. Levinson 40-60 yaş arasını, Havighurst ise 30-35 yaş arasını orta yaş dönemi olarak kabul etmişlerdir. Ancak birçok psikolog 35-55 yaş aralığını orta yaş dönemi olarak ele almaktadır (Köylü, 2004:63; Uysal, 2006:214-215).

Orta yetişkinlik 40-60 yaşlar arasındaki yaşam dönemidir. Kendini orta yaşlı anlam psikolojik olarak kişiden kişiye değişir. Bazı bireyler 30 yaş, bazıları 40 yaş, bazıları ise 50 yaş orta yaş kabul etmektedirler. Refah seviyesi yükseldikçe, bireylerin orta yaş kabul etme seviyesinin de yükseldiği saptanmıştır (Asımgil, 2010:155).

Orta yaş insan hayatında kritik bir dönüm noktasıdır. Bu dönem bir anlamda kişinin kendisiyle hesaplaşma dönemidir. Hiçbir bakımdan eskisi gibi olmadığını anlamaya

başlayan bireyde fiziksel ve ruhsal değişiklikler meydana gelir. Hareketsel yeteneklerde ve kuvvette gerileme, görme ve işitme duyularında bozukluklar, cinsel arzuda azalma, ileriki yıllarda tehdit oluşturabilecek hastalıkların ortaya çıkması bu dönemin fiziki değişiklik gösteren özelliklerindedir. Birey ruhsal açıdan daha önceki evrelerinde yaptığı ve yapamadığı işleri gözden geçirip, idealleriyle şu anda bulunduğu nokta arasında ne derece bir fark olduğunu araştırır. Çoğu zaman bireyin kendi kendisiyle yaptığı bu hesaplaşma tatmin edici bir sonuca ulaşmaz. Hayatını gereği gibi değerlendiremediği düşüncesine kapılır ve pişmanlık duygusu belirir. Bu durum bireyin orta yaşa uyumunu zorlaştırıcı bir etki yapar (Peker, 2008:175; Hökelekli, 2005:284; Certel, 2003:176-177; Armaner, 1980:131).

Orta yaş dönemine intibak, fiziki rahatsızlıklar, öğrenme güçlüğü ve en önemlisi motivasyon eksikliği gibi sebeplerle güçlük gösterir. Çünkü gençlik ve ilk yıllarında olduğu gibi bireyin artık hayattan beklediği ve onu çalışıp çabalamaya itecek bir motivasyon yoktur veya azalmıştır. Hayat onu her geçen gün ihtiyarlığa ve kaçınılmaz sona doğru götürmektedir. Böylece insan hayatında orta yaş, çoğunlukla endişe, huzursuzluk ve çatışmalar meydana getiren bir evre olmaktadır (Peker, 2008:175-176; Hökelekli, 2005:284-285; Armaner, 1980:131-132).

Orta yetişkinlik dönemindeki kişiler ciddi bir hastalık ya da kusurları yoksa ilk yetişkinlik döneminde yaptıkları faaliyetlerden çoğunu yapabilirler. Bireyler duygularını kontrol ederek daha gerçekçi davranabilirler. Bu dönemdekiler çocuklarına karşı daha iyi davranıp daha fazla ilgi gösterirken, ebeveynine karşı da daha çok saygı duymaya, onlara hizmet etmeye çalışırlar. Yine bu dönemde insanlar özellikle bilim adamları, sanatçılar ve politikacılar topluma en üst seviyede katkı sağlarlar (Köylü, 2004:64; Uysal, 2006:215; Asimgil, 2010:155-156).

Erikson'a göre orta yetişkinlik, toplumsal ve ruhsal bir bunalım ile karakterize edilen, gelecek kuşağı kurmaya ve yönlendirmeye yönelik üreticilik ve yaratıcılık kavramlarının önem kazandığı bir dönemdir (Mehmedoğlu, 2001:61).

Bu dönemin aynı zamanda orta yaş krizinin yaşandığı dönem olduğuna ilişkin görüşte vardır. İnsan gelişiminde 40. yaşın bir dönüm noktası olduğu genellikle kabul edilen bir görüştür. 40 yaşından sonra organların fonksiyonlarında ve zihin güçlerinde bir azalma baş gösterir. Çeşitli araştırmacılar 40'lı yaşların başındaki bireylerin cinsel ilişkiler, aile

rolleri ve çalışma yaşamında bir karmaşa dönemi yaşadıklarını ortaya koymuştur (Uysal, 2006:215; Atkinson vd., 2002:111).

Orta yetişkinlik döneminde insan, hayatını geriye kalan zaman ile ölçer. Orta yaş krizini atlatıp her geçen gün yaşlılığın ve sonun yaklaştığının şuuruna varan insan varlığın manası üzerinde düşünmeye başlar. Kendisini ve çevresindekileri daha iyi anlar, eksiklikleri ve zaafı daha kolay kabullenir (Hökelekli, 2005: 284-285; Certel, 2003:177).

Orta yetişkinlik döneminde, bilgelik, erdemlilik, karar verme, alicenaplık, merhamet ve sevgi, geniş kavrama gücü gibi bazı özellikler daha belirgin hale gelir. Bu dönem birçok kişi için bazen yavaş bazen de ani bir durgunluk dönemi olabilir. Hayat faaliyetlerinin azaldığı, biyolojik olarak gerilemelerin yavaş yavaş başladığı, sağlık problemlerinin hız kazandığı ve sorumluluk duygularının arttığı bu dönem aynı zamanda bazı yetişkinler için liderlik çağının devamıdır (Uysal, 2006:215; Köylü, 2004:64; Kurt, 2000:100).

Orta yaş dönemi gençlikle yaşlılık arasında bir geçiş dönemidir. Bu dönemde birey birçok alanda tepe noktaya ulaşmıştır. Her gelişim evresinde olduğu gibi orta yetişkinlikte de insan her alanda farklılık gösterir. Bu farklılıkları fiziksel (biyolojik), psikolojik ve sosyal özellikler yönünden incelemek konumuz açısından daha uygun olur.

a) Fiziksel (Biyolojik) Özellikler

Yıllar, insanın biyolojik yapısında değişiklikleri beraberinde getirir. Bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık geçip giden yılların insanlardaki yansımasıdır. Her dönem kendini fiziki değişim ve gelişimlerle gösterir. Orta yetişkinlik dönemi de kendine özgü fiziki değişikliklerin gözlemlendiği bir evredir.

Orta yetişkinlik döneminde en önemli fiziki değişiklikler görme ve işitme konusunda karşımıza çıkar. Görme duyuşal anlamda yaşa bağlı değişimleri en çok belli eden alandır. 18 yaşa kadar doruk noktaya ulaşan görme yetisi 40 yaşından 55 yaşına kadar olan dönemde kesin bir düşüşe girer ve daha sonraki yıllarda artarak devam eder. Kişi yaşlandıkça gözlerin esneklik ve saydamlığı kayba uğrar, göz bebekleri küçülür, katarakt olayları, dumanlı ve kusurlu renk görüşü artar. Görmedeki bu değişimler

bireyin dengesini ve eşgüdümünü etkiler, etkinliğini sınırlandırır ve toplum içerisinde uyum güçlüklerine sebep olabilir.

Orta yetişkinlik görme ve işitme duyularının gerilemesi yanında tat duyusu ve koku duyarlılığında da azalmaların yaşandığı bir dönemdir. Hareket alanında da gerilemenin ortaya çıktığı bu dönem beden sağlığında sorunların yaşanmaya başladığı ve artık yaşlılık belirtilerinin kendini gösterdiği fiziki geçiş dönemidir (Onur, 2008:222vd).

Orta yetişkinlik döneminde boydaki yavaş kısalma fark edilir, vücut yapısında yağlanma olur, belirli bir yaştan sonra kilo artışı azalır, dokularda ve kemik yapısında bir çökme meydana gelir, ciltteki kuruluk fazlalaşır, kırışıklar derinleşir, iç salgı bezlerinin etkinliği azalır, hücreler daha çabuk yıpranır daha geç kendini yeniler, yaralar daha geç iyileşir, fiziksel güç kaybı başlar ve dış görünüm itibariyle yaşlılığı yansıtan belirgin değişiklikler ortaya çıkar (Kurt, 2000:90-91; Asımgil, 2010:156-157).

b) Psikolojik Özellikler

Orta yetişkinlik döneminde hissedilmeye başlanan yaşlılığa ilişkin bir takım biyolojik değişiklikler bireyin ergenlik ve ilk yetişkinlik yıllarına özlemle bakmasına neden olur. Orta yetişkin bireylerin gelecekle ilgili zamana bakış açıları psikolojik yapılarını etkileyen en önemli etkidir. Birey artık zamanın sınırsız olmadığını anlamış, hayat yolculuğunun ortasına geldiğini ve ölüm gerçeğini ciddi manada hissetmeye başlamıştır (Köylü, 2004: 67-68; Uysal, 2006: 217; Asımgil, 2010: 156).

18-35 yaş dönemlerinde geleceğe yönelik bakış açısına sahip olan orta yetişkin aşk, evlilik, yuva kurma gibi ileriye dönük oluşumlarla zihnini meşgul eder. 36-50 yaş döneminde zihin hem ileriye hem geriye yönelmiştir. 51-65 yaş aralığında kişi daha çok geçmişe bakar. 65 yaşından sonra ise geçmiş hatıralar, anılar ve düşüncelerle hayatını devam ettirmeye çalışır (Köylü, 2004:68; Uysal, 2006: 218).

Orta yaş dönemi kimilerine göre kargaşa ve sakinlik, kimilerine göre başarı veya başarısızlık, kimilerine göre ise zevk ya da üzüntü dönemidir (Uysal, 2006: 218). Orta yaşı bir bunalım ve kaos dönemi olarak görenlerin yanında bu evreyi verimli bir çağ olarak belirtenler de vardır. Kişinin daha önceki dönemlerdeki hatalardan vazgeçmesi ve hayatına yön verecek yeni durumları araştırması ve sorgulaması bu dönemin olumlu yönüdür.

Bu dönemde aile hayatı ve sosyal hayatta meydana gelen görev ve sorumluluk değişikliğinin ortaya çıkardığı stres, orta yaş evresindeki bunalımı doğuran temel faktördür. Kişi, hayatta karşılaşılabileceği her şeye hazırlıklı olmak ve yaşının getirdiği fizyolojik değişikliklere uymak zorundadır. Bu dönemde bireyin mevcut imkanları değerlendirmesi, rüya ve hayallerden vazgeçmesi ruh sağlığı açısından çok önemlidir (Köylü, 2004:70; Uysal, 2006: 219).

c) Sosyal Özellikler

Orta yetişkinlik dönemi, bireyin toplum üzerindeki etkisinin ve toplumun bireyden beklentisinin en üst seviyede olduğu bir dönemdir. Orta yetişkin, bireysel kariyerinde en tepe noktaya gelmiş bulunur. Aile içi ilişkiler bu evrede ön plana çıkmıştır. Eşler birlikte plan yapar, uygulamaya koyarlar. Aile üyelerinden birinin görevini aksatması, sağlıklı aile ilişkilerini olumsuz yönde etkiler (Köylü, 2004: 71; Uysal, 2006: 219-220; Asımgil, 2010: 159).

Kişilik konusunda düşünceleri olan bazı teorisyenler, biyolojik gelişimle beraber psikolojik ve sosyal gelişiminde tamamlandığını söylerler. Ancak durumun böyle olmadığı, bireyin biyolojik gelişimi durduğu zaman buna paralel olarak psikolojik ve sosyal gelişimi durmamaktadır. Özellikle sosyal gelişimi sürmekte ve yeni durumlara göre yeniden oluşmakta ve değişmektedir. Bu da yetişkinin sosyalleşmesi olgusunu öne çıkarmaktadır. Yetişkinin sosyalleşmesi, bir kültür ya da alt kültürün yetişkin kişiye aktarılması, iletilmesi olarak tanımlanmaktadır (Kurt, 2000:95).

Jung'a göre kişilik, yaşam döngüsünün birinci ve ikinci döneminde farklı yönlerde gelişir. Birinci dönemde birey dış dünyaya doğru açılır, dış dünyayla ilişki kurma kapasitesini geliştirir, toplumsal ödüller kazanmaya çalışır. Yaklaşık 40 yaşına doğru başlayan ruhsal değişimde ise birey artık hedeflerinin ve hırslarının önemini yitirdiğini hisseder, kendini durgun, çökkün ve eksik olarak algılar. Bu dönemde artık birey dış dünyadan uzaklaşıp iç dünyasına odaklanır (Onur, 2008:67).

Orta yetişkinlikte insanların toplumsal ilişkileri onların toplumsallaşma yeteneklerinin ve sosyal çevre oluşturmalarının anlatımıdır. Bu çevre ve etkinliklerin siyasal, dinsel, dernek, kulüp vb. birçok türü vardır. Yetişkinin kişiliğine bağlı olarak sosyal ilişkiler

farklılık gösterebilir. Bu dönemde bazı bireyler çevre ile ilişkilerini sürdürürken bazıları da toplumsal ilişkiyi reddeder (Onur, 2008:257; Kurt, 2000:96).

Orta yetişkinliğin streslerle dolu dönemlerinde arkadaşlık önemli bir noktadadır. Kişi arkadaşlık konusunda daha seçici olmaktadır. Yakın arkadaş yetişkinin en güvendiği ve önem verdiği kişidir (Onur, 2008:257)

Orta yaş döneminde kişiler bir taraftan çocuklar diğer taraftan da ebeveynlerin ihtiyaçlarını karşılama durumunda iki nesil arasında kalırlar. Vatandaşlık ve toplumsal sorumlulukları yerine getirmek, yaşlanan anne-babalara bakmak, yaşın getirdiği fizyolojik değişikliklere uyum sağlamak, sahip olduğu çocuklara bakıp onların birer yetişkin olmalarına yardım etmek, ekonomik yönden devamlılığı sağlamak ve kendi faaliyetlerini geliştirmek gibi birçok görevin bulunduğu orta yetişkinlik, hayatı anlam ve gözden geçirme zamanı olarak algılayabileceğimiz bir gelişim dönemidir (Köylü, 2004: 71vd.; Uysal, 2006:220).

Yetişkinlik dönemi insan hayatının büyük kısmını tanımlayan bir gelişim dönemidir. İnsan ergenliğin ve gençliğin kazanımlarını bu dönemde hayata yansıtır ve yetişkinlik yıllarında olgunluğa ulaşır. İlk ve orta yetişkinlik dönemi diye iki gelişim evresi altında incelediğimiz yetişkinlik dönemi insanın fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönden birçok değişiminin gözlemlendiği bir çağdır. Birey bu dönemde zirveyi de düşüşü de yaşar ve hayatın sonuna doğru ilerler.

1.4. Yaşam Doyumu (Tatmini)

Yaşam tatmini, çağlar boyunca insanlığın ilgi odağı olmuş konulardan biridir. Yaşam tatminini tanımlamak için önce “tatmin” kavramının açıklanması gerekmektedir. Tatmin, beklentilerin, gereksinimlerin, istek ve dileklerin karşılanmasıdır. Yaşam tatmini ise, bir insanın beklentileriyle (ne istediği), elinde olanların karşılaştırılmasıyla (neye sahip olduğu) elde edilen durum ya da sonuçtur. Yaşam tatmini kişinin kendi yaşamının kavramsal bir değerlendirmesi ya da yargısını gösterir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yaşam doyumu bir tutum olarak görülebilir. Bireyin iş yaşamı dışındaki duygusal tepkisidir. Yani hayata karşı genel tutumudur (Şahin, 2010:98; Öcal, 2008:26; Keser,2005:80).

Yaşam doyumu kişinin kendi hayatının hoşlandığı ya da hoşlanmadığı yönlerinin özet bir değerlendirmesidir. Çok basit ve net bir şekilde tanımlanan yaşam tatmini, gerçekte bu denli kolay anlaşılır bir kavram olarak gözükmemektedir. Bu nedenledir ki, yazında yaşam tatminine ilişkin çok farklı tanımlara rastlanabilmektedir. Yaşamın akıp giden bir süreç olması ve bireylerin farklı beklenti, ihtiyaç ve önceliklerinin olması da tanımlama kısıtlılığını açıklar niteliktedir (Keser, 2005:77; Öcal, 2008:27).

Yaşam doyumu, kişinin mutluluğunun ve refahının subjektif ve açık bir değerlendirmesidir. Çünkü araştırmalarda insanlara basit bir şekilde hayatlarının bütününden tatmin olup olmadıkları sorulmaktadır. Araştırmacılara önceden sosyal mutluluk ve huzurun bileşenlerinin ne olduğunu tanımlanmamakta, her bir deneğin tatmin olup olmadıkları kendi yargılarına bırakılmaktadır (Baştumur, 2006:63; Şahin, 2010:99; Öcal, 2008:28; Keser,2005:82).

Genel olarak yaşam tatmini üç kategoride gruplanmıştır: Birinci grupta; yaşam tatmini iyi oluş, erdem, kutsallık gibi dış bir ölçüte dayanarak tanımlanmıştır. İkinci grupta ise; insanların yaşamlarını olumlu anlamda değerlendirmelerine neyin yol açtığı sorusu üzerinde temellenerek, bireylerin kendi yaşamlarına ilişkin yargılarını etkileyen faktörler incelenmiştir. Üçüncü grupta da yaşam tatmini, günlük yaşamın akışı üzerinde temellenmiştir. Bu da günlük ilişkiler içinde olumlu duygunun olumsuz duyguya egemen olması anlamına gelmektedir (Baştumur, 2006:65; Şahin, 2010:98; Öcal, 2008:26)

Bir kişinin yaşamından tatmin duyması bizim o kişinin belirli tatmin ve tatminsizliklerinin toplamına indirgeyemeyeceğimiz evrensel bir davranıştır. Örneğin, bir kişinin yediği herhangi bir yemekten tatmin olması, hayatının genelinden nasıl bir tatmin elde ettiği hakkında hiçbir şey ifade etmez. Belki yediği bir yemekten tatmin olabilmesine karşın hayatının genelinden tatmin duymuyor olabilir. Yaşam doyumu çalışmalarında elde edilen veriler yaşamın bütünü üzerindeki bir değerlendirmeden ibarettir. Örneğin, kişinin yaşamını “heyecanlı” olarak belirtmesi yaşamının her zaman tatmin edici olduğu anlamına gelmez. İnsan hayatı boyunca fazlasıyla heyecan verici durum ile karşılaşmasına karşın, her zaman yeterince kaliteli yaşayamayabilir. Hayatın bütünü üzerindeki değerlendirme kişinin zihnindeki hayatı ile ilgili bütün ölçütleri kapsar. Örneğin, kişinin kendisini ne kadar iyi hissettiği, beklentilerinin ne kadarını

karşılayabildiği gibi. Değerlendirmenin amacı iş tatmini gibi özellikli bir alanın değil hayatın bütününe değerlendirilmesidir (Baştemur, 2006:65; Öcal, 2008:29; Doruk, 2008:109)

Yaşam tatmini kişinin, yaşam kalitesini bir bütün olarak değerlendirdiğinde elde ettiği pozitif değerdir. Bir başka deyişle, kişinin sürdürmüş olduğu yaşamı ne kadar sevdiği ile ilgilidir. Yaşam tatmini ile eşanlamlı iki sözcük bulunmaktadır. Bunlar “mutluluk” ve “öznel esenlik” kavramlarıdır. Günlük yaşamda oldukça sık kullanılan mutluluk kavramı, tanımlanması güç ve farklı anlamlara gelen bir kavramdır. Bu nedenle sosyal psikologlar, mutluluk yerine yaşam tatmini ya da subjektif iyi oluş kavramlarını kullanmaktadırlar (Baştemur, 2006:66; Doruk, 2008:109)

Yaşam tatmini ile ilgili ilk araştırmalar 1960’larda A.B.D.’de yapılmıştır. O dönemdeki araştırmalarda vurgu zihinsel sağlık üzerinedir. 1970’lerde yaşam tatmini birçok Amerikan toplumu sosyal belirteçleri ile ilgili çalışmaların merkez konusu haline gelmiştir. İnsanlar neden kendi hayatlarından tatmin olurlar. Bu soru uzun bir süre filozofları, yazarları, ekonomistleri ve insanları meşgul etmiştir. Son zamanlarda bu konu deneysel psikoloji tarafından daha çok ilgi görmeye başlamıştır (Baştemur, 2006:68; Öcal, 2008:27)

Birçok insan yaşamından tatmin olmasına karşın bütün insanlar eşit şekilde tatmin olmazlar. Bir ülkedeki bireyler arasında yaşam tatmini açısından belirgin farklılıklar olmasının yanında, ülkeler arasındaki kişilerin tatmin seviyelerinde de farklılıklar olabilmektedir.

Yaşam doyumu kavramının kişiden kişiye farklı algılanma düzeyine bağlı olarak, kavramın tanımlanmasında ve kapsamının belirlenmesinde belirsizlik söz konusudur. Bu nedenle literatürde çok farklı yaklaşımlara rastlanılmaktadır. Bireylerin yaşam tatminini etkileyen unsurlar şu şekilde sıralanmaktadır (Keser, 2004:80):

- Günlük yaşamdan mutluluk duymak,
- Yaşamı anlamlı bulmak,
- Amaçlara ulaşma konusunda uyum,
- Pozitif bireysel kimlik,

- Fiziksel olarak bireyin kendisini iyi hissetmesi,
- Ekonomik, güvenlik ve sosyal ilişkiler.

Yaşam tatmini kişinin beklentilerinin, gerçek durumla kıyaslanmasıyla ortaya çıkan sonucu gösterir. Genel olarak kişinin tüm yaşamını ve bu yaşamın çok çeşitli boyutlarını içerir. Yaşam tatmini denildiğinde, belirli bir duruma ilişkin tatmin değil, genel olarak tüm yaşantılardaki tatmin anlaşılır. İş ve aile bireylerin yaşamlarında geniş yer tutan iki önemli alandır. Bu alanlarda yaşanan tatmin düzeyleri, yaşam tatminini önemli ölçüde etkilemektedir. Yapılan araştırmalar iş-aile çatışması ve yaşam tatmini arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Pek çok araştırma çalışan eşlerin yaşam tatminlerini incelemiş ve iş-aile çatışması arttıkça yaşam tatminlerinin azaldığını ortaya koymuştur. Çünkü iş-aile çatışması bireyin iş ve aile rollerini tam olarak yerine getirmelerine engel olmaktadır. Dolayısıyla iş-aile çatışması daha düşük düzeyde yaşam tatminine neden olmaktadır. Ancak Kossek ve Ozeki (1998) bu ilişkinin yapısı ve şiddetinin değişebileceğini ifade etmektedirler (Öcal, 2008:34)

Yaşam doyumu kavramını iş yaşamından bağımsız ele almak mümkün olmayacaktır. Çünkü yaşam doyumunda etkili olan faktörlerin başında bireyin genel yaşamında oldukça önemli yer tutan iş yaşamı gelmektedir. Bu bağlamda iş yaşamından elde edilen doyum ile yaşam doyumu arasında bir etkileşim olduğu yerleşmiş bir kanıdır. Sonuçta, kişinin mutluluğu tüm yaşam alanlarını içeren bir olaydır. Buna göre, çalışanlar genel olarak doyuma ulaşmış, ya da yaşamın bütünü içinde doyuma ulaşmamış olacaktır. Böylelikle, işten sağlanan doyumu, yaşam alanlarının tümünü içeren, yaşam doyumundan ayırmak mümkün değildir (Keser, 2004:80-82).

Sonuç olarak, bireylerin yaşamlarının pek çok yönü tüm yaşam doyum düzeylerini etkileyecektir ve genellikle iş ve aile alanları yaşamlarının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle iş tatmini ve aile tatmini çalışan bireylerin yaşam tatmini üzerine olumlu bir etki yapacaktır. Ancak iş-aile çatışması bireylerin iş ve aile rollerini tam olarak yerine getirmelerine engel olmaktadır. Böylece iş-aile çatışması daha düşük düzeyde yaşam tatminine neden olmaktadır. Bireyin yaşam rollerinde, evlilikte ve iş rollerindeki tatmini genel yaşam tatmininin sağlanması açısından çok önemlidir. Bu nedenle, bireyler yaşam rollerinde ne kadar çok mutluluk bulurlarsa, genel anlamda hayatta da o kadar mutlu olurlar (Öcal, 2008:37-38).

1.5. İş Tatmini (Doyumu)

İş doyumu kavramı çalışanın, işine veya işteki deneyimlerine dayanan mutlu ve olumlu ruh hali; sahip olduğu değerlere göre değişen işten duyduğu haz; işinden beklentisi ve işinden sağladığı ödüller arasındaki uyum; işine karşı tutumu; işine karşı tutumunun bir sonucu; işine karşı duygusal tepkileri olarak farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre, çalışanın iş doyum düzeyi çalışanın beklentilerinin hangi ölçüde karşılandığını gösterir. Çalışanın çalıştığı işle ilgili beklentileri elbette ki önem derecesi açısından farklılaşabilir ancak göz önünde bulundurulması gereken çalışanın karşılanmış ihtiyaçlarının görece olarak fazlalığının iş doyum düzeyini artıracak olduğudur. (Silah, 2005:115; Efeoğlu, 2006:27)

İş tatmini “bir iş görenin işini ya da deneyimlerini değerlendirdiğinde duyduğu memnuniyet ya da olumlu duygularının ifadesi” olarak tanımlanabilir. Bu açıdan sahip olduğu şeyler ile sahip olmak istediği şeyler arasındaki fark, bir çalışanın işinden elde ettiği tatminin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. İş tatmini, bireyin kendi açısından değerlendirdiği bir kavramdır ve bu kavram içerisinde çalışanın his ve duyguları ile tecrübeleri bulunmaktadır. Locke’a göre iş tatmini; çalışanların iş ve iş tecrübelerini değerlendirme sonuçlarına karşı kullandığı hoş giden ve olumlu duygusal ifadelerdir. Diğer bir ifade ile bir çalışma ortamında çalışan bir bireyin beklediği maddi ve manevi ödüllerin, gerçekleşenle aynı olması durumunda iş tatmini mümkün olmaktadır. İş tatmini, çalışanın, işini ve iş çevresini, örneğin, üstlerinin yönetim stilini, politikalarını, işyerindeki arkadaşlık ilişkilerini ve işinden elde ettiği ekonomik getirileri nasıl algıladığıdır. İş tatmini temelde, ücret ve ücretin dağıtılma şekli, iş ve işin ilginçlik düzeyi, işin öğrenme olanağı sağlama derecesi, işteki yükselme olanakları, yöneticilerin çalışana karşı tutumu, işyerindeki arkadaşlık ilişkileri gibi etmenler tarafından belirlenmektedir. (Efeoğlu, 2006:27, Baştemur, 2006:4-5).

Kişinin gereksinimleri ve sahip olduğu değer yargıları yaptığı iş ile uyumlu ise iş tatmini söz konusudur. İş tatmini, işin çeşitli yönlerine karşı beslenen tutumların toplamı ve elde edilen sonuçların beklentileri ne kadar karşıladığı ile ilgilidir (Eren, 1996:112).

İş tatmini, çalışanların bedensel ve zihinsel sağlıkları yanında, bireysel, fizyolojik ve ruhsal duygularının bir belirtisidir. İş tatmini denince, işten elde edilen maddi çıkarlar

ile işçinin, “beraber çalışmasından zevk aldığı iş arkadaşları ve eser meydana getirmesinin sağladığı mutluluk” akla gelmektedir (Şimşek ve diğerleri, 2003:150).

Yapılan tanımlardan iş tatminini, bireyin kendi açısından değerlendirdiğinde işinden beklediği ile elde ettiklerinin fonksiyonu, işine karşı gösterdiği olumlu ya da olumsuz duygusal tepki ve hislerinin derecesi, bireyin genel olarak işinden duyduğu memnuniyet şeklinde tanımlayabiliriz. (Baştemur, 2006:4; Özkan, 2002:49)

Görüldüğü gibi iş tatmininin anlamına yönelik farklı birçok tanım söz konusudur. Genel anlamda iş tatmini, işgörenlerin işlerinden duydukları hoşnutluktur. İş tatmini, işin özellikleriyle çalışanların istekleri birbirine uyduğu zaman gerçekleşen ve çalışanın işinden hoşnutluk duymasını belirleyen bir olgudur. Başka bir tanıma göre de iş tatmini, kişinin, toplam iş çevresinden, örneğin işin kendisinden, yöneticilerden, çalışma grubundan ve iş organizasyonundan elde etmeye çaba gösterdiği rahatlatıcı ve iç yatıştırıcı bir duygudur (Silah, 2005:116; Baştemur, 2006:6).

İş tatmininin yanı sıra bir de iş tatminsizliği kavramından bahsetmemiz gerekir. İş tatminsizliğini, iş tatmininin karşıtı bir psikolojik durum olarak değerlendirmek mümkün değildir. Herzberg, iş tatmini ve tatminsizliğinin birbirinin aynadaki karşıtı olmadığını ve genellikle zıt şeylerin bunlara neden olmadığını belirtmiştir. Eğer bu sonuç böyle olsaydı, iş tatminsizliği, iş tatmini yaratma nedenlerinin tersi nedenler ve etmenler ya da bunların bulunmadığı koşullarda ortaya çıkan bir sonuç olarak değerlendirilirdi. Çalışan bireylerin yaptıkları işe konsantrasyonlarının bozulması, motivasyon düşüklüğü yaşamaları ve o işten haz almamaları iş tatminsizliği olarak tanımlanmaktadır (Silah, 2005:126).

Araştırmacılar iş tatmini ve tatminsizliğinin nedenlerini üç aşamada incelerler. Bunlar; örgütsel nedenler (ücret, yükselme olanakları, işin niteliği, politikalar, çalışma koşulları vb.), grupsal etkenler (iş arkadaşları, danışman ve yönetici tutumları) ve bireysel etkenler (ihtiyaç ve beklentiler, arzular, bireysel çıkarlar vb.) olarak bilinir (Silah, 2005:119).

İş doyumu çok dinamik bir tutumdur. Yükselmesi ya da düşmesi farklı değişkenlere bağlı olarak çok hızlı olabilir. Bu durumda çalışanların yaşı, örgütteki pozisyonları,

eğitim seviyeleri, meslekteki, değişme süreleri gibi birçok değişken göz önünde bulundurulmalıdır.

Çalışanların iş tatminin öğrenmek ve geliştirmek birçok yarar sağlamaktadır. İş tatmini araştırmaları, çalışan problemlerinin tespiti, iş hakkındaki genel tutumun geliştirilmesi, örgüt içi iletişimin düzenlenmesi, eğilim ihtiyaçlarının belirlenmesi, değişimin planlanması ve yönetimi gibi konulara ışık tutması açısından büyük örgütsel yararlar sağlamaktadır (Özkan, 2002:47).

1.6. İş-Aile Yaşam Çatışması

Hemen hemen bütün insanlar bir aile içinde doğar ve büyürler. Hayatlarının belli bir döneminden sonra da bir iş sahibi olurlar. Dolayısıyla insanlar günün çok büyük bir kısmını ya işlerinde ya da evlerinde aileleriyle birlikte geçirmektedirler. Bu nedenle kişilerin hayatla ilgili beklentileri işleri ya da aileleriyle ilgili olmaktadır. Aynı şekilde bir insandan beklenenler denilince de çoğunlukla kastedilen işinin, iş çevresinin ve aile fertlerinin ondan beklentileri olmaktadır. Kısacası iş ve aile hemen her insanın hayatındaki en önemli iki unsurdur. Bu nedenle iş ve aile ile ilgili rollerde kişinin hayatı boyunca üstlendiği en belirgin rollerdir.

İş ve aile rollerinin bu denli önemli olmasına rağmen insanların sahip oldukları enerji ve zamanları kısıtlıdır. Ayrıca bu rollerin sırasıyla, birbirini takip eden olaylar şeklinde yerine getirilmesi de mümkün değildir. Çoğu zaman bu rollerin gereklerinin hemen hemen aynı zamanda yerine getirilmesi gerekir. İşte zaten kişi de hayatının belki de en önemli ve çetin çelişkisini de bu noktada yaşamaktadır. Birbirine bağımlı olan ve birbirini etkileyen iş ve aile rolleri ve bunların gerekleri arasında denge kurmaya çalışan ancak zaman zaman da olsa bunu başaramayan insan iş-aile ya da aile-iş çatışması yaşayacaktır.

Konu ile ilgili yapılan literatür çalışmasında iş-aile çatışmasının tanımı olarak pek çok araştırmacının temel aldığı tanımlama Greenhaus ve Beutell tarafından yapılan tanımlamadır. Buna göre esas itibarıyla bir roller arası çatışma olan iş-aile çatışması “iş ve aile alanlarından kaynaklanan rol taleplerinin bazı yönleriyle birbirleriyle uyumsuz olması durumu” olarak tanımlanabilir. Bir başka çalışmada ise iş-aile çatışması terimi, iş ve aile yaşamları arasındaki çatışmayı ifade etmekte kullanılırken, bir rol çatışması

türü olarak “iş ve aile taleplerinin çatışmasıdır” şeklinde tanımlanmaktadır. Bir başka tanımı ise; “iş ve aile rollerinin gereklerinin aynı anda yerine getirilmesi gerektiğinde bireyin içine düştüğü çelişkili durumdur” (Doruk, 2008:29-30)

İş-aile çatışması bir tür roller arası çatışma olarak tanımlansa da onu diğer çatışmalardan ayıran farklı özellikleri de bulunmaktadır. Öncelikle iş-aile çatışması kişinin hayatındaki en önemli iki unsur olan evi ve ailesi ile işi arasında yaşandığı için diğer çatışma türlerinden çok daha kapsamlı bir konudur (Doruk, 2008:30)

İş-aile çatışmasından söz edebilmek için öncelikle kişinin aynı anda birden fazla rolü üstlenmiş olması gerekir. Günlük yaşam içerisinde pek çok davranış düzlemine girip çıkan insan, bu düzlemlerde de farklı roller üstlenecektir. İş ortamında patron, işçi ya da memur olan kişi iş dışında evine geldiği zaman da anne-baba ya da eş olmak durumundadır. İş-aile çatışmasının yaşanması için kişinin hem işinde hem de ailesinde roller üstlenmiş olması yeterli değildir. Çatışmanın hissedilebilmesi için bu rollerin kişiden bazı taleplerinin de olması gerekir. Kişinin sahip olduğu işi ve ailesi nedeniyle kendinden beklenenler arttıkça çatışmanın yaşanma ya da hissedilme olasılığı da artmaktadır. Çatışma sürecinin altında yatan üçüncü neden ise kişinin işinin ve ailesinin kendisinden beklentilerinin ve taleplerinin birbiri ile çelişmesi ve uyumsuz olmasıdır (Çarıkçı 2001:26).

Bireyin iş hayatı ve aile hayatı nedeniyle sahip olduğu sorumluluklar ve bu iki alandan kendisine yöneltilen talepler arasında dengesizlik oluşması durumunda birey iş-aile çatışması algılamakta ve bu durumda bireyin sağlığını etkileyebilmektedir. Aile bireyin aile ile ilgili rolünü mükemmel oynamasını beklerken aynı beklenti işyerinde de söz konusu olmaktadır. Yani bireyin evde mükemmel bir anne/baba olması beklenirken işyerinde de sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmesi beklenir. Kişi bu durumda daha fazla çatışma algılamaktadır. Kişinin iş ve aile rollerinin çelişmesi ya da uyumsuz olması genellikle her iki rolünde bazı taleplerinin aynı an için söz konusu olması durumunda yaşanmaktadır (Doruk, 2008:3; Kaya, 2003:7)

Çatışmanın meydana gelmesinde önemli olan son faktör ise bireyin oynadığı rolleri etkileyen ve etkilenen kişilerdir. Bireyin davranışları evinde ailesi tarafından, işinde ise yöneticileri tarafından kendi bakış açıları içinde değerlendirilmektedir. Çalışan kişinin ailesi çoğu durumda bireyden kendilerine daha fazla zaman ayırmasını, onlarla daha çok

ilgilenmesini beklerken, işyerindeki yönetici de benzer taleplerde bulunabilmektedir. (Çarıkçı, 2001:27)

İş-aile çatışması çok boyutlu ve çok yönlü bir süreçtir. Bu nedenle iş-aile çatışmasını inceleyen pek çok araştırmacı bu konuyu bir model olarak açıklamaya çalışmışlardır. Bu modellerde genel olarak çatışmanın öncülleri aile ile ilgili faktörler (aileye bağlılık, aile desteği, aile stresi, çocuk sayısı, aile çatışması gibi) ve demografik faktörler olarak belirlenmektedir. Bunların dışında çalışma saatlerinin fazlalığı, çalışma saatlerinin düzensizliği, iş yolculukları, çalışma koşulları gibi iş ile ilgili faktörler de iş-aile çatışmasının öncülleri olabilmektedir (Doruk, 2008:33)

Çalışmamızda imam-hatip görevlilerinin ailevi yaşantılarını araştırmak için yaşam doyumu, iş tatmini ve iş-aile yaşam çatışması düzeylerini ölçmeye çalıştık. Çünkü bir birey olarak imam-hatiplerin de iş ve aile yaşantısı yaşam doyumlarını etkileyecektir ve bu etkileşim aile yaşantılarının şekillenmesinde önemli bir yer teşkil edecektir. Bu üç terimin birbirleriyle olan ilişkilerini göz önünde bulundurarak araştırmamızda bunların imam-hatip görevlilerinde ne düzeyde olduklarını görmek için anket metodumuzda daha önce uygulanıp güvenilirliği test edilmiş ölçekler kullandık.

BÖLÜM 2: ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR

Araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Anket dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla kişisel bilgi formu kullanılmıştır. İkinci aşamada deneklerin iş yaşamını ölçmek için “iş tatmin ölçeği”, üçüncü aşamada yaşam algılarını tespit amacıyla “yaşam doyum ölçeği”, son olarak da katılımcıların aile ve iş yaşamları arasındaki ilişkiyi tespit etmek için “aile-iş yaşam çatışması ölçeği” kullanılmıştır.

Araştırma verileri, bilgisayarda SPSS 13.0 (Statistical Package For Social Sciences) programında değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde, frekans dağılımı, Ki kare, Kruskal-Wallis testi, Mann-Whitney U testi, t testi, Anova testi ve korelasyon analizi kullanılmıştır. Veriler değerlendirilirken “Kolmogorov Smirnov testi” ile normal dağılıma uygunluğu araştırılmıştır. Çünkü parametrik testlerin kullanılabilmesi için verilerin normal dağılım göstermesi gerekmektedir (Bayram, 2009: 94-95). Normal dağılım göstermeyen testlerde ise, parametrik olmayan testlerin tercih edilmesi gerekmektedir. Parametrik olmayan testlerde anakütle dağılımının herhangi bir “sürekli dağılım” göstermesi yeterlidir (Bayram, 2009:105).

Tablo 3. Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov Z Testi Sonuçları

	İş Tatmini	Yaşam Doyumu	İş-Aile Çatışması	Aile-İş Çatışması
Kolmogorov-Smirnov Z	2,560	,795	1,755	2,766
p	,000	,553	,004	,000

Yapılan “tek örneklem Kolmogorov-Smirnov Z testi” sonucu (Tablo 3), iş tatmini (K-S: 2,560, $p < 0,05$), iş-aile çatışması (K-S: 1,755, $p < 0,05$) ve aile-iş çatışması (K-S: 2,766, $p < 0,05$) ölçeklerinin normal dağılıma uymadığı, yaşam doyum ölçeğinin (K-S: ,795, $p > 0,05$) ise normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Kolmogorov-Smirnov Z Testi sonucu elde edilen p değeri, 0,05’ten küçük olduğunda verilerin normal dağılmadığı, p değerinin 0,05’ten büyük olması durumunda ise normal dağıldığı kabul edilmektedir (Bayram, 2009:113). Bu nedenle, yaşam tatmini ile ilgili verilerin değerlendirilmesinde parametrik olan testler kullanılırken, iş tatmini, iş-aile çatışması ve aile-iş çatışması ölçeklerinin değerlendirilmesinde parametrik olmayan test teknikleri

tercih edilmiştir. Buna göre, çalışmanın analiz bölümünde, yaşam doyumu ile ilgili değerlendirmeler, parametrik test olan, t testi ve tek yönlü varyans analizi (Anova) yardımıyla değerlendirilmiştir. Normal dağılım göstermeyen diğer değişkenler ile ilgili analizlerde ise, bu testlerin karşılıkları kabul edilen Mann-Whitney U testi (MWU) ve Kruskal Wallis testi (KW) kullanılmıştır.

Araştırmanın evreni Sakarya ili Adapazarı, Akyazı, Erenler, Söğütlü, Serdivan ve Taraklı ilçelerinde halen görev yapmakta olan 24-60 yaş aralığındaki ilk ve orta yetişkin 202 evli imam-hatip görevlisiyle sınırlıdır. Anket Kasım 2010- Ocak 2011 tarihleri arasında araştırmacının kendisi tarafından uygulanıp toplanmıştır.

Tablolar yorumlanırken, verilerin öncelikle frekans değerleri alınmış daha sonra ise veriler çalışmamıza uygun testlerle analiz edilerek anlamlılık düzeyleri belirlenmiştir. Anlamlılık düzeyi bu çalışma için *0,05 ($p < 0,05$) olarak kabul edilmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların çeşitli demografik özelliklerine göre dağılımı ve bunların yüzdelerini gösteren tablolar sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

2.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Çalışmaya katılan imam-hatiplere uygulanan ankette, yaş, eğitim durumu, görev yılı, görev yeri, kaldığı yer, almış olduğu ücreti yeterli bulup bulmadığı, görev yapmış olduğu yer ile ilgili sorun yaşayıp yaşamadığı, görev yapmış olduğu yerde cemaatle sorun yaşayıp yaşamadığı, eşiyile alışveriş yapıp yapmadığı ve ne sıklıkla alışveriş yaptığı, misafirlğe gitme sıklığı, çocuğunun din görevlisi olmasını isteyip istemediği, aile yaşantısını topluma örnek görüp görmediği, herhangi bir sosyal faaliyete katılıp katılmadığı gibi demografik özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada bu değişkenlerin imam-hatip görevlilerinin aile ve iş yaşamlarında etkili olup olmadığı tahlil edilmiştir. Aşağıdaki tablolarda katılımcıların farklı demografik özellikleri tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılanların Yaş Dağılımları

Yaş	N	%
24-40	94	46,5
41-60	108	53,5
Toplam	202	100

Tablo 4 katılımcıların yaş dağılımlarını göstermektedir. Katılımcıların yaş dağılımlarına göre oranları, 24-40 yaş grubu %46,5; 41-60 yaş grubu ise %53,5'tir.

Tablo 5. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları

Eğitim Durumu	N	%
Ortaokul	4	2,0
İmam Hatip Lisesi	33	16,3
İlahiyat Ön Lisans	85	42,1
Diğer Ön Lisans	28	13,9
İlahiyat Lisans	30	14,9
Diğer Lisans	12	5,9
Lisansüstü	10	5,0
Toplam	202	100,0

Tablo 5 katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, ortaokul mezunları %2,0; İmam Hatip Lisesi mezunları %16,3; ilahiyat ön lisans mezunları %42,1; diğer ön lisans mezunları %13,9; ilahiyat lisans mezunları %14,9, diğer lisans mezunları %5,9 ve lisansüstü mezunları %5,0'dır. Bu verilere göre araştırmaya katılan imam-hatiplerin büyük çoğunluğunun ilahiyat ön lisans mezunu oldukları görülmektedir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılanların Görev Yılı İle İlgili Dağılımı

Görev Yılı	N	%
1-10	63	31,2
11-25	108	53,5
25 ve Üstü	31	15,3
Toplam	202	100,0

Tablo 6 imam-hatip görevlilerinin görev yılı aralığına göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, 1-10 yıl arası görev yapanlar %31,2; 11-25 yıl arası görev yapanlar %53,5; 25 yıl ve üstü görev yapanlar ise %15,3'tür. Bu verilere göre araştırmaya katılan deneklerimizin yarısından fazla kısmını 11 ile 25 yıl arası görev yılına sahip imam-hatipler oluşturmaktadır.

Tablo 7. Araştırmaya Katılanların Görev Yeri İle İlgili Dağılımı

Görev Yeri	N	%
Köy	68	33,7
İlçe	85	42,1
Şehir	49	24,3
Toplam	202	100,0

Tablo 7 katılımcıların görev yaptıkları yere göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, köyde görev yapanların oranı %33,7; ilçede görev yapanların oranı %42,1 ve şehirde görev yapanların oranı ise %24,3'tür.

Tablo 8. Araştırmaya Katılanların Kaldığı Yer İle İlgili Dağılımı

Kaldığı Yer	N	%
Kendine Ait Ev	19	9,4
Lojman	142	70,3
Kira	41	20,3
Toplam	202	100,0

Tablo 8 katılımcıların kaldıkları yere göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma verilerine göre imam-hatip görevlileri arasında kendine ait evde oturanlar %9,4; lojmanda oturanlar %70,3 ve kirada oturanlar ise %20,3'tür. Anket sonuçlarına göre lojmanda oturan İmam-hatip görevlilerinin oranının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Araştırmaya Katılanların Almış Olduğu Ücreti Yeterli Bulup Bulmadığı İle İlgili Dağılımı

Ücret	N	%
Evet	82	40,6
Hayır	30	14,9
Kısmen	90	44,6
Toplam	202	100,0

Tablo 9 araştırmaya katılan imam-hatip görevlilerinin “almış olduğunuz ücreti yeterli buluyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplara göre dağılımını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre almış oldukları ücreti yeterli bulanlar %40,6; ücreti yeterli bulmayanlar %14,9 ve almış oldukları ücreti kısmen yeterli bulanlar ise %44,6'dır. Bu verilere göre imam-hatip görevlilerinin %14,9'luk kısmı hariç geri kalanların almış oldukları ücretten memnun oldukları görülmektedir. Bu memnuniyetin sebebini de son yıllarda imamların maaşlarında yapılan iyileştirme ve dengelemeler sonucu ortaya çıktığı söylenebilir.

Tablo 10. Araştırmaya Katılanların Görev Yapmış Olduğu Yerde Sosyal İhtiyaçlarını Giderme Anlamında Sorun Yaşayıp Yaşamadığı İle İlgili Dağılım

Sosyal İhtiyaç	N	%
Evet	44	21,8
Hayır	116	57,4
Kısmen	42	20,8
Toplam	202	100,0

Tablo 10 katılımcıların “görev yapmış olduğunuz yerde sosyal ihtiyaçlarınızı (sosyal aktivitelere katılım, gazete, dergi, vb. materyallere ulaşım) giderme anlamında bir sorun yaşıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevapların dağılımını göstermektedir. Elde edilen verilere göre katılımcıların %21,82’si sosyal ihtiyaçlarını giderme anlamında sorun yaşadıklarını; %57,4’ü böyle bir sorun yaşamadıklarını ve %20,8’i de bu tür sorunları kısmen yaşadıklarını göstermektedir.

Tablo 11. Araştırmaya Katılanların Görev Yapmış Olduğu Yerde Cemaatle İlişkilerinde Sorun Yaşayıp Yaşamadığı İle İlgili Dağılım

Cemaatle İlişki	N	%
Evet	15	7,4
Hayır	126	62,4
Kısmen	61	30,2
Toplam	202	100,0

Tablo 11 katılımcıların “görev yapmakta olduğunuz yerde cemaatle ilişkilerinizde sorunlar yaşıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplarla ilgili sonuçları göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre cemaatle sorun yaşıyorum diyen imam-hatipler %7,4; sorun yaşamıyorum diyenler %62,4 ve kısmen de olsa yaşadığını söyleyen %30,2’dir. Sonuçlardan da görebildiğimiz gibi cemaati ile direk sorun yaşadığını söyleyen imam-hatip görevlilerinin yüzdesi oldukça düşüktür. Katılımcıların büyük çoğunluğunun cemaati ile aralarında sorunlu bir ilişki olmadığını ama kısmen de olsa sorun yaşayan imam-hatip görevlilerinin olduğunu görmekteyiz. İmam-hatipliğin, görev gereği sürekli cemaati ile ilişki içerisinde olan bir meslek olması nedeniyle bu tür sorunların az da olsa yaşanması kaçınılmazdır.

Tablo 12. Araştırmaya Katılanların Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığına Göre Dağılımları

Alışveriş Sıklığı	N	%
Haftada Bir	59	29,2
Onbeş Günde Bir	48	23,8
Ayda Bir	68	33,7
Yılda Bir	22	10,9
Hiç	5	2,5
Toplam	202	100,0

Tablo 12 “Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?” sorusuna verdikleri cevaplar ile ilgili dağılımları göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, haftada bir eşiyile birlikte alışverişe çıktığını söyleyenler %29,2; on beş günde bir çıkanlar %23,8; ayda bir çıkanlar %33,7; yılda bir çıkanlar %10,9 ve hiç çıkmadığını söyleyen %2,5’tir. Elde edilen verilere göre İmam-hatip görevlilerinin eşleriyle birlikte ayda bir alışverişe çıkma sıklıkları diğer zamanlara göre daha yüksek bir orana sahiptir.

Tablo 13. Araştırmaya Katılanların Çocuklarının Seçmesini İstedikleri Mesleğe Göre Dağılımları

Çocuk Meslek	N	%
Din Görevlisi	54	26,7
Diğer Meslek	148	73,3
Toplam	202	100,0

Tablo 13 “Çocuğunuz varsa onun hangi mesleği seçmesini istersiniz?” sorusuna verdikleri cevaplara göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma verilerine göre çocuğunuzun din görevlisi olmasını isteyenler %26,7; din görevlisi dışında herhangi bir mesleği seçmelerini isteyenler ise %73,3’tür. Burada çoğunluğun çocuklarının kendileri gibi din görevlisi olmasını istemediklerini görmekteyiz.

Tablo 14. Araştırmaya Katılanların Görevlerini Etkileyen Sorunlara Göre Dağılımı

Göreve Etki	N	%
Ekonomik Sıkıntı	63	31,2
Sosyal Yaşantının Olmayışı	58	28,7
Çocukların Eğitimini İle	22	10,9
Görevini Hakkıyla Yerine	24	11,9
Diğer Yaşanan Sorunlar	15	7,4
Herhangi Bir Sorun Yaşamayan	20	9,9
Toplam	202	100,0

Tablo 14 “Size göre aşağıdakilerden hangisi görevinizi etkileyen en önemli etkidir?” sorusuna verdikleri cevaplara göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre imam-hatip görevlilerinin, görevlerini etkileyen en önemli etken sırası ile ekonomik sıkıntı %31,2; sosyal yaşantısının olmayışı %28,7; görevini hakkıyla yerine getirememesi %11,9; çocuklarının eğitimi ile ilgilenememesi %10,9 ve diğer yaşanan farklı sorunlar %7,4 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra görevini etkileyen herhangi bir sorun yaşamadığını söyleyenlerin oranı ise %9,9’dur.

Tablo 15. Araştırmaya Katılanların Alışverişlerini Nasıl Yaptıklarına Göre Dağılımları

Alışveriş Şekli	N	%
Yalnızca Kendi Yapan	62	30,7
Yalnızca Eşi Yapan	5	2,5
Eşiyle Birlikte Yapan	130	64,4
Alışverişi Çıkmayan	1	0,5
Diğer	4	2,0
Toplam	202	100,0

Tablo 15 “Alışverişinizi nasıl yaparsınız?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplara göre dağılımını göstermektedir. Anket sonuçlarına göre, alışverişini kendi yapan %30,7; eşi yapan %2,5; eşiyle birlikte yapan %64,4; diğer şekillerde yapan %2,0 ve alışveriş yapmadığını söyleyen bir kişi %0,5’tir. Deneklerin çoğunun alışverişi eşi ile birlikte yaptığı (%64,4), ikinci sırayı da yalnızca kendi yapanların (%30,7) aldığını görmekteyiz.

Tablo 16. Araştırmaya Katılanların Aile Yaşantısını Topluma Örnek Görmesi İle İlgili Dağılımları

Topluma Örnek	N	%
Evet	122	60,4
Hayır	8	4,0
Kısmen	72	35,6
Toplam	202	100,0

Tablo 16 “Aile yaşantınızla kendinizi topluma örnek olarak görüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplara göre dağılımlarını göstermektedir. Aile yaşantılarıyla kendilerini topluma örnek olarak görenler %60,4; örnek görmeyenler %4,0 ve kısmen örnek gördüklerini söyleyenler ise %35,6’dır. Araştırma bulgularına göre imam-hatiplerin büyük çoğunluğu kendilerini aile yaşantılarıyla topluma örnek olarak görmektedirler.

Tablo 17. Araştırmaya Katılanların Misafirlğe Gitme Sıklığına Göre Dağılımları

Misafirlğe Gitme Sıklığı	N	%
Haftada Bir	76	37,6
Onbeş Günde Bir	46	22,8
Ayda Bir	54	26,7
Üç Ayda Bir	26	12,9
Toplam	202	100,0

Tablo 17 “Ne sıklıkta misafirlğe gidiyorsunuz?” sorusuna araştırmaya katılan imam-hatip görevlilerinin verdikleri cevaplara göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre haftada bir misafirlğe gidenler %37,6, onbeş günde bir gidenler %22,8; ayda bir gidenler %26,7 ve üç ayda bir gidenler ise %21,9’dur. Bu verilere göre imam-hatip görevlilerinin haftada bir misafirlğe gitme sıklığı daha yüksektir. Diyanet işleri başkanlığı bünyesinde çalışan İmam-hatip görevlilerinin kendi belirledikleri bir günü haftalık izin olarak kullanma hakları vardır (www.diyanet.gov.tr). Haftalık kullandıkları bu izin gününü de birçoğunun misafirlik (tablo 17) ve alışveriş (tablo 12) gibi ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 18. Araştırmaya Katılanların Herhangi Bir Sosyal Faaliyete Katılıp Katılmadığı İle İlgili Dağılımları

Sosyal Faaliyet	N	%
Tek Bir Sosyal Faaliyete Katılan	98	48,5
Birden Fazla Sosyal Faaliyete	69	34,2
Hiçbir Sosyal Faaliyete Katılmayan	35	17,3
Toplam	202	100,0

Tablo 18 “iş ve aile yaşantınızın dışında aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılıyorsunuz?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplara göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre tek bir faaliyete katılan %48,5; birden fazla faaliyete katılan %34,2 ve hiçbir faaliyete katılmayanlar ise %17,3’tür. Araştırma bulgularına göre imam-hatip görevlilerinin büyük bir kısmının iş ve aile yaşantısı dışında bir veya birden fazla faaliyete katıldıkları söylenebilmekle beraber, hiç azımsanmayacak bir kısmının ise hiçbir sosyal faaliyete katılmadığı görülmektedir. Bu faaliyetler arasında dernek, sportif, musiki, el sanatları, ticari ve kültürel gibi seçenekler sunulmuş, bunların içinden en çok dernek, kültürel ve sportif faaliyetlere katılım olduğu tespit edilmiştir.

2.2. Ölçek Sorularına Verilen Cevaplarla İlgili İstatistikler

Tablo 19. Ölçek Sorularına Verilen Cevaplarla İlgili İstatistikler

Değişken	N*	Madde Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum Değer	Maksimum Değer
İş Tatmini	202	5	19,87	4,19	7	25
Yaşam Doyumu	196	5	20,88	6,75	5	35
İş -Aile Çatışması	199	5	2,59	,95	1	5
Aile- İş Çatışması	198	5	2,34	,88	1	5

*Kayıp veriler nedeniyle N değerleri değişiklik göstermektedir.

Çalışmada kullanılan ölçeklerle ilgili tanımlayıcı istatistikler Tablo 19’da verilmiştir. Elde edilen verilere göre İmam-hatip görevlilerinin iş tatmini ortalaması 19,87’dir. İş tatmini ile ilgili minimum değer 7, maksimum değer ise 25 olduğu görülmektedir. Buna göre İmam-hatiplerin iş tatmini düzeylerinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Köylü (1991:189) Din görevlilerinin mesleki problemlerini araştırmak amacıyla 1989 yılında yaptığı yüksek lisans tezinde Din görevlilerinin %71,76 oranında işlerinden memnun olduklarını söylemiştir. Bizim araştırmamız sonucunda da imamların iş tatmin düzeylerinin yüksek olduğu ve görevlilerin işlerinden memnun oldukları görülmektedir.

İmam-hatiplerin yaşam tatmin ortalaması 20,88 olup (minimum değer, 5; maksimum değer, 35) doyum ortalamasının çok fazla yüksek olmadığı görülmektedir. Diğer taraftan iş-aile çatışması ve aile iş çatışması ortalamalarının (minimum değer, 1; maksimum değer, 5) sırasıyla, 2,59 ve 2,34 olduğu görülmektedir. İmam-hatiplerin iş-aile ve aile-iş çatışması düzeylerinin nispeten düşük olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca araştırmaya katılan 202 denekten bazılarının cevaplamadıkları sorular olması sebebiyle ölçeklerin katılımcı sayıları farklılık göstermektedir. Bunlarda kayıp veri olarak belirtilmiştir.

2.3. İlk ve Orta Yetişkin İmam-Hatip Görevlilerinin İş Tatmini, Yaşam Doyumu, İş-Aile Çatışması ve Aile-İş Çatışması İle İlgili Veriler

Araştırmanın bu safhasında çalışmaya katılan imam-hatip görevlilerinin ilk ve orta yetişkinlik dönemleri ile iş tatmini, yaşam doyumunu ve iş-aile/aile-iş yaşam çatışması

düzeyleri arasındaki ilişki ve bunların hangi dönemlerde ne derecede farklılık gösterdikleri tablo halinde verilip yorumlanmıştır.

Tablo 20. Katılımcıların Yetişkinlik Dönemleri ve Ölçeklerin Karşılaştırılması

Ölçekler	Yaş						Testler	p
	24-40			41-60				
	N	M	SS	N	M	SS		
İş Tatmini	94	19,07	4,52	108	20,57	3,76	MWU*=4058,500	,014
Yaşam Tatmini	92	20,47	7,05	104	21,24	6,48	t= -,788	,432
İş-Aile Çatışması	94	2,70	,97	105	2,49	,927	MWU=4223,500	,078
Aile -İş Çatışması	92	2,32	,88	106	2,36	,88	MWU=4622,500	,523

*MWU: Mann-Whitney U Testi

Tablo 20'ye baktığımızda, 24-40 arası ilk yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatiplerin iş tatmini ortalaması (19,07), 41-60 arası orta yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatiplerin iş tatmini ortalamasından (20,57) düşüktür. Bu iki yetişkinlik dönemi arasındaki iş tatmini farklılığı istatistiksel olarak da anlamlıdır ($p < 0,05$). Buna göre, orta yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatipler yapmış oldukları işten daha fazla doyum sağlamaktadır. Yaşam doyumu açısından baktığımızda, 41-60 arası orta yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatiplerin yaşam tatmini ortalaması (21,24) ilk yetişkinlik döneminde yer alan İmam-hatiplerin yaşam doyumu ortalamasından (20,47) yüksek bulunmuştur. Ancak bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır ($p > 0,05$). Bu iki yetişkinlik dönemi için iş-aile çatışması ortalamalarına baktığımızda, ilk yetişkinlik dönemi imam-hatiplerin iş-aile çatışması ortalaması (2,70), orta yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatiplerin iş-aile çatışması ortalamasından (2,49) yüksek bulunmuştur. Ancak bu iki grup arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p > 0,05$). Bu iki farklı yetişkinlik dönemi için, aile-iş çatışmasıyla ilgili ortalamalara baktığımızda ise, orta yetişkinlik döneminde yer alan İmam-hatiplerin aile iş çatışması ortalaması (2,36) genç yetişkinlik döneminde yer alan İmam-hatiplerin ortalamasından (2,32) yüksektir. Ancak bu iki grup arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamsızdır ($p > 0,05$).

Bu iki grubun iş-aile yaşam çatışması ile ilgili bulguları değerlendirdiğimizde, ilk yetişkinlik dönemi imam-hatiplerin iş yaşamı kaynaklı iş-aile çatışmasını daha yoğun

olarak yaşadıkları, buna karşın, orta yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatiplerin aile yaşamından kaynaklı aile-iş çatışmasını daha yoğun yaşadıkları görülmektedir.

Araştırmalar yaş değişkeni ve iş tatmini arasında genellikle olumlu bir bağıntı olduğunu göstermiştir. Buna göre, yaş arttıkça, kişilerin işlerinden daha fazla tatmin oldukları söylenir. Bunun nedeni, deneyim nedeniyle uyumun artması olabilir. Herzberg ve arkadaşlarına göre 25 yaş ve öncesi ile 45 yaş ve sonrasında iş tatmin düzeyleri yükselmektedir. İş tatmini işe girişte yüksektir, sonra düşmeye başlar, işteki kariyer yükseldikçe tatmin düzeyi yeniden artmaya başlar. İnsanlar çalışmaya başladıklarında önemli ölçüde coşkuludurlar. Bu heyecan, daha sonra azalır, 20'li yaşların sonlarında ya da 30'lu yaşların başlarında en düşük düzeydedir. İş tatmini daha sonra artan bir biçimde olumlu şekle dönüşmektedir (Silah, 2005:120-121).

Araştırmada elde edilen bulgulara göre ilk ve orta yetişkinlik arasında farklılık göze çarpmaktadır. Burada ilk yetişkinlikte bireyin akademik veya iş kariyeri, evlilik ve çocuk gibi aile sorumlulukları, sosyal gruplarda daha fazla bulunma isteği, göreve adapte olamama gibi faktörler bireyin yaşamını yoğunlaştırmaktadır. Meydana gelen bu bireysel ve sosyal yoğunlukların da iş ve yaşam tatmin düzeylerini etkilediği kanaatindeyiz. Buna karşın orta yetişkin bireylerde bu etki unsurlarının daha geri planda olduğu düşünülebilir. Çünkü birey artık hayatta belli bir mesafe kat etmiş ve ilk yetişkinlik döneminde dağınık duran yapı taşlarını yerine yerleştirmiştir.

2.4. İmam-Hatip Görevlilerinin, Çocuklarının Meslek Seçimine Etkilerine Dair Veriler

Çalışmanın bu bölümünde katılımcı imam-hatiplerin, “*çocuğunuz varsa hangi mesleği seçmesini istersiniz*” sorusuna verdikleri cevaplar sonucu elde edilen verilerin neticesinde çocuklarının seçmelerini istedikleri mesleğe, iş tatmini, yaşam doyumu, iş-aile ve aile-iş yaşam çatışması düzeylerinin ne derece etki ettiği tablo halinde verilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 21. Katılımcıların Çocuklarının Seçmesini İstedikleri Mesleğe Göre, İş Tatmini, Yaşam Doyumu, İş-Aile Çatışması ve Aile-İş Çatışması Karşılaştırması

Ölçekler	Çocuğunun Seçmesini İsteddiği Meslek						Testler	p
	Din Görevlisi Olmasını İsteyen			Başka Bir Mesleği Seçmesini İsteyen				
	N	M	SS	N	M	SS		
İş Tatmini	54	20,46	4,36	148	19,66	4,11	MWU*=3418,500	,114
Yaşam Doyumu	51	20,96	7,55	145	20,85	6,47	t= ,096	,924
İş-Aile Çatışması	52	2,38	,95	147	2,67	,94	MWU=3059,500	,032
Aile-İş Çatışması	50	2,16	,83	148	2,40	,89	MWU=3030,000	,052

Tablo 21 imam-hatip görevlilerinin çocuklarının seçmesini istedikleri mesleğe göre iş tatmini, yaşam tatmini, iş-aile çatışması ve aile-iş çatışmasını göstermektedir. Çocuğunun din görevlisi olmasını isteyen İmam-hatiplerin iş tatmini ortalamasının (20,46) çocuğunun başka bir mesleği seçmesini isteyen imam-hatiplerin iş tatmininden (19,66) daha yüksek olduğu görülmekle beraber, bu iki grup arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Çocuğunun din görevlisi olmasını isteyen İmam-hatiplerin yaşam doyumu ortalamasının (20,96) çocuğunun başka bir mesleği seçmesini isteyen imam-hatiplerin yaşam tatmininden (20,85) daha yüksek olduğu görülmekle beraber, bu iki grup arasındaki farklılık anlamlı değildir ($p>0,05$). Elde edilen verilerden hareketle katılımcılar arasında iş ve yaşam doyum oranı yüksek olan yani işinden ve yaşantısından memnun olanlar çocuklarının da kendileri gibi aynı mesleği seçmelerini istemektedirler. İş-aile çatışması açısından karşılaştırma yaptığımızda ise, din görevlisi olmasını isteyenlerin iş-aile çatışması ortalaması (2,38), başka bir mesleği seçmesini isteyen İmam-hatiplerin iş-aile ortalamasından (2,67) daha düşük olduğu ve bu farkın da istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Bu sonuca göre, iş yaşamı kaynaklı iş-aile çatışması yaşayan imam-hatiplerin, çocuklarının kendisiyle aynı mesleği yapmasını istemediği söylenebilir. Çocuklarının din görevlisi olmasını isteyen grubun aile-iş çatışması ortalaması (2,16) çocuklarının başka bir mesleği seçmesini isteyen imam-hatiplerin aile-iş çatışması ortalamasından (2,40) düşük olmakla beraber, istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$).

2.5. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Ölçek Sorularına Verdikleri Cevaplarla İlgili Anova ve Kruskal Wallis Testi Analizleri

Çalışmamızın bu bölümünde araştırmaya katılan imam-hatip görevlilerinin eğitim durumları, cemaatle ilişkilerinde sorun yaşayıp yaşamadıkları, aldıkları ücretten memnun olup olmadıkları, görevlerini etkileyen en önemli etkenler, aile yaşantıları ile kendilerin topluma örnek olarak görüp görmedikleri ve eşleriyle birlikte alışverişe çıkıp çıkmadıkları, gibi sorulara verdikleri cevaplarla iş tatmini, yaşam doyumu ve iş-aile/aile-iş yaşam çatışması düzeyleri arasındaki ilişkilerle ilgili veriler tablolar halinde verilip yorumlanacaktır.

Tablo 22. Katılımcıların Eğitim Durumları İle İş Tatmini Karşılaştırması

Ölçek		Eğitim Durumu			Testler		
		N	M	SS		p	Fark
İş Tatmini	1.Ortaokul	4	17,00	6,00	KW*=9,168	,012	4-7
	2.İmam Hatip Lisesi	33	18,57	5,03			
	3.İlahiyat Ön Lisans	85	20,57	3,63			
	4.Diğer Ön Lisans	28	21,25	3,49			
	5.İlahiyat Lisans	30	19,26	4,70			
	6.Diğer Lisans	12	20,25	3,33			
	7.Lisansüstü	10	16,90	3,66			
	Toplam	202	19,87	4,19			

*KW: Kruskal Wallis Testi

Katılımcıların eğitim durumlarına göre iş tatmin ortalamalarına baktığımızda gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($p < 0,05$). Elde edilen bulgulara göre; en yüksek iş tatminine sahip grubun diğer ön lisans mezunları oldukları (21,25), en düşük iş tatminine sahip grubun ise lisansüstü mezunları (16,90) olduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca ilahiyat ön lisans mezunlarının da iş tatmin ortalamalarının yüksek olduğu (20,57), buna karşın ilahiyat mezunu katılımcı imamların iş tatmini ortalamasının (19,26), genel iş tatmini ortalamasının (19,87) altında olduğu görülmektedir. İş tatminini etkileyen değişkenler çevresel ve kişisel (demografik) olmak üzere iki grupta incelenir. İş tatmini ile ilgili kişisel değişkenler arasında yer alan eğitim düzeyi bireyin iş tatminini etkileyen önemli etkenlerden bir tanesidir. Çünkü bireyin işine beraberinde getirdiği önemli karakteristiklerden birisi eğitim düzeyidir. Eğitim düzeyinin, çalışanın beklentilerini ve iş algılamasını etkilediğini ve bu etkilemenin eğitim düzeyi yükseldikçe, çalışanın beklentilerinin yükselmesi biçiminde olduğu yapılan araştırmalar sonucu bulunmuştur (Silah, 2005, 120-122).

Tablo 23. Katılımcıların Eğitim Durumları İle Yaşam Doymu, İş-Aile Çatışması ve Aile- İş Çatışması Karşılaştırması

Ölçek		Eğitim Durumu			Testler		
		N	M	SS		p	Fark
Yaşam Tatmini	1.Ortaokul	4	25,75	7,27	F=,638	,699	Anlamsız
	2.İmam Hatip Lisesi	33	20,30	6,82			
	3.İlahiyat Ön Lisans	81	20,75	6,73			
	4.Diğer Ön Lisans	27	21,18	6,24			
	5.İlahiyat Lisans	29	21,13	6,75			
	6.Diğer Lisans	12	19,08	7,62			
	7.Lisansüstü	10	22,50	7,45			
	Toplam	196	20,88	6,75			
İş-Aile Çatışması	1.Ortaokul	3	2,40	,52	KW=2,830	,830	Anlamsız
	2.İmam Hatip Lisesi	32	2,76	,98			
	3.İlahiyat Ön Lisans	84	2,54	,93			
	4.Diğer Ön Lisans	28	2,45	,83			
	5.İlahiyat Lisans	30	2,74	,98			
	6.Diğer Lisans	12	2,63	1,42			
	7.Lisansüstü	10	2,50	,81			
	Toplam	199	2,59	,95			
Aile-İş Çatışması	1.Ortaokul	4	2,80	,73	KW=11,802	,067	Anlamsız
	2.İmam Hatip Lisesi	31	2,69	1,04			
	3.İlahiyat Ön Lisans	83	2,37	,84			
	4.Diğer Ön Lisans	28	2,12	,76			
	5.İlahiyat Lisans	30	2,25	,84			
	6.Diğer Lisans	12	1,95	,89			
	7.Lisansüstü	10	2,14	,84			
	Toplam	198	2,34	,88			

Eğitim durumu ile yaşam doymu arasında yapılan Anova testi sonuçlarına göre, gruplar arasında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır ($p>0,05$). Eğitim durumuna göre, en yüksek yaşam doyumuna sahip grup 25,75 ile ortaokul iken, en düşük yaşam doyumuna sahip grup ise 19,08 ile diğer lisans mezunlarıdır. Ayrıca ilahiyat (21,13) ve lisansüstü (22,50) mezunu imam-hatiplerin yaşam doymu ortalamasının, genel ortalamasının (20,88) üzerinde olduğu görülmektedir.

Eğitim durumu ile iş-aile ve aile-iş çatışması arasında yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre, gruplar arasında anlamlılık yoktur ($p>0,05$). Eğitim durumuna göre, en yüksek iş-aile çatışmasına sahip grup İmam Hatip Lisesi mezunları (2,76), en düşük iş-aile çatışmasına sahip eğitim grubu ise ortaokul (2,40) olduğu dikkati çekmektedir. İş-aile çatışması genel ortalamasına göre (2,59), ilahiyat lisans (2,74) ve diğer lisans

(2,63) mezunu imam-hatiplerin iş kaynaklı aile çatışması oranları yüksektir. Ayrıca eğitim durumuna göre, en yüksek aile-iş çatışmasına sahip grup ortaokul mezunları (2,80) iken, en düşük aile-iş çatışmasına sahip eğitim grubu ise diğer lisans mezunları (1,95) olduğu dikkati çekmektedir. İmam hatip lisesi (2,69) ve ilahiyat ön lisans (2,37) mezunu katılımcıların da aile kaynaklı iş çatışması oranları genel aile-iş çatışması ortalamasından (2,34) yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 24. Katılımcıların Görev Yapmış Oldukları Yerde Cemaatle İlişkilerinde Sorun Yaşamaları İle İş Tatmini, Yaşam Doyumu, İş-Aile ve Aile-İş Çatışması Karşılaştırması

Ölçek	Cemaatle İlişkide Sorun				Testler		
	N	M	SS		p	Fark	
İş Tatmini	1.Evet	15	19,80	3,80	KW=6,908	,032	2-3
	2.Hayır	126	20,40	4,05			
	3.Kısmen	61	18,80	4,41			
	Toplam	202	19,87	4,19			
Yaşam Tatmini	1.Evet	15	16,80	6,64	F=5,442	,005	1-2
	2.Hayır	122	21,95	6,53			
	3.Kısmen	59	19,69	6,72			
	Toplam	196	20,88	6,75			
İş-Aile Çatışması	1.Evet	15	3,01	,99	KW=13,077	,001	2-3
	2.Hayır	123	2,41	,94			
	3.Kısmen	61	2,85	,88			
	Toplam	199	2,59	,95			
Aile-İş Çatışması	1.Evet	15	2,82	,92	KW=8,449	,015	1-2
	2.Hayır	123	2,20	,83			
	3.Kısmen	60	2,50	,90			
	Toplam	198	2,34	,88			

Tablo 24'e baktığımızda imam-hatip görevlilerinin cemaatle olan ilişkilerinin, iş tatminleri, yaşam doyumları, iş-aile çatışması ve aile-iş çatışmalarını etkileyen önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Cemaatle sorun yaşama düzeyleri ile iş tatminleri arasındaki baktığımızda "cemaatle ilişkilerinizde sorun yaşıyor musunuz?" sorusuna "hayır" cevabı veren imam-hatiplerin iş tatmini düzeyinin (20,40), bu soruya "kısmen" cevabı verenlerin iş tatmini düzeylerinden (18,80) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir (p<0,05).

Yaşam doyumu ile ilgili karşılaştırmaya baktığımızda ise, burada birinci ve ikinci grup arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir (p<0,05). Cemaatle ilişkide sorun yaşayan imam-hatiplerin yaşam doyumu ortalaması (16,80), sorun yaşamadığını söyleyenlerin yaşam doyumu ortalamasından (21,95) daha düşüktür ve bu fark istatistiksel olarak ta anlamlıdır.

İş aile çatışması düzeyleri ile cemaatle ilişkide sorun yaşama arasındaki ilişkiye baktığımızda ise, kısmen sorun yaşadığını söyleyen grup (3. grup) ile sorun yaşamadığını söyleyen grup (2.grup) arasında anlamlılık vardır ($p<0,05$). Beklenildiği üzere, cemaatle ilişkilerinde sorun yaşayan grubun iş-aile çatışması ortalaması (3,01), sorun yaşamayan imam-hatiplerin iş aile çatışması ortalamasından (2,41) daha yüksek bulunmuştur.

Aile-iş çatışması düzeyleri ile cemaatle ilişkide sorun yaşama arasındaki ilişkiye baktığımızda ise, bu soruya “evet” cevabı veren grup (1. grup) ile “hayır” cevabı grup arasında (2.grup) anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Cemaatle ilişkilerinde sorun yaşayan grubun aile-iş çatışması ortalaması (2,82), sorun yaşamayan imam-hatiplerin aile-iş çatışması ortalamasından (2,20) daha yüksek bulunmuştur.

Araştırma bulgularından elde edilen veriler sonucu imam-hatip görevlilerinin cemaatiyle olan ilişkisi hayatının tüm alanını etkileyen bir durum olduğu görülmektedir. Taş (2002) yaptığı bir araştırma sonucunda, Diyanet İşleri Başkanlığı görevlilerinin halk ile diyalogunun yeterli düzeyde olmadığını söylemiştir (Taş,2002:172). Çalışmamız sonucunda cemaatle ilişkilerinde sorun yaşamadıklarını söyleyenlerin ise ortalamasının daha yüksek olduğunu görmekteyiz (tablo 11). Her ne kadar cemaatle ilişkilerinde sorun yaşamadıklarını belirtse de bir iletişim sorunu olduğunu ve bu sorununda iş ve aile hayatını etkileyen bir anlamlılığa sahip olduğunu söyleyebiliriz. Aslında bu anlamlılık düzeyleri beklenen bir sonuçtur. Çünkü cemaatiyle sürekli bir ilişki içerisinde bulunan imam-hatip görevlisinin bu durumdan etkilenmemesi mümkün değildir.

Tablo 25. Katılımcıların Görevlerini Etkileyen En Önemli Etken İle İş Tatmini, Yaşam Doyumu, İş-Aile Çatışması ve Aile- İş Çatışması Karşılaştırması

Ölçek		Görevi Etkileyen En Önemli Etken			Testler		
		N	M	SS		p	Fark
İş Tatmini	1.Ekonomik Sıkıntı	63	20,20	3,55	KW=6,119	,295	Anlamsız
	2.Sos. Yaş. Olmayışı	58	20,00	4,23			
	3.Çocukların Eğitimi	22	19,40	4,89			
	4.Gör. Yerine Getire.	24	18,75	5,39			
	5.Diğer	15	18,66	3,75			
	6.Sorun Olmayan	20	21,25	3,66			
	Toplam	202	19,87	4,19			
Yaşam Tatmini	1.Ekonomik Sıkıntı	62	19,70	6,90	F=2,503	,032	1-6, 1-2
	2.Sos. Yaş. Olmayışı	56	19,87	6,76			
	3.Çocukların Eğitimi	22	22,00	6,79			
	4.Gör. Yerine Getire.	23	20,65	4,92			
	5.Diğer	15	23,53	6,17			
	6.Sorun Olmayan	18	24,77	7,19			
	Toplam	196	20,88	6,75			
İş-Aile Çatışması	1.Ekonomik Sıkıntı	61	2,67	1,03	KW=6,243	,283	Anlamsız
	2.Sos. Yaş. Olmayışı	58	2,62	,93			
	3.Çocukların Eğitimi	22	2,60	,89			
	4.Gör. Yerine Getire.	23	2,68	,87			
	5.Diğer	15	2,65	1,00			
	6.Sorun Olmayan	20	2,13	,84			
	Toplam	199	2,59	,95			
Aile-İş Çatışması	1.Ekonomik Sıkıntı	61	2,56	,95	KW=11,373	,044	1-4
	2.Sos. Yaş. Olmayışı	58	2,30	,86			
	3.Çocukların Eğitimi	22	2,46	,69			
	4.Gör. Yerine Getire.	23	2,03	,84			
	5.Diğer	15	2,14	,79			
	6.Sorun Olmayan	19	2,12	,86			
	Toplam	198	2,34	,88			

Katılımcılara “Size göre aşağıdakilerden hangisi görevinizi etkileyen en önemli etkendir?” sorusu sorulmuştur. Bu soru doğrultusunda, iş tatmini ve iş-aile çatışması ölçekleri ile imam-hatiplerin soruya verdikleri cevaplara göre yapılan sınıflandırma arasında Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Yaşam doyumu ile göreve etki eden faktörler arasında yapılan Anova testi sonuçlarına göre ise anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$). Buna göre, görevlerine etki eden en önemli faktörün, ekonomik sıkıntı olduğunu söyleyenlerin yaşam doyumu düzeyi (19,70) ve sosyal yaşantının olmayışı olduğunu söyleyen imam-hatiplerin yaşam doyumu düzeyi (19,87), herhangi bir sorunu olmadığını belirten imam hatiplerin yaşam doyumu düzeyinden (24,77) daha düşüktür ve bu farklılık istatistiksel olarak da anlamlıdır. Burada açıkça görüldüğü üzere görev yönünden herhangi bir sorunu

olmayan imamların yaşam doyumu, belli sorunları olduğunu belirten katılımcılara göre daha yüksektir ve bu durum aslında beklenen bir sonuçtur.

Aile-iş çatışması ile belirtilen sorunlar arasında yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Yapılan analizde, bu farklılığın, görevlerine etki eden en önemli faktörün ekonomik sıkıntı olduğunu söyleyen grubun aile-iş çatışması ortalaması (2,56) ile görevini hakkıyla yerine getiremediğini söyleyen grubun aile-iş çatışması ortalaması (2,03) arasındaki farklılıktan kaynaklandığı görülmektedir. Tablo 25'te de görüldüğü üzere, ekonomik sıkıntıyı görevlerine etki eden en önemli faktör olarak belirten imam-hatiplerin aile-iş çatışması ortalaması, görevini hakkıyla yerine getiremediğini söyleyen İmam-hatiplerden daha yüksektir. Bu sonuca göre, imam-hatiplerin yaşamış oldukları ekonomik sıkıntıların görevlerini hakkıyla yerine getirememesi gibi görevleriyle ilgili faktörlerden daha fazla oranda aile-iş çatışması düzeyini etkilediği görülmektedir.

Buyrukçu (2008:378) Din görevlileri üzerinde yaptığı bir araştırma sonucunda, imamların problemlerini sırasıyla, “ekonomik ve sosyal”, “mesleki” ve “idari ve hukuki” problemler olmak üzere üç grupta toplamıştır. Bizim çalışmamızda elde edilen veriler neticesinde de imam-hatip görevlilerinin problemlerinin ekonomik, sosyal ve mesleki alanlarda olduğu görülmektedir (tablo 14 ve 25).

Tablo 26. Katılımcıların Aldığı Ücreti Yeterli Bulma Düzeyleri İle İş Tatmini, Yaşam Doymu, İş-Aile Çatışması ve Aile-İş Çatışması Karşılaştırması

Ölçek	Ücreti Yeterli Bulma			Testler			
	N	M	SS		p	Fark	
İş Tatmini	1.Evet	82	20,30	4,06	KW=1,795	,408	Anlamsız
	2.Hayır	30	19,56	3,80			
	3.Kısmen	90	19,58	4,43			
	Toplam	202	19,87	4,19			
Yaşam Doymu	1.Evet	79	22,73	6,89	F=8,068	,000	1-2
	2.Hayır	30	17,23	7,44			
	3.Kısmen	87	20,45	5,80			
	Toplam	196	20,88	6,75			
İş-Aile Çatışması	1.Evet	79	2,46	1,00	KW=5,444	,066	Anlamsız
	2.Hayır	30	2,93	,92			
	3.Kısmen	90	2,60	,90			
	Toplam	199	2,59	,95			
Aile-İş Çatışması	1.Evet	80	2,20	,82	KW=7,333	,026	1-2
	2.Hayır	30	2,75	,97			
	3.Kısmen	88	2,32	,86			
	Toplam	198	2,34	,88			

Katılımcılara “Aldığınız ücreti yeterli buluyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Tablo 26 bu soru sonucu elde edilen verilerle ankette kullanılan ölçek sorularına verilen cevaplar

arasındaki karşılaştırmayı göstermektedir. Yapılan analizler sonucu iş tatmini ve iş-aile yaşam çatışması ölçekleri ile aldığı ücreti yeterli bulma düzeyleri arasında yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$).

Yaşam doyumu ile aldığı ücreti yeterli bulma düzeyleri arasında yapılan Anova testi sonuçlarına göre, almış olduğu ücreti yeterli bulan grup ile yeterli bulmayan grup arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır ($p<0,05$). Buna göre, almış olduğu ücreti yeterli bulan imam-hatiplerin yaşam doyumu ortalaması (22,73), yeterli bulmayan İmam-hatiplerin yaşam tatmininden (17,25) daha yüksektir. Bu sonuca göre, imam-hatip görevlilerinin yaşam doyumunu belirlemede, almış oldukları ücreti yeterli bulup bulmamasının önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Aile-iş çatışması ile aldığı ücreti yeterli bulma düzeyleri arasında yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ($p<0,05$). Buna göre, “almış olduğunuz ücreti yeterli buluyor musunuz?” sorusuna “evet” cevabı veren imamların aile-iş çatışması ortalamasının (2,20), bu soruya “hayır” cevabı veren imamların ortalamasından (2,75) daha düşük olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuca göre, imam-hatiplerin almış oldukları ücret ile ilgili memnuniyet düzeylerinin aile kaynaklı aile-iş çatışmasını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir.

Köylü (1991:189) Din görevlilerinin mesleki problemlerini araştırmak amacıyla 1989 yılında yaptığı yüksek lisans tezinde, imamların almış oldukları ücreti yetersiz buldukları bulgusunu elde etmiştir. Buna karşın bizim elde ettiğimiz araştırma verilerine göre (tablo 9 ve 26) imam-hatip görevlilerinin almış oldukları ücreti yeterli bulduklarını görmekteyiz. Köylü'nün (1991) çalışması ile bu çalışma arasındaki farklılığın nedeni, günümüzde imam-hatiplerin ücretlerinde yapılan iyileştirmeler olabilir.

Tablo 27. Katılımcıların Görev Yapmış Oldukları Yerde Sosyal İhtiyaçlarını Giderme Anlamında Sorun Yaşamaları İle İş Tatmini, Yaşam Tatmini, İş-Aile Çatışması ve Aile-İş Çatışması Karşılaştırması

Ölçek		Sosyal İhtiyacı Giderme			Testler		
		N	M	SS		p	Fark
İş Tatmini	1.Evet	44	19,15	3,92	KW=3,928	,140	Anlamsız
	2.Hayır	116	20,21	4,23			
	3.Kısmen	42	19,69	4,32			
	Toplam	202	19,87	4,19			
Yaşam Doyumu	1.Evet	43	18,30	6,40	F=5,103	,007	1-2
	2.Hayır	112	22,04	6,78			
	3.Kısmen	41	20,41	6,35			
	Toplam	196	20,88	6,75			
İş-Aile Çatışması	1.Evet	44	2,53	,92	KW=4,078	,130	Anlamsız
	2.Hayır	114	2,71	1,00			
	3.Kısmen	41	2,34	,78			
	Toplam	199	2,59	,95			
Aile-İş Çatışması	1.Evet	44	2,35	,78	KW=1,457	,483	Anlamsız
	2.Hayır	113	2,39	,97			
	3.Kısmen	41	2,19	,70			
	Toplam	198	2,34	,88			

Katılımcı İmam-hatiplerin, iş tatmini, iş-aile ve aile-iş yaşam çatışmaları ile görev yapmış oldukları yerde sosyal ihtiyaçlarını giderme anlamında sorun yaşamaları arasında yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$).

Yaşam doyumu ile görev yapmış oldukları yerde sosyal ihtiyaçlarını giderme anlamında sorun yaşamaları arasında yapılan Anova testi sonuçlarına göre ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Buna göre, “Görev yapmış olduğunuz yerde sosyal ihtiyaçlarınızı giderme anlamında bir sorun yaşıyor musunuz?” sorusuna “evet” cevabı veren imam-hatiplerin yaşam tatmini düzeyi (18,30), bu soruya “hayır” cevabı veren İmam-hatiplerin yaşam tatmini düzeyinden (22,04) daha düşük olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuca göre, imam-hatiplerin görev yapmakta oldukları yerlerde, sosyal aktivitelere katılım, dergi, gazete vb. materyallere ulaşım gibi sosyal ihtiyaçlarını giderme konusunda yaşamış oldukları sorunlar, yaşam tatmini düzeyleri üzerinde etkili bir faktör olmaktadır.

Tablo 28. Katılımcıların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmeleri İle İş Tatmini, Yaşam Tatmini, İş-Aile Çatışması ve Aile- İş Çatışması Karşılaştırması

Ölçek		Aile Yaşantısını Topluma Örnek Görmesi			Testler		
		N	M	SS		p	Fark
İş Tatmini	1.Evet	122	19,91	4,34	KW=,549	,760	Anlamsız
	2.Hayır	8	19,00	4,69			
	3.Kısmen	72	19,90	3,91			
	Toplam	202	19,87	4,19			
Yaşam Doyumu	1.Evet	118	21,03	6,63	F=,761	,469	Anlamsız
	2.Hayır	8	18,00	10,07			
	3.Kısmen	70	20,95	6,54			
	Toplam	196	20,88	6,75			
İş-Aile Çatışması	1.Evet	120	2,52	,87	KW=1,361	,506	Anlamsız
	2.Hayır	8	2,77	1,14			
	3.Kısmen	71	2,69	1,06			
	Toplam	199	2,59	,95			
Aile-İş Çatışması	1.Evet	119	2,31	,81	KW=,309	,857	Anlamsız
	2.Hayır	8	2,55	1,18			
	3.Kısmen	71	2,36	,96			
	Toplam	198	2,34	,88			

Katılımcılara yöneltilen “Aile yaşantınızla kendinizi topluma örnek olarak görüyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplarla iş tatmini, yaşam doyumu, iş-aile ve aile-iş yaşam çatışması düzeylerini karşılaştırmak amacıyla yapılan Kruskal Wallis ve Anova testi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$).

Tablo 29. Katılımcıların Eşiyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı İle Yaşam Doyumu ve İş-Aile Çatışması Karşılaştırması

Ölçek		Eşiyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı			Testler		
		N	M	SS		p	Fark
Yaşam Doyumu	1.Haftada Bir	57	22,64	6,24	F=2,388	,052	Anlamsız
	2.Onbeş Günde Bir	46	20,67	6,52			
	3.Ayda Bir	66	20,72	6,96			
	4.Yılda Bir	22	17,90	6,51			
	5.Hiç Çıkmayan	5	17,80	8,87			
	Toplam	196	20,88	6,75			
İş-Aile Çatışması	1.Haftada Bir	59	2,68	,96	KW=10,185	,037	3-4
	2.Onbeş Günde Bir	46	2,54	,93			
	3.Ayda Bir	67	2,39	,90			
	4.Yılda Bir	22	3,15	,87			
	5.Hiç Çıkmayan	5	2,32	1,18			
	Toplam	199	2,59	,95			

Tablo 29 katılımcılara yöneltilen “Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?” sorusu ile yaşam doyumu ve iş-aile çatışması arasındaki karşılaştırmayı göstermektedir.

Elde edilen verilere göre, yaşam doyumu ile eşleriyle birlikte alışverişe çıkma sıklığı arasında yapılan Anova testi sonuçlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Fakat anlamlılığa yakın bir ortalama (0,052) ortaya çıkmıştır. İmamlar arasında, haftada bir alışverişe çıkanların yaşam tatmini (22,64), onbeş günde bir alışverişe çıkanların yaşam tatmini (20,67) ve ayda bir alışverişe çıkanların yaşam tatmini (20,72) ortalaması, genel yaşam tatmin düzeyi ortalamasına (20,88) çok yakındır. Buna göre eşleriyle birlikte alışverişe çıkan ve onlarla zaman geçirdiklerini belirten imamlar yaşamdan daha fazla doyum sağlamakta ve yaşamlarından memnun olmaktadır diyebiliriz.

İş-aile çatışması ile eşleriyle birlikte alışverişe çıkma sıklığı arasında Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Buna göre, “eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?” sorusuna “ayda bir” cevabı veren grubun iş aile çatışması düzeyi (2,39), “yılda bir” olarak cevap veren grubun iş-aile çatışması düzeyinden (3,15) daha düşük bulunmuştur. Bu sonuçlara göre iş kaynaklı aile çatışması yaşayan imamların eşleriyle birlikte yılda bir alışverişe çıktıkları, böyle bir sorun yaşamayan imamların ise ayda bir, onbeş günde bir ve haftada bir alışverişe beraber çıktıklarını söyleyebiliriz. Bu bulgular ışığında, imam-hatiplerin eşleriyle birlikte alışverişe çıkma sıklıklarının onların iş-aile yaşam çatışma düzeylerini etkileyen bir faktör olduğunu söyleyebiliriz.

2.6. Katılımcıların Yetişkinlik Dönemleri ve Diğer Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkiler

Çalışmamızın bu bölümünde araştırmaya katılan imam-hatip görevlilerinin eğitim durumları, cemaatle ilişkilerinde sorun yaşayıp yaşamadıkları, görevlerini etkileyen en önemli etkenler, alışverişlerini nasıl yaptıkları, eşleriyle birlikte alışverişe çıkıp çıkmadıkları, çıkıyorlarsa ne sıklıkta çıktıkları ve ne sıklıkta misafirlğe gittikleri, aile yaşantıları görevle ilgili sorunları, sosyal aktivitelere katılımları gibi demografik sorulara verdikleri cevaplarla yetişkinlik (ilk ve orta yetişkinlik) dönemleri arasındaki karşılaştırmalar sonucu elde edilen veriler tablolar halinde verilir yorumlanacaktır.

Tablo 30. Çalışmaya Katılanların Cemaatle İlişkilerinde Sorun Yaşamaları İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki

Görev yapmakta olduğunuz yerde cemaatle ilişkilerinizde sorunlar yaşıyor musunuz?					
Yetişkinlik Dönemi		Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
24-40 yaş grubu	N %	7 7,4%	57 60,6%	30 31,9%	94 100,0%
41-60 yaş grubu	N %	8 7,4%	69 63,9%	31 28,7%	108 100,0%
Toplam	N %	15 7,4%	126 62,4%	61 30,2%	202 100,0%

df:2; ki kare:.,257; p=,879

Tablo 30’da katılımcıların yetişkinlik dönemlerine göre “Görev yapmakta olduğunuz yerde cemaatle ilişkilerinizde sorunlar yaşıyor musunuz?” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır.

Tablo 30’da yapılan ki kare testi sonuçlarından elde edilen verilere göre, 24-40 yaş aralığı ilk yetişkinlik dönemi katılımcı imam-hatiplerin %60,6’sı sorun yaşamadıklarını, %7,4’ü sorun yaşadıklarını ve %31,9’u da kısmen sorun yaşadıklarını; 41-60 yaş aralığı orta yetişkinlik dönemi İmam-hatiplerin ise %63,9’u sorun yaşamadıklarını, %7,4’ü sorun yaşadıklarını ve %28,7’si de kısmen de olsa sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgular sonucunda her iki yetişkinlik dönemi imam-hatiplerin cemaatle olan ilişkilerinde büyük çoğunluğunun (%62,4) sorun yaşamadığını buna karşın kısmen de olsa yaşadıklarını söyleyenlerle beraber sorun yaşayanların da (%37,6) azımsanmayacak bir çoğunlukta olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca burada ilk ve orta yetişkinlik dönemlerinin sorun yaşama noktasında ayırt edici bir özellikte olmadığı kanaatindeyiz.

Tablo 31. Çalışmaya Katılanların Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki

Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?							
Yetişkinlik Dönemi		Haftada bir	Onbeş günde bir	Ayda bir	Yılda bir	Hiç çıkmayan	Toplam
24-40 yaş grubu	N %	31 33,0%	16 17,0%	36 38,3%	9 9,6%	2 2,1%	94 100,0%
41-60 yaş grubu	N %	28 25,9%	32 29,6%	32 29,6%	13 12,0%	3 2,8%	108 100,0%
Toplam	N %	59 29,2%	48 23,8%	68 33,7%	22 10,9%	5 2,5%	202 100,0%

df:4; ki kare:5,706; p=,222

Tablo 31’de katılımcıların yetişkinlik dönemleri ile “Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Bulgulara göre eşleriyle birlikte alışverişe gitme sıklığında ilk yetişkinlik dönemi imam-hatiplerin en çok ayda bir (%38,3) ve haftada bir (%33,0) gittiklerini, orta yetişkin imam-hatiplerin ise en çok ayda bir (%29,6) ve onbeş günde bir (%29,6) gittikleri görülmektedir. Burada imam-hatiplerin alışverişlerini çoğunlukla eşleriyle birlikte haftada bir, onbeş günde bir ve ayda bir sıklığında yaptıkları, bu durumun da tablo 30’u da dikkate alarak imam-hatiplerin yaşam doyumunun yüksek olması ve iş-aile çatışmasını daha az yaşamasını ortaya çıkardığını söyleyebiliriz.

Tablo 32. Çalışmaya Katılanların Görevlerini Etkileyen En Önemli Etken İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki

Görevinizi etkileyen en önemli etken hangisidir?								
Yetişkinlik Dönemi		Ekonomik Sıkıntı	Sosyal Yaşantının Olmayışı	Çocuklarının Eğitimi İle İlgilenememe	Görevini Hakkıyla Yerine Getirememe	Diğer	Sorun Yok	Toplam
24-40 yaş grubu	N %	24 25,5%	34 36,2%	7 7,4%	15 16,0%	9 9,6%	5 5,3%	94 100,0%
41-60 yaş grubu	N %	39 36,1%	24 22,2%	15 13,9%	9 8,3%	6 5,6%	15 13,9%	108 100,0%
Toplam	N %	63 31,2%	58 28,7%	22 10,9%	24 11,9%	15 7,4%	20 9,9%	202 100,0%

df:5; ki kare:14,404; p=,013

Tablo 32 katılımcıların yetişkinlik dönemleri ile “Size göre aşağıdakilerden hangisi görevinizi etkileyen en önemli etkidir?” sorusuna verdikleri cevapların karşılaştırmasını göstermektedir. Karşılaştırma sonucu elde edilen bulgulara göre; ilk yetişkinlik dönemi imam-hatipler, görevlerini etkileyen en önemli faktör olarak sosyal yaşantının olmayışını (%36,2), orta yetişkinlik dönemindeki imam hatipler ise ekonomik sıkıntıyı (%36,1) görevlerini etkileyen en önemli faktör olarak belirtmişlerdir. İmam-hatiplerin yetişkinlik dönemleri ile görevlerini etkileyen en önemli etken arasında yapılan ki kare testi sonucunda ise anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$).

Katılımcı imam-hatiplerin görevlerini etkileyen en önemli etken olarak ekonomik sıkıntının ifade edilmesi aslında biraz düşündürücüdür. Çünkü anketimizde yer alan “aldığınız ücreti yeterli buluyor musunuz?” (tablo 9, tablo 36) sorusuna katılımcıların büyük çoğunluğu evet ve kısmen cevabını vermişlerdir. Burada katılımcıların dini inanışlarını göz önüne alarak bir yorum getirebiliriz. İslam inancı gereği “şükür” kavramı Müslüman bireyin hayatında önemli bir yer teşkil etmektedir. Bunun sonucunda, buldukları hale şükür etme psikolojisi imamlarda karşımıza çıkmaktadır. Yani aldığı ücreti kısmen veya tamamen yeterli buluyor/şükrediyor ama diğer taraftan ekonomik yönden sıkıntılar da yaşıyor. İkinci etken olarak sosyal yaşantılarının olmayışını ifade eden imamların bu durumunu da yaşadıkları/görev yaptıkları yerleri değerlendirerek anlamlandırabiliriz. Katılımcılarının çoğunun görev yerleri köy ve ilçedir. Köylerin ve ilçelerin sosyal konumunu da düşünürsek bu pek de yadırganacak bir durum değildir. Üçüncü etken olarak görevlerini hakkıyla yerine getiremediklerini bu durumun da görevlerini etkileyen önemli sorunlardan biri olduğunu elde edilen veriler sonucunda görmekteyiz. Bu konu ile ilgili Cengil (2010) yaptığı araştırma da “mesleki açıdan kendinizi yeterli buluyor musunuz?” sorusuna din görevlilerinin %10,8’i tamamen yeterli, %63,1’i yeterli, %25,1’i kısmen yeterli, %1,0’unun ise yetersiz buldukları cevabını verdiklerini ve din görevlilerinin çoğunluğunun çok mükemmel bir seviyede olmasa da kendilerini mesleki açıdan yeterli bulduklarını belirtmiştir (Cengil, 2010, 87). Buna karşın bizim araştırmamızda ortaya çıkan veriler sonucu mesleki yönden yetersiz olmanın imamlara verdiği bir sıkıntı görevini hakkıyla yerine getirme noktasında karşımıza çıkmaktadır. Belki kendilerini yetersiz hissetmeleri, belki de cemaatin bu yöndeki düşünceleri onları görevlerini etkileyen bir sıkıntıyla karşı karşıya getirmektedir. Bir diğer etken olarak çocuklarının eğitimi ile

ilgilenememe eldeki bulgular sonucu karşımıza çıkmaktadır. Buradaki temel sorunu görev yapmış oldukları yerlerdeki eğitim şartlarını değerlendirerek anlamlandırabiliriz. İmam-hatiplerin birçoğunun köy ve ilçede görev yaptığını göz önüne alırsak, bu yerlerdeki eğitim kurumlarının sınırlı olduğunu ve çocukların lise ve üniversite gibi eğitimlerini almak için şartları zorlamaları ve bunun için değişik yerlere gitmeleri ve aileden uzaklaşmayı gerektirdiğini bunun sonucunda da, babada çocuğun eğitimi ile ilgilenemiyorum gibi bir psikolojinin oluştuğunu söyleyebiliriz. Görevlerini etkileyen bu tür etkenlerin yanı sıra herhangi bir sorun yaşamadıklarını ve görevlerini etkileyen bir sorunun olmadığını ifade eden %9,9'luk bir grubun varlığını da göz ardı edemeyiz. Yani imamların hepsi görev yönünden sıkıntılı/sorunlu demek bu noktada doğru olmaz.

İlk yetişkinlik döneminde sosyal hayat birey için önemlidir. Çünkü bireyin gelişim sürecini sosyal etkileşimler sağlar. Hayat boyunca insanın karşılaştığı problemler esas itibariyle sosyaldır. Birey bu dönemde daha fazla sosyalleşme ve toplum içerisinde kendine bir yer edinme ihtiyacı hisseder (Onur, 2008:135; Kurt, 2000:95). İlk yetişkin imam-hatipler de sosyal yaşantılarının olmayışını görevlerini etkileyen en önemli faktör olarak ifade etmişlerdir. Eldeki veriler ışığında “imam-hatip görevlilerinin sosyal yaşantılarındaki tatminsizlik görevlerini etkilemektedir” varsayımının araştırma bulguları ile desteklendiği görülmektedir.

Orta yaş dönemindeki bireyler ailenin ihtiyaçlarını karşılamak, vatandaşlık ve toplumsal sorumlulukları yerine getirmek, yaşlanan anne-babalara bakmak, sahip olduğu çocuklara bakıp onların birer yetişkin olmalarına yardım etmek ve ekonomik yönden devamlılığı sağlamak gibi birçok görevin bulunduğu bir gelişim döneminin içerisinde oldukları (Köylü, 2004:71; Uysal, 2006:220). Bu görevler bireylerin en başta ekonomik yönden rahat olmalarını gerektirmektedir. Çünkü ekonomik rahatlık bireyin bütün hayatına yansıyan bir olgudur. Araştırmamızda orta yetişkin imam-hatiplerin görevlerini etkileyen en önemli etkenin ekonomik sıkıntı olduğunu görmekteyiz. Diğer bir ifadeyle İmam-hatip görevlisinin ekonomik sıkıntısı kendisini görevine verememesine yol açmaktadır. Bu sonuç “imam-hatip görevlilerinin yaşadıkları ekonomik sıkıntı görevlerini etkilemektedir” varsayımımızın araştırma verileri ile desteklendiğini göstermektedir.

Tablo 33. Çalışmaya Katılanların Yetişkinlik Dönemleri İle Alışverişlerini Nasıl Yaptıkları Arasındaki İlişki

Alışverişinizi nasıl yaparsınız?							
Yetişkinlik Dönemi		Kendim Yaparım	Eşim Yapar	Birlikte Yaparız	Alışverişe Çıkmayız	Diğer	Toplam
24-40 yaş grubu	N %	32 34,0%	3 3,2%	57 60,6%	0 ,0%	2 2,1%	94 100,0%
41-60 yaş grubu	N %	30 27,8%	2 1,9%	73 67,6%	1 ,9%	2 1,9%	108 100,0%
Toplam	N %	62 30,7%	5 2,5%	130 64,4%	1 ,5%	4 2,0%	202 100,0%

df:4; ki kare:2,274; p=,685

Tablo 33 araştırmaya katılan imam-hatiplerin “Alışverişinizi nasıl yaparsınız?” sorusuna verdikleri cevaplar ile yetişkinlik dönemleri arasındaki karşılaştırma sonuçlarını göstermektedir. Elde edilen verilere göre ilk yetişkin deneklerin %60,6’sı alışverişlerini eşleriyle %34’ü de kendileri yapmaktadırlar. Orta yetişkin deneklerin ise %67,6’sı alışverişlerini eşleriyle beraber, %27,8’i de kendileri yapmaktadırlar. Elde edilen bulgulara göre katılımcı İmam-hatiplerin büyük çoğunluğunun (%64,4) alışverişlerini eşleriyle birlikte yaptıkları görülmektedir.

Tablo 34. Çalışmaya Katılanların Yetişkinlik Dönemleri İle Misafirlğe Gitme Sıklıkları Arasındaki İlişki

Ne sıklıkta misafirlğe gidiyorsunuz?						
Yetişkinlik Dönemi		Haftada bir	15 Günde Bir	Ayda Bir	Yılda Bir	Toplam
24-40 yaş grubu	N %	38 40,4%	18 19,1%	26 27,7%	12 12,8%	94 100,0%
41-60 yaş grubu	N %	38 35,2%	28 25,9%	28 25,9%	14 13,0%	108 100,0%
Toplam	N %	76 37,6%	46 22,8%	54 26,7%	26 12,9%	202 100,0%

ff:3; ki kare:1,438; p=,697

Tablo 34 katılımcıların “Ne sıklıkta misafirlğe gidiyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar ile yetişkinlik dönemleri arasındaki karşılaştırmalı ilişkiyi göstermektedir. Araştırma bulgularına göre ilk yetişkin dönemi deneklerin %40,4’ü haftada bir,

%27,7'si ayda bir, %19,1'i onbeş günde bir ve %12,8'i de yılda bir misafirlığe gittiklerini, orta yetişkin katılımcı imam-hatiplerin ise %35,2'si haftada bir, %25,9'u onbeş günde bir, %25,9'u ayda bir ve %13'ü de yılda bir misafirlığe gittiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar ışığında İmam-hatip görevlilerinin büyük çoğunluğunun sıklıkla misafirlığe gittiklerini görmekteyiz.

İmam-hatiplik toplumla iç içe olan bir meslek grubudur. Toplumla olan bu etkileşim aynı zamanda toplumla etkileşimi de beraberinde getirmektedir. İnsanlar camilerinde görev yapan imamların onlarla aynı dili konuşmalarını, onlarla oturup kalkmalarını yani kendilerinden birisi olmalarını istemektedirler. Bu beklenti ve beklenti sonucu ortaya çıkan samimiyet aynı zamanda birbirlerine gidip gelmeyi ve komşuluk ilişkisini sağlamaktadır. Tabi ki misafirlığe gitmeyi sadece imam-cemaat ilişkisine bağlamak doğru olmaz. Her birey gibi İmam-hatiplerin de kendi çevresi, ailesi ve arkadaş grubu vardır ve bunlarla da ilişki içerisinde. İşte bütün bunları göz önünde bulundurarak imam-hatip görevlilerimizin misafirlik konusunda hassas davrandıkları ve sıklıkla misafirlığe gittiklerini söyleyebiliriz.

Tablo 35. Çalışmaya Katılanların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmeleri İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki

Aile Yaşantınızla Kendinizi Topluma Örnek Olarak Görüyor Musunuz?					
Yetişkinlik Dönemi		Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
24-40 yaş grubu	N	56	4	34	94
	%	59,6%	4,3%	36,2%	100,0%
41-60 yaş grubu	N	66	4	38	108
	%	61,1%	3,7%	35,2%	100,0%
Toplam	N	122	8	72	202
	%	60,4%	4,0 %	35,6%	100,0%

df:2; ki kare:;072; p=,965

Tablo 35 katılımcıların yetişkinlik dönemleri ile “Aile yaşantınızla kendinizi topluma örnek olarak görüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevapların karşılaştırılması sonucu elde edilen verileri göstermektedir. Bulgulara göre; ilk yetişkinlik dönemi imam-hatiplerin %59,6'sı aile yaşantısını topluma örnek olarak gördüğünü, %36,2'si kısmen gördüklerini ve %4,3'ü aile yaşantılarını topluma örnek olarak görmediklerini, orta yetişkin imamların ise %61,1'i aile yaşantılarını topluma örnek olarak gördüklerini,

%35,2'si kısmen gördüklerini ve %3,7'si de aile yaşantılarını topluma örnek görmediklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuçlara göre imam-hatip görevlilerinin büyük çoğunluğu aile yaşantılarını kısmen veya tamamen topluma örnek olarak görmektedirler.

İmam-hatiplik daha önce de ifade ettiğimiz gibi toplumla birebir etkileşim içerisinde olan bir meslektir. Bu ilişki beraberinde birçok şeyi getirdiği gibi toplum tarafından gözlemlenilmeyi ve hatta örnek alınmayı da getirmektedir. Bu durum imam-hatiplik kavramını daha da önemli hale getirmektedir. Hem kendi kişiliğiyle hem de aile yaşantısıyla her zaman dikkatli olması gereken imam-hatip, dini temsil eden bir birey olarak görülmektedir. Toplumumuzda imam-hatipler gerçekten de çok gözlemlenir. Diğer insanlar yaptığında herhangi bir tepki görmeyen bir davranış bir imam-hatip görevlisi yaptığı zaman çok değişik tepkiler alabilir. Hatta çok hoş olmasa da halkın diline yerleşmiş bazı deyişler vardır. Mesela; “hocanın dediğini yap, yaptığını yapma” gibi bir deyişi birçok defa duyarız. İşte İmam-hatip görevlileri bu noktada hem aile hem de kendi bireysel yaşantılarıyla topluma örnek olmalı ve bu tür hoş olmayan deyişleri halka unutturmalıdır. Araştırmamız sonucu elde edilen veriler bu yönde güzel bir tablo ortaya çıkarmış, görevlilerimizin kendilerini aile yaşantılarıyla topluma örnek olarak gördüklerini ve bunun bilincinde olduklarını ortaya koymuştur.

Tablo 36. Çalışmaya Katılanların Almış Oldukları Ücreti Yeterli Bulmaları İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki

Almış olduğunuz ücreti yeterli buluyor musunuz?					
Yetişkinlik Dönemi		Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
24-40 yaş grubu	N %	36 38,3%	12 12,8%	46 48,9%	94 100,0%
41-60 yaş grubu	N %	46 42,6%	18 16,7%	44 40,7%	108 100,0%
Toplam	N %	82 40,6%	30 14,8%	90 44,6%	202 100,0%

df:2; ki kare:1,501; p=,472

Tablo 36 katılımcıların yetişkinlik dönemleri ile “Almış olduğunuz ücreti yeterli buluyor musunuz?” sorusuna verilen cevapların dağılımını göstermektedir. Elde edilen verilere göre; ilk yetişkinlik dönemi imamların %38,3'ü almış oldukları ücreti yeterli

bulduklarını, %48,9'u kısmen yeterli bulduğunu ve %12,8' i de yeterli bulmadığını; orta yetişkin görevlilerin ise %42,6'sı yeterli bulduğunu, %48,9'u kısmen yeterli bulduğunu ve %16,7'si de yeterli bulmadığını belirtmişlerdir. Bu bulgulara göre araştırmaya katılan imam-hatip görevlilerinin büyük çoğunluğunun almış olduğu ücreti kısmen veya tamamen yeterli bulduklarını söyleyebiliriz.

Buyrukçu (2008) yaptığı araştırma sonucunda imam-hatip görevlilerinin en çok üzerinde durdukları ve mesleki başarısızlıklarının temel nedenlerinden birisi olarak gösterdikleri hususun ekonomik problem olduğunu ve bununda en çok maaş yetersizliği ve lojmanın olmayışı sebepleriyle ortaya çıktığını söylemektedir (Buyrukçu,2008:378-379). Bizim araştırmamız sonucu elde edilen verilere göre imamların ücret ve lojman sorunu yaşamadıkları (tablo 8 ve 9), buna paralel olarak ta iş ve aile yaşamlarından büyük oranda doyum sağladıkları görülmektedir (tablo 19).

Tablo 37. Çalışmaya Katılanların Çocuklarının Hangi Mesleği Seçmesini İstemeleri İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki

Çocuğunun Seçmesini İstedığı Meslek				
Yetişkinlik Dönemi		Din Görevlisi	Diğer	Toplam
24-40 yaş grubu	N %	21 22,3%	73 77,7%	94 100,0%
41-60 yaş grubu	N %	33 30,6%	75 69,4%	108 100,0%
Toplam	N %	54 26,7%	148 73,3 %	202 100,0%

df:1; ki kare:1,732; p=,188

Tablo 37'de "Çocuğunuz varsa onun hangi mesleği seçmesini istersiniz?" sorusuna deneklerin verdikleri cevaplar ile yetişkinlik dönemleri karşılaştırılmıştır. Buna göre; çocuğunun din görevlisi olmasını isteyen ilk yetişkinlik dönemi imam-hatiplerin ortalaması (%22,3), çocuğunun din görevlisi olmasını istemeyenlerin ortalamasından (%77,7) çok daha düşüktür. Aynı şekilde çocuğunun din görevlisi olmasını isteyen orta yetişkin deneklerin ortalaması (%30,6), çocuğunun din görevlisi olmasını istemeyenlerden (%69,4) daha azdır. Bu veriler ışığında imam-hatip görevlilerinin büyük çoğunluğunun çocuklarının da kendileri gibi din görevlisi olmasını istemedikleri görülmektedir. Bu sonuçlarla tablo 20'deki sonuçları da göz önüne alarak, İmam-hatip

görevlilerinin iş tatminsizliği yani işlerinden memnun olmamaları, zevk almamaları gibi sebepler çocuklarının seçmesini istedikleri meslek yönündeki fikirlerinde etkili olmaktadır. Bu veriler ışığında “imam-hatip görevlilerinin iş tatmini ile çocuklarının hangi mesleği seçmelerini istemeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır” varsayımımız desteklenmiş olmaktadır.

Tablo 38. Çalışmaya Katılanların İş ve Aile Dışındaki Faaliyetlere Katılımları İle Yetişkinlik Dönemleri Arasındaki İlişki

İş ve aile yaşantınızın dışında herhangi bir faaliyete katılıyor musunuz?					
Yetişkinlik Dönemi		Tek bir faaliyete katılan	Birden fazla faaliyete katılan	Hiçbir faaliyete katılmayan	Toplam
24-40 yaş grubu	44	33 46,8%	35 37,2%	15 16,0%	94 100,0%
41-60 yaş grubu	N %	54 50,0%	34 31,5%	20 18,5%	108 100,0%
Toplam	N %	98 48,5%	69 34,2%	35 17,3%	202 100,0%

df:2; ki kare: ,783; p=,676

Tablo 38 imam-hatiplerin “İş ve aile yaşantınızın dışında aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplarla yetişkinlik dönemleri arasındaki karşılaşmayı göstermektedir. Araştırma sonucu ortaya çıkan bu verilere göre, ilk yetişkinlik dönemi imam-hatiplerin %46,8’i tek bir faaliyete, %37,2’si birden fazla faaliyete katılırken %16’sı hiçbir faaliyete katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Orta yetişkin katılımcıların ise %50’si tek bir faaliyete, %31,5’i birden fazla faaliyete katılırken %18,5’i de hiçbir faaliyete katılmadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmamıza katılan deneklerin tamamının %17,3’ü hiçbir faaliyete katılmadığı bu verilere göre imam-hatip görevlilerinin sosyal bir yaşantılarının olduğunu, büyük çoğunluğunun en azından bir tane de olsa herhangi bir faaliyete katıldıklarını görmekteyiz.

Araştırmamıza katılan imam-hatiplerin iş ve aile yaşantısı dışında dernek, sportif, kültürel, el sanatları, musiki ve ticari faaliyetlere katıldığı bunlar arasında da en çok dernek faaliyetlerinde aktif olduğu elde edilen bulgular sonucunda ortaya çıkmıştır. Sosyal yaşantılarının olmayışını (tablo 32), sosyal ihtiyaçlarını giderme anlamında sorun yaşadıklarını (tablo 10) ve köyde yaşadıklarını araştırma sonucu elde edilen

verilerden gördüğümüz imam-hatip görevlilerinin bunlara rağmen iş ve aile yaşantıları dışında faaliyetlere katılıyor olması da (tablo 38) araştırmamız sonucu görülmüştür.

2.7. Katılımcıların Eğitim Durumları ve Diğer Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkiler

Araştırmanın bu safhasında katılımcıların eğitim durumları ile cemaatle olan ilişkileri, eşleriyle alışveriş yapma sıklıkları, iş ve aile yaşantıları dışındaki faaliyetlere katılmaları, görevlerini etkileyen en önemli etkenler ve misafirlige gitme sıklıkları arasındaki ilişkiler tablolar halinde verilip yorumlanacaktır.

Tablo 39. Çalışmaya Katılanların Cemaatle Sorun Yaşamaları İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişki

Cemaatle İlişkilerinizde Sorun Yaşıyor musunuz?					
Eğitim Durumu		Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
Ortaokul	N	1	2	1	4
	%	25,0	50,0	25,0	100
İmam Hatip Lisesi	N	2	21	10	33
	%	6,1	63,6	30,3	100,0
İlahiyat Ön Lisans	N	6	52	27	85
	%	7,1	61,2	31,8	100,0
Diğer Ön Lisans	N	2	14	12	28
	%	7,1	50,0	42,9	100,0
İlahiyat Lisans	N	2	23	5	30
	%	6,7	76,7	16,7	100,0
Diğer Lisans	N	1	8	3	12
	%	8,3	66,7	25,0	100,0
Lisansüstü	N	1	6	3	10
	%	10,0	60,0	30,0	100,0
Toplam	N	15	126	61	202
	%	7,4	62,4	30,2	100,0

df:12; ki kare:7,249; p=,841

Tablo 39’da, çalışmaya katılanların “Cemaatle ilişkilerinizde sorun yaşıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevap ile eğitim durumları arasındaki ilişki karşılaştırılmıştır. “Cemaatle ilişkilerinizde sorun yaşıyor musunuz sorusuna”, ortaokul mezunlarının %25’i, İmam Hatip Lisesi mezunlarının %6,1’i, ilahiyat mezunlarının %6,7’si, ilahiyat önlisans mezunlarının %7,1’i, diğer önlisans mezunlarının %7,1’i, diğer lisans mezunlarının %8,3’ü ve lisansüstü mezunlarının %10’u “evet” cevabı verdiği görülmektedir.

Araştırma sonucu elde edilen verilere göre cemaatle ilişkilerinde en çok sorun yaşayanlar ortaokul ve lisansüstü mezunu imamlar, en az sorun yaşayanlar ise İmam Hatip Lisesi ve ilahiyat lisans mezunlarının olduğunu görmekteyiz. Eğitim durumunun cemaatle ilişkilerdeki etkisi hem olumlu hem olumsuz yöndedir. Cemaatle en çok sorun yaşayan ortaokul ve lisansüstü mezunlarıdır. Burada hem en alt eğitim kademesinin hem de en üst eğitim kademesinin sorunlu olduğunu görmekteyiz.

Tablo 40. Çalışmaya Katılanların Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişki

Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?							
Eğitim Durumu		Haftada bir	Onbeş günde bir	Ayda bir	Yılda bir	Hiç çıkmayan	Toplam
Ortaokul	N %	0 ,0%	2 50,0%	1 25,0%	0 ,0%	1 25,0%	4 100,0%
İmam Hatip Lisesi	N %	8 24,2%	4 12,1%	16 48,5%	4 12,1%	1 3,0%	33 100,0%
İlahiyat Ön Lisans	N %	26 30,6%	19 22,4%	29 34,1%	9 10,6%	2 2,4%	85 100,0%
Diğer Ön Lisans	N %	4 14,3%	9 32,1%	10 35,7%	4 14,3%	1 3,6%	28 100,0%
İlahiyat Lisans	N %	12 40,0%	5 16,7%	10 33,3%	3 10,0%	0 ,0%	30 100,0%
Diğer Lisans	N %	3 25,0%	7 58,3%	0 ,0%	2 16,7%	0 ,0%	12 100,0%
Lisansüstü	N %	6 60,0%	2 20,0%	2 20,0%	0 ,0%	0 ,0%	10 100,0%
Toplam	N %	59 29,2%	48 23,8%	68 33,7%	22 10,9%	5 2,5%	202 100,0%

df:24; ki kare:37,632; p=,038

Tablo 40 “Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar ile eğitim durumu arasındaki karşılaştırmayı göstermektedir. İki değişken arasında yapılan ki kare testi sonucunda ise anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Araştırma bulgularına göre eşleriyle birlikte haftada bir alışverişe en çok çıkan eğitim grubu lisansüstü (%60,0) ve ilahiyat lisans (%40,0) mezunu imam-hatipler; hiç çıkmayan ortaokul mezunları (%0,0) ve en az çıkanları ise diğer ön lisans (%14,3) ve İmam Hatip lisesi (%24,2) mezunlarıdır.

Eğitim seviyesi yükseldikçe eşleriyle birlikte alışverişe gitme sıklığında da pozitif bir ilişki olduğu elde edilen veriler sonucu görülmüştür. Tablo 29’da da görüldüğü üzere eşleriyle birlikte daha sık alışverişe çıkanların yaşam doyumu oranlarının yüksek olduğu ve iş-aile çatışması düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Burada eğitim faktörünü de göz önüne alarak eğitim seviyesi yüksek olan imam-hatip görevlileri eşleriyle birlikte daha sık alışverişe çıkıyorlar, yaşamlarından daha memnunlar ve iş kaynaklı aile çatışmasını daha az yaşıyorlar diyebiliriz. Bu veriler sonucunda “imam-hatip görevlilerinin eğitim düzeyi eşleriyle birlikte alışverişe gitme sıklığını olumlu etkilemektedir” varsayımımız desteklenmiş olmaktadır.

2.7.1. İmam-Hatip Görevlilerinin Eğitim Durumunun İş ve Aile Yaşantıları Dışındaki Faaliyetlere Katılımlarına Etkisi

Tablo 41. Çalışmaya Katılanların İş ve Aile Yaşantıları Dışında Herhangi Bir Faaliyete Katılmaları İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişki

İş ve aile yaşantınızın dışında herhangi bir faaliyete katılıyor musunuz?					
Eğitim Durumu		Tek bir faaliyete katılan	Birden fazla faaliyete katılan	Hiçbir faaliyete katılmayan	Toplam
Ortaokul	N %	2 50,0%	0 0%	2 50,0%	4 100,0%
İmam Hatip Lisesi	N %	14 42,4%	12 36,4%	7 21,2%	33 100,0%
İlahiyat Ön Lisans	N %	42 49,4%	30 35,3%	13 15,3%	85 100,0%
Diğer Ön Lisans	N %	15 53,6%	7 25,0%	6 21,4%	28 100,0%
İlahiyat Lisans	N %	16 53,3%	12 40,0%	2 6,7%	30 100,0%
Diğer Lisans	N %	6 50,0%	3 25,0%	3 25,0%	12 100,0%
Lisansüstü	N %	3 30,0%	5 50,0%	2 20,0%	10 100,0%
Toplam	N %	98 48,5%	69 34,2%	35 17,3%	202 100,0%

df:12; ki kare:10,377; p=,583

Tablo 41 katılımcıların “İş ve aile yaşantınızın dışında aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplarla katılımcıların eğitim durumları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bulgular sonucunda lisansüstü (%50,0) ve ilahiyat lisans (%40,0) mezunlarının diğer mezunlara göre daha fazla faaliyete katıldıklarını; ortaokul (%50,0), diğer lisans mezunları (%25,0) ve diğer önlisans mezunlarının (%21,4) daha yüksek oranda hiçbir faaliyete katılmadıkları görülmektedir.

2.7.2. İmam-Hatip Görevlilerinin Eğitim Durumunun Misafirlğe Gitme Düzeyleri İle İlişkisi

Tablo 42. Çalışmaya Katılanların Misafirlğe Gitme Sıklığı İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişki

Ne sıklıkla misafirlğe gidiyorsunuz?						
Eğitim Durumu		Haftada bir	Onbeş günde bir	Ayda bir	Üç ayda bir	Toplam
Ortaokul	N %	0 0,0%	0 0,0%	2 50,0%	2 50,0%	4 100,0%
İmam Hatip Lisesi	N %	10 30,3%	6 18,2%	15 45,5%	2 6,1%	33 100,0%
İlahiyat Ön Lisans	N %	34 40,0%	19 22,4%	22 25,9%	10 11,8%	85 100,0%
Diğer Ön Lisans	N %	6 21,4%	10 35,7%	6 21,4%	6 21,4%	28 100,0%
İlahiyat Lisans	N %	14 46,7%	7 23,3%	7 23,3%	2 6,7%	30 100,0%
Diğer Lisans	N %	5 41,7%	2 16,7%	3 25,0%	2 16,7%	12 100,0%
Lisansüstü	N %	5 50,0%	2 20,0%	1 10,0%	2 20,0%	10 100,0%
Toplam	N %	74 37,6%	46 22,8%	56 26,7%	26 12,9%	202 100,0%

df:18; ki kare:22,818; p=,198

Tablo 42’da araştırmaya katılan imam-hatip görevlilerinin “*Ne sıklıkta misafirlğe gidiyorsunuz?*” sorusuna verdikleri cevaplarla eğitim durumları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre lisansüstü (%50,0), ilahiyat lisans (%46,7), diğer lisans (%41,7) ve ilahiyat önlisans (%40,0) mezunu imamların daha çok haftada bir misafirlğe gittiklerini; diğer önlisans (%35,7) mezunlarının daha çok onbeş günde bir gittiklerini; ortaokul (%50,0) ve imam-hatip lisesi (%45,5) mezunu görevlilerin ise daha çok ayda bir misafirlğe gittiklerini görmekteyiz. Bu bulgular sonucunda misafirlğe gitme sıklığının eğitim durumuyla ilişki içerisinde olduğunu, eğitim seviyesi yüksek imamların daha sık misafirlğe gittiklerini söyleyebiliriz.

2.7.3. İmam-Hatip Görevlilerinin Görevlerini Etkileyen En Önemli Faktör İle Eğitim Düzeylerinin İlişkisi

Tablo 43. Çalışmaya Katılanların Görevlerini Etkileyen En Önemli Etken İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişki

Görevinizi etkileyen en önemli etken hangisidir?								
Eğitim Durumu		Ekonomik Sıkıntı	Sosyal Yaşantının Olmayışı	Çocuklarının Eğitimi İle İlgilenememe	Görevini Hakkıyla Yerine Getirememe	Diğer	Sorun Yok	Toplam
Ortaokul	N %	3 75,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 25,0%	4 100,0%
İmam-Hatip Lisesi	N %	17 51,5%	8 24,2%	3 9,1%	2 6,1%	0 ,0%	3 9,1%	33 100,0%
İlahiyat Ön Lisans	N %	25 29,4%	25 29,4%	10 11,8%	7 8,2%	6 7,1%	12 14,1%	85 100,0%
Diğer Ön Lisans	N %	11 39,3%	7 25,0%	4 14,3%	3 10,7%	1 3,6%	2 7,1%	28 100,0%
İlahiyat Lisans	N %	3 10,0%	11 36,7%	4 13,3%	6 20,2%	4 13,3%	2 6,7%	30 100,0%
Diğer Lisans	N %	4 33,3%	2 16,7%	1 8,3%	3 25,0%	2 16,7%	0 ,0%	12 100,0%
Lisansüstü	N %	0 ,0%	5 50,0%	0 ,0%	3 30,0%	2 20,0%	0 ,0%	10 100,0%
Toplam	N %	63 31,2%	58 28,7%	22 10,9%	24 11,9%	15 7,4%	20 9,9%	202 100,0%

df:30; ki kare:43,538; p=,044

Tablo 43 katılımcıların “Size göre aşağıdakilerden hangisi görevinizi etkileyen en önemli etkindir?” sorusuna verdikleri cevaplar ile eğitim durumları arasındaki karşılaştırmayı göstermektedir. İki değişken arasında yapılan ki kare testi sonucunda anlamlılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Görevlerini etkileyen en önemli etkenin “*ekonomik sıkıntı*” olduğunu söyleyenlerin ortaokul (%75,0), İmam hatip lisesi (%51,5) ve diğer önlisans (%39,3) mezunları olduğu görülmektedir. Buna karşın görevlerini etkileyen en önemli faktörün ekonomik sıkıntı değil “*sosyal yaşantının olmayışı*” olduğunu söyleyenler ise lisansüstü (%50,0), ilahiyat lisans (%36,7) ve ilahiyat önlisans (%29,4) mezunlarının olduğunu görmekteyiz.

İmam-hatip görevlilerinin eğitim seviyesi yükseldikçe daha çok sosyal yöne önem verdiklerini ve bunun da beraberinde görevlerini etkileyen bir etken olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan eğitim seviyesi daha aşağı olan imamların daha çok

ekonomik hayatlarına önem verdiklerini tablo 43’de görmekteyiz. Elde edilen bu veriler sonucunda “imam-hatip görevlilerinin eğitim düzeyi görevlerini etkileyen faktörler noktasında önemlidir” varsayımımız desteklenmektedir.

2.8. Katılımcıların Görev Yaptıkları Yer ve Diğer Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkiler

Çalışmanın bu aşamasında araştırmaya katılan imam-hatip görevlilerinin görev yapmış oldukları yer ile alışveriş yapma şekilleri, eşleriyle alışverişe çıkma sıklıkları ve sosyal ihtiyaçlarını giderme anlamında sorun yaşayıp yaşamadıkları ile ilgili veriler karşılaştırılıp yorumlanmıştır.

Tablo 44. Çalışmaya Katılanların Görev Yaptıkları Yer İle Sosyal İhtiyaçlarını Giderme Anlamında Sorun Yaşamaları Arasındaki İlişki

Görev yapmış olduğunuz yerde sosyal ihtiyaçlarınızı giderme anlamında bir sorun yaşıyor musunuz?					
Sosyal İhtiyacı Giderme		Köy	İlçe	Şehir	Toplam
Evet	N %	27 61,4%	14 31,8%	3 6,8%	44 100,0%
Hayır	N %	22 19,0%	56 48,3%	38 32,8%	116 100,0%
Kısmen	N %	19 45,2%	15 35,7%	8 19,0%	42 100,0%
Toplam	N %	68 33,7%	85 42,1%	49 24,3%	202 100,0%

df:4; ki kare:31,151; p=,000

Tablo 44’de imam-hatip görevlilerinin “Görev yapmış olduğunuz yerde sosyal ihtiyaçlarınızı (sosyal aktivitelere katılım, gazete, dergi, vb. materyallere ulaşım) giderme anlamında bir sorun yaşıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar ile görev yerleri arasındaki ilişki karşılaştırılmıştır. İki değişken arasında yapılan ki kare testi sonucunda ise anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$).Görev yapmış oldukları yerde sosyal ihtiyaçlarını giderme anlamında sorun yaşadığını söyleyenlerin %61,4’ünün köyde, %31,8’inin ilçede ve %6,8’inin de şehirde görev yaptıklarını; kısmen sorun yaşadığını söyleyenlerin ise %45,2’sinin köyde, %35,7’sinin ilçede ve %19’unun da şehirde yaşadıklarını tablo 44’de görmekteyiz. Bu verilere göre kısmen veya tamamen sorun yaşadığını söyleyen deneklerin köylerde görev yaptıklarını ve bu durum bağlamında da

köyün şartları gereği bu gibi sorunları yaşadıklarını ve bunun da beklenen bir sonuç olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca sosyal ihtiyaçları giderme anlamında herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirten imam-hatip görevlilerinin %48,3'ünün ilçede, %32,8'inin şehirde ve %19'unun da köylerde görev yaptıklarını da görmekteyiz. Elde edilen bu bilgilerin "imam-hatip görevlilerinin görev yapmakta oldukları yerle, sosyal ihtiyaçlarını giderme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır" varsayımımızı desteklediği görülmektedir.

Tablo 45. Çalışmaya Katılanların Görev Yerleri İle Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı Arasındaki İlişki

Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?							
Görev Yeri		Haftada bir	Onbeş günde bir	Ayda bir	Yılda bir	Hiç çıkmayan	Toplam
Köy	N %	16 23,5%	19 27,9%	24 35,3%	9 13,2%	0 0,0%	68 100,0%
İlçe	N %	21 24,7%	19 22,4%	32 37,6%	9 10,6%	4 4,7%	85 100,0%
Şehir	N %	22 44,9%	10 20,4%	12 24,5%	4 8,2%	1 2,0%	49 100,0%
Toplam	N %	59 29,2%	48 23,8%	68 33,7%	22 10,9%	5 2,5%	202 100,0%

df:8; ki kare:12,067; p=,148

Tablo 45 araştırmamıza katılan İmam-hatip görevlilerinin "Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?" sorusuna verdikleri cevaplar ile görev yaptıkları yer arasındaki karşılaştırma sonuçlarını göstermektedir. Araştırma verilerine göre köyde (%35,3) ve ilçede (%37,6) görev yapanların eşleriyle birlikte daha çok ayda bir alışverişe çıktıkları, şehirde görev yapan katılımcıların ise daha çok haftada bir (%44,9) eşleriyle birlikte alışverişe çıktıkları görülmektedir.

Tablo 46. Çalışmaya Katılanların Görev Yerleri İle Alışverişlerini Nasıl Yaptıkları Arasındaki İlişki

Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?							
Görev Yeri		Kendim Yaparım	Eşim Yapar	Birlikte Yaparız	Alışverişe Çıkmayız	Diğer	Toplam
Köy	N %	24 35,3%	2 2,9%	39 57,4%	1 1,5%	2 2,9%	68 100,0%
İlçe	N %	25 29,4%	2 2,4%	57 67,1%	0 ,0%	1 1,2%	85 100,0%
Şehir	N %	13 26,5%	1 2,0%	34 69,4%	0 ,0%	1 2,0%	49 100,0%
Toplam	N %	62 30,7%	5 2,5%	130 64,4%	1 ,5%	4 2,0%	202 100,0%

df:8; ki kare:40267; p=,832

Tablo 46 katılımcıların görev yerleri ile “Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?” sorusuna verdikleri cevapların karşılaştırmasını göstermektedir. Bu bulgulara göre köyde yaşayanların %57,4’ü, ilçede yaşayanların %67,1’i ve şehirde yaşayanların %69,4’ü alışverişlerini eşleriyle birlikte, ayrıca köyde yaşayanların %35,3’ü, ilçede yaşayanların %29,4’ü ve şehirde yaşayanların %26,5’inin alışverişlerini kendilerinin yaptığını görmekteyiz.

Elde edilen veriler sonucu imam-hatipler görevlilerinin alışverişlerini daha çok eşleriyle birlikte (%64,4) yaptıkları görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında katılımcı imamların alışveriş şekillerini belirlemede yaşadığı yerin bir etkisi olmadığını, imamların daha çok aile yaşantısına önem verdiği ve eşleriyle birlikte hareket etmeyi tercih ettiklerini görmekteyiz.

2.9. Katılımcıların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmeleri İle Diğer Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkiler

Çalışmanın bu bölümünde imam-hatip görevlilerinin aile yaşantılarını topluma örnek olarak görüp görmemeleri ile ilgili verilerin eşleriyle birlikte alışverişe çıkma sıklığı, alışveriş yapma şekilleri ve misafirlige gitme sıklıklarına verdikleri cevaplar sonucu elde edilen verilerle karşılaştırılması ve yorumlanması yapılmıştır.

2.9.1. İmam-Hatip Görevlilerinin Aile Yaşantısı ile Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı Arasındaki İlişki

Tablo 47. Çalışmaya Katılanların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmesi İle Eşleriyle Birlikte Alışverişe Çıkma Sıklığı

Aile yaşantınızla kendinizi topluma örnek olarak görüyor musunuz?					
Eş ile birlikte alışverişe çıkma sıklığı		Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
Haftada bir	N	37	2	20	59
	%	62,7%	3,4%	33,9%	100,0%
Onbeş günde bir	N	34	1	13	48
	%	70,8%	2,1%	27,1%	100,0%
Ayda bir	N	40	1	27	68
	%	58,8%	1,5%	39,7%	100,0%
Yılda bir	N	11	3	8	22
	%	50,0%	13,6%	36,4%	100,0%
Hiç çıkmayan	N	0	1	4	5
	%	,0%	20,0%	80,0%	100,0%
Toplam	N	122	8	72	202
	%	60,4%	4,0%	35,6%	100,0%

df:8; ki kare:18,463; p=,018

Tablo 47 katılımcıların “Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?” sorusu ile “Aile yaşantınızla kendinizi topluma örnek olarak görüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan karşılaştırma sonuçlarını göstermektedir. Katılımcıların eşleriyle birlikte alışverişe çıkma sıklığı ile aile yaşantısıyla kendini topluma örnek olarak görmeleri arasında yapılan ki kare analizinde iki değişken arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$). Aile yaşantısıyla kendini topluma örnek olarak gören imam-hatipler, en fazla oranda onbeş günde bir alışverişe çıktıklarını belirtirken (%70,8), kısmen örnek gördüklerini söyleyenler ise ayda bir (%39,7) çıktıkları görülmektedir. Bu sonuçlara göre aile yaşantısıyla kendini topluma örnek olarak gören imam-hatiplerin alışverişe çıkma sıklığı, bu soruya kısmen veya hayır cevabı verenlerden yüksektir.

2.9.2. İmam-Hatip Görevlilerinin Aile Yaşantılarının Misafirliğe Gitme Düzeyleri İle İlişkisi

Tablo 48. Çalışmaya Katılanların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmeleri İle Misafirliğe Çıkma Sıklığı Arasındaki İlişki

Aile yaşantınızla kendinizi topluma örnek olarak görüyor musunuz?					
Ne Sıklıkta misafirliğe gidiyorsunuz?		Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
Haftada bir	N	53	0	23	76
	%	69,7%	,0%	30,3%	100,0%
Onbeş günde bir	N	27	0	19	46
	%	58,7%	,0%	41,3%	100,0%
Ayda bir	N	30	4	20	54
	%	55,6%	7,4%	37,0%	100,0%
Üç ayda bir	N	12	4	10	26
	%	46,2%	15,4%	38,5%	100,0%
Toplam	N	122	8	72	202
	%	60,4%	4,0%	35,6%	100,0%

df:6; ki kare:18,341; p=,005

Tablo 48 katılımcıların “*Ne sıklıkta misafirliğe gidiyorsunuz?*” sorusu ile “*Aile yaşantınızla kendinizi topluma örnek olarak görüyor musunuz?*” sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan karşılaştırmayı göstermektedir. Katılımcıların misafirliğe gitme sıklığı ile aile yaşantısıyla kendini topluma örnek olarak görmeleri arasında yapılan ki kare analizinde iki değişken arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$).

Aile yaşantılarıyla kendilerini topluma örnek olarak gördüklerini belirten imam-hatip görevlilerinin en fazla oranda haftada bir (%69,7), onbeş günde bir (%58,7) ve ayda bir (%55,6) misafirliğe gittiklerini, aile yaşantılarını topluma örnek olarak görmediklerini söyleyen katılımcı imam-hatiplerin ise en fazla üç ayda bir (%15,4) misafirliğe gittiklerini tablo 48’de görmekteyiz. Katılımcıların aile yaşantılarını topluma örnek olarak görmeleri ile misafirliğe gitme sıklığı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu, yani topluma örnek olduklarını söyleyen imamların daha sık misafirliğe gittiklerini elde edilen bulgular sonucu söyleyebiliriz.

2.9.3. Çalışmaya Katılanların Aile Yaşantılarının Alışveriş Tercihlerine Etkisine Dair Veriler

Tablo 49. Çalışmaya Katılanların Aile Yaşantılarını Topluma Örnek Görmeleri İle Alışverişlerini Nasıl Yaptıkları Arasındaki İlişki

Aile yaşantınızla kendinizi topluma örnek olarak görüyor musunuz?					
Alışverişinizi nasıl yaparsınız?		Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
Kendim yaparım	N	34	4	24	62
	%	54,8%	6,5%	38,7%	100,0%
Eşim yapar	N	4	0	4	5
	%	80,0%	,0%	20,0%	100,0%
Birlikte yaparız	N	81	3	46	130
	%	62,3%	2,3%	35,4%	100,0%
Alışverişe çıkmayız	N	0	1	0	1
	%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
Diğer	N	3	0	1	4
	%	75,0%	,0%	25,0%	100,0%
Toplam	N	122	8	72	202
	%	60,4%	4,0%	35,6%	100,0%

df:8; ki kare:27,966; p=,000

Tablo 49’da katılımcıların “*Alışverişinizi nasıl yaparsınız?*” sorusuna verdikleri cevaplar ile “*Aile yaşantınızla kendinizi topluma örnek olarak görüyor musunuz?*” sorusuna verdikleri cevaplar arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Elde edilen veriler sonucu, aile yaşantılarını topluma örnek gören imam-hatip görevlilerinin alışverişlerini daha çok eşlerinin yaptığını (%80,0), aile yaşantılarını topluma örnek görmeyenlerin ise alışverişe çıkmadığını (%100,0) veya kendilerinin yaptığını (%6,5) görmekteyiz.

Din görevlileri (İmamlar ve Müezzinler) ile ilgili Tatlılıoğlu 1989 yılında yaptığı bir araştırma sonucunda, din görevlilerinin eşlerini çarşıya çıkarmadıklarını ve alışveriş işine eşlerini karıştırmadıklarını söylemiştir (Tatlılıoğlu, 1996:226). Bizim anketimiz sonucu elde edilen veriler ise imamların daha çok eşleriyle birlikte alışverişe çıktıklarını göstermektedir. Tatlılıoğlu’nun araştırmasının üzerinden geçen 22 sene zarfında birçok şeyin değiştiğini ve bu değişime imam-hatip görevlilerinin de uyum sağladığını söyleyebiliriz. Katılımcıların alışveriş yapma şekilleri ile aile yaşantısıyla kendini topluma örnek olarak görmeleri arasında yapılan ki kare analizinde iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

GENEL DEĞERLENDİRME

İmam-hatip görevlilerinin aile yaşantılarını konu aldığımız çalışmamızda, aile hayatının yanı sıra, imamların iş hayatlarını ve yaşam algılarını da tespit etmeye ve elde edilen veriler sonucunda da ailevî yaşantıları hakkında sonuçlara ulaşmaya çalıştık.

Toplumsal dinî hayatın merkezinde bulunan imam-hatip görevlilerinin kaliteli hizmet verebilmeleri açısından ekonomik, kültürel, ailevî ve iş gibi alanlarda sağlam bir zeminde durmaları gerekmektedir. Bu açıdan imam-hatip görevlilerinin ailevî yaşantıları ve bu yaşantılarına işlerinin, eğitim durumlarının ve yaşam koşullarının etkisi bilimsel bir yaklaşımla incelenmeli, konuyla ilgili problemler tespit edilerek çözüm yolları ortaya konmalıdır. Bütün bunlara rağmen, imam-hatiplerin bu gibi araştırmalara ve araştırmacılara yeterince değer vermedikleri ve önemsemediklerini, bunun sonucunda da imamlarla çalışmanın zor olduğunu yaptığımız çalışma sırasında karşılaştığımız zorluklar sebebiyle söyleyebiliriz.

Araştırmamız sonucu elde edilen verilere göre imam-hatip görevlilerinin iş kaynaklı aile sorunları yaşadıkları tespit edilmiştir. Bunun sebebinin imamlık mesleğinin getirdiği ve toplumun yüklediği sorumluluklar ve belli bir mesai saatinin bulunmaması olduğunu söyleyebiliriz. İmam-hatiplik dışarıdan bakıldığında her ne kadar, geniş zamanı olan bir iş olarak görünse de mesai saatinin bütün güne yayılması bireye rahat zaman bırakmamakta ve bu da görevlide sıkıntı oluşturabilmektedir. Oluşan bu sıkıntılar ve bunun yanında meslekle ilgili ve toplum tarafından yüklenen sorumluluklar imam-hatip'in iş kaynaklı aile sorunları yaşamasına sebep olmaktadır.

Buyrukçu (2008) yaptığı çalışmada imam-hatip görevlilerinin meslekî başarısızlıklarının temel nedenlerinden birisinin maaş yetersizliği olduğunu, Köylü (1991) ise yaptığı araştırma sonucunda imamların almış oldukları ücreti yetersiz bulduklarını söylemiştir. Bizim çalışmamız sonucu elde edilen veriler sonucunda ise imam-hatip görevlilerinin aldıkları ücretten memnun oldukları ve bu memnuniyetin imamların aile hayatlarına olumlu yönde yansıdığı tespit edilmiştir. Buradaki farkın son birkaç yılda memur maaşlarında yapılan iyileştirmeler olduğunu söyleyebiliriz. buna karşın imam-hatiplerin görevlerini etkileyen en önemli etkenin ekonomik sıkıntı olduğu araştırmamız sonucunda tespit edilmiştir. Aldıkları ücretten memnun olan ve

maaşlarıyla ilgili herhangi bir sıkıntısı olmayan imam-hatip görevlisinin ekonomik sıkıntıyı görevini etkileyen en önemli etken olarak ifade etmesi ise düşündürücüdür. Burada bireyin sosyo-ekonomik durumunu ve dinî inancını değerlendirerek bir yorum getirebiliriz. İmam-hatip aldığı ücretten memnun ama ekonomik yönden sıkıntıları var. Yani imam aldığı ücretle her ne kadar ekonomik refaha ulaşmasa da dinî inanışı gereği durumuna şükrediyor.

Araştırmamız bir diğer sonucuna göre imamlar çocuklarının kendileri gibi din görevlisi olmasını istememektedirler. Bunda imamlık mesleğinin getirdiği zorluklar, maddi yetersizlik, sosyal imkânsızlıklar gibi faktörlerin etkili olduğu ve çocuğunun daha iyi bir konumda olmasını isteme arzusu etkili olmaktadır.

Tatlılıoğlu (1996) imamlar ve müezzinler ile ilgili 1989 yılında yaptığı çalışmada din görevlilerinin eşleri ile birlikte çarşıya çıkmadıkları ve alışverişini beraber yapmadıklarını tespit etmiştir. Bizim çalışmamız sonucu elde edilen veriler sonucunda ise imamların daha çok eşleri ile birlikte çarşıya çıktıkları ve alışverişlerini beraber yaptıkları tespit edilmiştir. Geçen 22 sene zarfında toplumda ve bireylerin hayat algılarında birçok şeyin değiştiğini ve bu değişime toplumun bir parçası olan imamlarında uyum sağladıklarını söyleyebiliriz. 1989 yılında imamların hangi nedenlerden dolayı eşleriyle birlikte alışverişe çıkmadıklarını bilemeyiz ama insanların eğitim durumlarının ve modern toplumun genel yaşam algısının bugün eş ile birlikte çarşıya çıkma ve alışveriş yapma noktasında etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Eşleriyle birlikte alışverişe çıkan ve onlarla zaman geçirdiklerini belirten imamlar yaşamdan daha fazla doyum sağlamakta ve yaşamlarından memnun olmaktadır. İş kaynaklı aile çatışması yaşayan imamların eşleriyle birlikte yılda bir alışverişe çıktıkları, böyle bir sorun yaşamayan imamların ise ayda bir, onbeş günde bir ve haftada bir alışverişe beraber çıktıkları tespit edilmiştir. Bu veriler sonucunda, imam-hatiplerin eşleriyle birlikte alışverişe çıkma sıklıklarının onların iş-aile yaşam çatışma düzeylerini etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle eşiyile birlikte alışverişe çıkan, bir anlamda eşiyile zaman geçiren imam-hatip görevlisinin aile ve iş yaşamında daha az çatışma ve sıkıntı yaşadığı görülmüştür.

İmam-hatip görevlilerinin büyük çoğunluğunun sıklıkla misafirliğe gittikleri, misafirliğe gitme sıklığının eğitim durumuyla ilişkili olduğu, eğitim seviyesi yüksek imamların

daha sık misafirlige gittikleri tespit edilmiştir. İmam-hatip görevlilerinin büyük çoğunluğu kendi aile yaşantılarını kısmen veya tamamen topluma örnek olarak görmektedirler. Katılımcıların aile yaşantılarını topluma örnek olarak görmeleri ile misafirlige gitme sıklığı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu, yani topluma örnek olduklarını söyleyen imamların daha sık misafirlige gittikleri görülmüştür.

Genel olarak imam-hatip görevlilerinin aile yaşantılarında kısmen de olsa sorunlar yaşadıklarını, bu sorunların büyük kısmının iş kaynaklı olduğunu ve bütün bunlar sonucunda da genel yaşam düzeylerinde istedikleri doyumu sağlayamadıklarını elde edilen veriler sonucu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Araştırmada imam-hatip görevlilerinin iş ve aile yaşantılarının din psikolojisi açısından tahlili yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmada iş ve aile farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Çalışmada birtakım araştırma soruları ve varsayımlar belirlenmiş, anket metodu ile bu soru ve varsayımlar sınanmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin genel iş tatmini düzeylerinin yüksek olduğu, yaşam doyum ortalamasının çok fazla yüksek olmadığı ve iş-aile ve aile-iş çatışması düzeylerinin nispeten düşük olduğu tespit edilmiştir. İmam-hatip görevlilerinin hayatlarından istedikleri düzeyde doyum sağlayamadıkları, iş ve aile yaşantılarında kısmen de olsa sıkıntılar yaşadıkları, buna karşın işlerinden memnun oldukları görülmüştür.

Araştırmaya katılan ilk yetişkinlik dönemi imam-hatiplerin iş tatmini ortalaması, orta yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatiplerin iş tatmini ortalamasından düşüktür. Yaşam doyumunu açısından baktığımızda, orta yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatiplerin yaşam doyum ortalaması, ilk yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatiplerin yaşam doyum ortalamasından yüksek bulunmuştur. Bu iki yetişkinlik dönemi için iş-aile çatışması ortalamalarına baktığımızda, ilk yetişkinlik dönemi imam-hatiplerin iş-aile çatışması, orta yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatiplerin iş-aile çatışmasından yüksek bulunmuştur. Aile-iş çatışmasıyla ilgili ortalamalara baktığımızda ise, orta yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatiplerin aile iş çatışması, genç yetişkinlik döneminde yer alan imam-hatiplerden yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre imam-hatipler arasında ilk ve orta yetişkinlik arasında farklılık göze çarpmaktadır. Burada ilk yetişkinlikte bireyin akademik veya iş kariyeri, evlilik ve çocuk gibi aile sorumlulukları, sosyal gruplarda daha fazla bulunma isteği, göreve adapte olamama gibi faktörler bireyin yaşamını zorlaştırmakta ve yoğunlaştırmaktadır. Meydana gelen bu bireysel ve sosyal yoğunlukların da iş ve yaşam tatmin düzeylerini belli ölçülerde etkilemektedir. Buna karşın orta yetişkin bireylerde bu etki unsurlarının daha geri planda kalmaktadır. Çünkü birey artık hayatta belli bir mesafe kat etmiş ve ilk yetişkinlik döneminde dağınık duran yapı taşlarını yerine yerleştirebilmiştir.

İmam-hatip görevlilerinin cemaatiyle olan ilişkisi, hayatının tüm alanını etkileyen bir durumdur. Cemaatle olan ilişkilerinde sorun yaşayan imam-hatiplerin bu sıkıntıları aile yaşantılarına ve iş hayatlarına, iş tatminsizliği ve aile-iş çatışması olarak olumsuz yönde yansımaktadır.

Katılımcıların görevle ilgili en önemli problemlerinin ekonomik, sosyal ve mesleki alanlarda olduğu görülmektedir. En önemli birinci etken olarak karşımıza çıkan ekonomik sıkıntının, imam-hatip görevlilerinin yaşam doyumlarını düşürdüğü ve aile-iş çatışma düzeylerini daha fazla oranda etkilediği görülmüştür. Buna karşın herhangi bir yönden sıkıntıları olmadığını belirten katılımcıların yaşam doyumları daha yüksektir.

İmam-hatip görevlilerinin yaşam doyumunu belirlemede, almış oldukları ücreti yeterli bulup bulmamasının önemli bir faktör olduğu söylenebilir. İmam-hatiplerin almış oldukları ücret ile ilgili memnuniyet düzeylerinin aile kaynaklı aile-iş çatışmasını etkileyen bir faktör olduğu da araştırmamız sonucunda ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle imam-hatip görevlisinin maddî imkânı hem aile hem de yaşam düzeylerini pozitif yönlü olarak etkilemektedir.

İmam-hatiplerin görev yapmakta oldukları yerlerde sosyal aktivitelere katılım, dergi, gazete vb. materyallere ulaşım gibi sosyal ihtiyaçlarını giderme konusunda yaşamış oldukları sorunlar, yaşam doyumunu düzeyleri üzerinde etkili olumsuz bir faktör olmaktadır. Sosyal aktivitelere katılım arttıkça bireyin yaşamdan daha çok doyum sağladığı görülmektedir.

İlk yetişkinlik dönemi imam-hatip görevlileri, görevlerini etkileyen en önemli faktör olarak sosyal yaşantının olmayışını, orta yetişkinlik dönemindeki imam hatipler ise ekonomik sıkıntıyı görevlerini olumsuz etkileyen en önemli faktör olarak belirtmişlerdir. İlk yetişkinlik döneminde sosyal hayat birey için önemlidir. Orta yaş dönemi için ise sosyal hayat yerini sorumluluğa bırakmaktadır. Bu sorumluluk maddî yönü ağır basan görevleri beraberinde getirmekte ve birey artık hayatın ekonomik yönünü daha çok dikkate almaktadır. Bunun sonucu olarak da ilk yetişkinlikte sosyal yaşantının olmayışı bir sorun iken, orta yetişkinlik döneminde sosyal yaşantını değil de ekonomik sıkıntı bir sorun olmaktadır. Yaşanılan ekonomik sıkıntı bireyin görevini olumsuz etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçlar “İmam-hatip görevlilerinin yaşadıkları ekonomik sıkıntı görevlerini etkilemektedir” ve “İmam-hatip

görevlilerinin sosyal yaşantılarındaki tatminsizlik görevlerini etkilemektedir” varsayımlarını desteklemektedir.

Çalışmamızın verilerine göre, İmam-hatip görevlilerinin büyük çoğunluğunun almış olduğu ücreti kısmen veya tamamen yeterli bulduklarını söyleyebiliriz. Öte yandan imam-hatip Görevlileri ile ilgili yapılan bir başka çalışma sonucunda imam-hatip görevlilerinin en çok üzerinde durdukları ve mesleki başarısızlıklarının temel nedenlerinden birisi olarak gösterdikleri hususun ekonomik problem olduğunu ve bunun da en çok maaş yetersizliği ve lojmanın olmayışı sebepleriyle ortaya çıktığını söylemektedir (Buyrukçu, 2008:378). Ne var ki bizim araştırmamızın sonuçlarında imamların ücret ve lojman sorunu yaşamadıkları, buna paralel olarak da iş ve aile yaşamlarından büyük oranda doyum sağladıkları tespit edilmiştir.

Çalışmamızın bir başka sonucuna göre, imam-hatip görevlilerinin büyük çoğunluğu kendileri gibi çocuklarının da din görevlisi olmasını istememektedirler. İmam-hatip görevlilerinin iş tatminsizliği, yani işlerinden memnun olmamaları, zevk almamaları gibi sebepler çocuklarının seçmesini istedikleri meslek yönündeki fikirlerinde etkili olmaktadır. Bu veriler “İmam-hatip görevlilerinin iş tatmini ile çocuklarının hangi mesleği seçmelerini istedikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır” varsayımını desteklemektedir.

Araştırmamıza katılan imam-hatiplerin iş ve aile yaşantısı dışında dernek, sportif, kültürel, el sanatları, musikî ve ticarî faaliyetlere katıldığı bunlar arasında da en çok dernek faaliyetlerinde aktif olduğu tespit edilmiştir. Sosyal yaşantılarının olmayışını, sosyal ihtiyaçlarını giderme anlamında sorun yaşadıklarını ve köyde yaşadıklarını araştırma sonucunda elde edilen verilerden anlaşılan, imam-hatip görevlilerinin bunlara rağmen, iş ve aile yaşantıları dışında ki çeşitli faaliyetlere katıldıkları görülmüştür.

Araştırma sonucunda cami cemaatiyle olan ilişkilerinde en çok sorun yaşayanların ortaokul ve lisansüstü mezunu imamlar, en az sorun yaşayanların ise İmam Hatip Lisesi ve ilahiyat fakültesi lisans mezunu imam-hatip görevlileri olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumunun cemaatle ilişkilerdeki etkisi hem olumlu hem olumsuz yöndedir. Cemaatle en çok sorun yaşayan ortaokul ve lisansüstü mezunlarıdır. Burada hem en alt eğitim kademesinin hem de en üst eğitim kademesinin sorunlu olduğunu göze çarpmaktadır.

Eğitim seviyesi yükseldikçe eşleriyle birlikte alışverişe gitme sıklığında da pozitif bir ilişki olduğu elde edilen veriler sonucu görülmüştür. Eğitim seviyesi yüksek olan imam-hatip görevlileri, eşleriyle birlikte daha sık alışverişe çıkabilmekte, yaşamlarından daha memnunlar ve iş kaynaklı aile çatışmasını daha az yaşamaktadırlar. Bu sonuçlar “İmam-hatip görevlilerinin eğitim düzeyi eşleriyle birlikte alışverişe gitme sıklığını olumlu etkilemektedir” varsayımını desteklemektedir.

İmam-hatip görevlilerinin eğitim seviyesi yükseldikçe sosyal yöne daha çok önem verdikleri ve bunun da görevlerini müspet etkileyen bir amil olduğu görülmektedir. Diğer taraftan eğitim seviyesi daha aşağı olan imamların daha çok ekonomik hayatlarına önem verdikleri görülmektedir. Elde edilen bu veriler “İmam-hatip görevlilerinin eğitim düzeyi görevlerini etkileyen faktörler noktasında önemlidir” varsayımını desteklemektedir.

Araştırmada görev yapmış oldukları yerde sosyal ihtiyaçlarını giderme anlamında kısmen veya tamamen sorun yaşadığını söyleyen katılımcılar, köylerde görev yaptıklarını, köy hayatı şartları gereği bu gibi sorunları yaşadıklarını ifade etmişlerdir ki bunun da beklenen bir sonuç olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca sosyal ihtiyaçları giderme anlamında herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirten imam-hatip görevlilerinin büyük çoğunluğunun ilçede ve şehirde görev yaptıklarını görmekteyiz. Bu bilgiler “İmam-hatip görevlilerinin görev yapmakta oldukları yerle, sosyal ihtiyaçlarını giderme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır” varsayımını desteklemektedir.

İmam-hatiplik dışarıdan bakıldığında sadece sıradan bir memuriyet gibi gözükse de içeriğinde çok yönlü bir görevdir. İmam-hatip, hem toplum içerisindeki yaşantısı hem de aile yaşantısıyla sorumluluk altında bulunan bir bireydir. Topluma örnek olması gerektiği şuurunu kazanmış ve yüklenmiş bir imam-hatip görevlisi, yaptığı ve yapmadığı her türlü söz, fiil ve davranışıyla göz önündedir. Kendisinin göz önünde oluşunun yanı sıra ailesi ve aile yaşantısıyla da gözlemlenmektedir. Yaptığımız araştırma sonuçlarında imam-hatip görevlilerinin aile yaşantılarının topluma örnek olabilecek düzeyde olduğu görülmüştür. Aile yaşantılarında nerdeyse sorun yaşamamaları, ailesi ile birlikte misafirlige ve alışverişe gitmeleri, kendilerini topluma örnek görmeleri onların aslında kendilerine yüklenen görevin bilincinde olduklarını göstermektedir.

KAYNAKLAR

- ASLANTÜRK, Zeki ve Tayfun Amman (1999), *Sosyoloji*, M. Ü. İ.F. Yay., İstanbul.
- ARMANER, Neda (1980), *Din Psikolojisine Giriş*, c.I, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- ASIMGİL, Sevim (2010), *Yaşamın Dört Kritik Dönemi*, Çelik Yay., İstanbul.
- ATKINSON, Rita, A. Richard, S. Edvard, B. Daryl ve H. Susan (2002), *Psikolojiye Giriş*, Çev. Yavuz Alagon, Arkadaş Yay., Ankara.
- AVCI, Casim (1998), “*Hilâfet*”, DİA, c.17, TDV Yay., İstanbul.
- AY, M. Emin (2003), “Kur’an’da Gençler ve Gençlik Değerleri”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- AYDIN, Mehmet Akif (1989), “*Aile*”, DİA, c.2, TDV Yay., İstanbul.
- BAŞTEMUR, Yakup (2006), *İş Tatmini ile Yaşam Tatmini Arasındaki İlişkiler: Kayseri Emniyet Müdürlüğünde Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enst., Kayseri
- BAYRAM, Nuran (2009), *Sosyal Bilimlerde SPSS İle Veri Analizi*, 2. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- BİLGİN, Mehmet, Banu Yazgan İnanç ve Meral Kılıç Atıcı (2009), *Gelişim Psikolojisi*, 5. Baskı, Pegem Akademi Yay., Ankara.
- BULUT, Mehmet (2005), “Din Görevlileri Üzerine Bazı Tespitler”, *Diyanet İlmî Dergi*, c.41, s.3, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. , Ankara.
- BUYRUKÇU, Ramazan (2008), *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, 3. Baskı, TDV Yay., Ankara
- CANATAN, Kadir ve Ergun Yıldırım (2009), *Aile Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul.
- CEBECİ, Suat (2002), *Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri*, 2. Baskı, Alfa Yay., İstanbul.

- CENGİL, Muammer (2010), “Din Görevlileri ve Kur’an Kursu Öğreticilerinin Tükenmişlik Düzeleri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.10, Sayı 1, s.79-101, İstanbul.
- CERTEL, Hüseyin (2003), *Din Psikolojisi*, Andaç Yay., Ankara.
- CÜCELOĞLU, Doğan (2003), *İnsan ve Davranışı*, 12. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- (2009), *İçimizdeki Çocuk*, 40. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÇELİK, Yılmaz (2010), *Genç ve Yetişkin Evlilerde Kıskançlığın Din Psikolojik Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SAÜ Sosyal Bilimler Enst., Sakarya
- ÇAKMAK, Nihal (2008), *Organizasyonlarda İş-Aile ve Aile-İş Çatışmalarının Bireylerin Performansları Üzerine Etkisinde İş ve Yaşam Tatmininin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enst., Kayseri.
- ÇAKMAKLI, Kemal (2007), *Çocuk ve Gençte Sosyal Gelişim*, 4. Baskı, Yağmur Yay., İstanbul.
- DOĞAN, Mehmet (1996), *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay., İstanbul.
- DODURGALI, Abdurrahman (1995), *Eğitim Sosyolojisi*, M.Ü.İ.F. Yay., İstanbul.
- EGEMEN, Bedi Ziya (1952), *Din Psikolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- EFEÖĞLU, İbrahim Efe (2006), *İş-Aile Yaşam Çatışmasının İş Stresi, İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İlaç Sektöründe bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Ü. Sosyal Bilimler Enst., Adana.
- EŞMELİ, Abdülhamit (2002), *18-30 Yaşlar Arası Genç Yetişkinlerde Görülen Ahlaki Sorunların Psiko-Sosyal Açısından Tahlili (Sapanca Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SAÜ Sosyal Bilimler Enst., Sakarya.
- GAZALİ (1999), *İslamda Evlilik ve Aile Hayatı*, Çev: M. Ali Kayabağlar, Ayyıldız Matbaası, İstanbul.
- HOLM, Nils G. (2007), *Din Psikolojisine Giriş*, 2. Baskı, Çev: Abdülkerim Bahadır, İnsan Yay., İstanbul.

- HÖKELEKLİ, Hayati (2005), *Din Psikolojisi*, 6. Baskı, TDV Yay., Ankara.
- (2010), *Din Psikolojisine Giriş*, Dem Yay., İstanbul.
- (2009), *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, Dem Yay., İstanbul.
- (2009b), *İslam Psikolojisi Yazıları*, Dem Yay., İstanbul.
- (2006), *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Dem Yay., İstanbul.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (2010), *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*, Kültürel Psikoloji, Koç Ü. Yay., İstanbul.
- KALECİ, Sonay (2004), *Alev Alatının Eserlerinde Türk Kadını*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SAÜ Sosyal Bilimler Enst., Sakarya.
- KARAGÖZ, İsmail (2007), *Aile ve Gençlik*, 5. Baskı, TDV Yay., Ankara.
- KAYA, Orhan (2003), *İş-Aile Çatışmasının İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık ve Ayrılma Eğilimine Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SAÜ. Sosyal Bilimler Enst., Sakarya.
- KAYADİBİ, Fahri (1999), “Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6. sayı, M. Ü. İ.F. Yay., İstanbul.
- KESER, Aşkın (2005), “İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama”, *Çalışma ve Toplum Dergisi* (2005/4), İzmit.
- KÖYLÜ, Mustafa (2004), *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, 2. Baskı, Dem Yay., İstanbul.
- KURT, İhsan (2000), *Yetişkin Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- MEHMEDOĞLU, Yurdagül (2001), *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*, Rağbet Yay., İstanbul.
- (2005), *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, Dem Yay., İstanbul.
- MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi (2004), *Kişilik ve Din*, Dem Yay., İstanbul.
- ONAY, Ahmet (2004), *Dindarlık Etkileşim ve Değişim*, Dem Yay., İstanbul.

- ONUR, Bekir (2008), *Gelişim Psikolojisi*, 8. Baskı, İmge Kitabevi Yay., Ankara.
- ORTAYLI, İlber (2010), *Osmanlı Toplumunda Aile*, 12. Baskı, Timaş Yay., İstanbul.
- ÖCAL, Özge (2008), *İş-Aile Çatışması, İş Tatmini ve Yaşam Tatmini İlişkisini Belirlemeye Yönelik Tekstil İşletmesi Çalışanlarında Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Ü. Sosyal Bilimler Enst., Antalya.
- ÖĞÜT, Salim (200), “İmam”, DİA, TDV Yay., c.22, İstanbul.
- ÖZBEK, Abdullah (2006), “Yetişkinlik Dönemi Eğitiminde Aile Bireylerinin Yeri ve Fonksiyonu”, s.253-283, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- ÖZKAN, Neval (2002), *Takım Çalışmasında İş Tatmini ve Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SAÜ. Sosyal Bilimler Enst., Sakarya.
- ÖZ, Mustafa (2000), “İmâmet”, DİA, TDV Yay., c. 22, İstanbul.
- PAZARLI, Osman (1972), *Din Psikolojisi*, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- PEKER, Hüseyin (2008), *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yay., İstanbul.
- PERŞEMBE, Erkan (2000), “Genç-Aile İlişkilerinde Uyumun Sağlanmasında Dinin Fonksiyonel Rolü Üzerine”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (2004), *Türkçe Sözlük*, Arkadaş Yay., Ankara
- SAYAR, Kemal ve Mehmet Dinç (2009), *Psikolojiye Giriş*, Dem Yay., İstanbul.
- SEZEN, Yümni (1997), *Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, M.Ü.İ.F. Yay., İstanbul.
- SİLAH, Mehmet (2005), *Endüstride Çalışma Psikolojisi*, 2. Baskı, Seçkin Yay., Ankara.
- ŞAHİN, Esra (2010), *İlköğretim Öğretmenlerinde Yaratıcılık, Mesleki Tükenmişlik ve Yaşam Doyumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SAÜ. Sosyal Bilimler Enst., Sakarya.

ŞENTÜRK, Habil (1984), *Psikoloji Açısından Hz. Peygamberin İbadet Hayatı*, Bahar Yay., İstanbul.

(2008), *İbadet Psikolojisi*, İz Yay., İstanbul.

TARHAN, Nevzat (2010), *Evlilik Psikolojisi*, 8. Baskı, Timaş Yay., İstanbul.

(2010), *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yay., İstanbul.

(2010), *Aile Okulu*, 12. Baskı, Timaş Yay., İstanbul.

TAŞ, Kemalettin (2002), *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İz Yay., İstanbul.

TATLILIOĞLU, Durmuş (1996), “*Din Görevlilerinin Toplumsal Yapı İçerisindeki Konumlarına Sosyolojik bir Bakış*”, Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.1, Sivas.

TOPÇU, Nurettin (2003), *Psikoloji*, Haz: Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergah Yay., İstanbul.

UYSAL, Veysel (2006), “*Yetişkinlikte Dindarlık ve Kültürel Arka Planı*”, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, s.207-247, Ensar Neşriyat, İstanbul.

(1996), *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, M.Ü.İ.F. Yay., İstanbul.

YOĞURTÇU, Fatma (2009), *Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SAÜ. Sosyal Bilimler Enst., Sakarya.

YILMAZ, Hüseyin (2005), *Camilerin Eğitim Fonksiyonu*, Dem Yay., İstanbul.

<http://www.diyamet.gov.tr>, 16.02.2011

<http://www.dinbilimleri.org.tr>, 25.01.2011

<http://www.isam.org.tr>, 20.02.2011

EKLER

EK 1: İş Tatmin Ölçeği

Aşağıdaki cümlelerden size en uygun olan seçeneğe ait olanının altındaki kutucuğa X işareti koyunuz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1-İşimi severek yaparım					
2- Mutluluğu işimdeyken buluyorum					
3-Mevcut işimden çok memnunum					
4-İşimi tatsız buluyorum					
5-İşimde zaman geçmek bilmiyor					

EK 2: Yaşam Doyum Ölçeği

Aşağıda beş ifade yer almaktadır. Lütfen 1-7 arasındaki değerlendirmelerden birini kullanarak cevabınızı ilgili kutucuğu işaretleyerek veriniz.

1-Kesinlikle katılmıyorum 2-Katılmıyorum 3-Pek katılmıyorum 4-Kararsız
5-Biraz katılıyorum 6-Katılıyorum 7-Kesinlikle katılıyorum

1-Yaşam koşullarım pek çok yönleri ile ideallerimi karşılıyor	1	2	3	4	5	6	7
2-Yaşam koşullarım mükemmeldir	1	2	3	4	5	6	7
3-Yaşantımdan memnunum	1	2	3	4	5	6	7
4-Hayattan beklediğim önemli şeylere sahibim	1	2	3	4	5	6	7
5-Bu güne kadar yaşadıklarımı tekrar yaşama olanağım olsaydı, hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim	1	2	3	4	5	6	7

EK 3: İş-Aile Yaşam Çatışması Ölçeği

Aşağıdaki cümlelerden size en uygun olan seçeneğe ait olanının altındaki kutucuğa X işareti koyunuz.

- 1-Kesinlikle katılmıyorum 2-Katılmıyorum 3-Kararsız
4- Katılıyorum 5-Kesinlikle katılıyorum

1-İş sorumluluklarım aile ve ev yaşantımı olumsuz olarak etkiliyor.	1	2	3	4	5
2-İşimin aldığı zaman, aileme karşı sorumluluklarımı yerine getirmemi zorlaştırıyor.	1	2	3	4	5
3-İşimin gereksinimleri nedeniyle evde yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum	1	2	3	4	5
4-İşimin yarattığı gerginlik ve yük nedeniyle aile yaşantımla ilgili yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum.	1	2	3	4	5
5-İş sorumluluklarım nedeniyle ailemle ilgili planlarımı değiştirmek zorunda kalıyorum.	1	2	3	4	5
6-Ailemin gereksinimleri iş yaşamımı olumsuz olarak etkiliyor	1	2	3	4	5
7-Ev yaşantımın gereksinimleri nedeniyle işimle ilgili çalışmalarımı sonraya bırakmam gerekiyor.	1	2	3	4	5
8-Aileme karşı sorumluluklarım nedeniyle işimle ilgili yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum.	1	2	3	4	5
9-Aile yaşantım, işe zamanında gitmek, günlük iş gereklerini yerine getirmek ve fazla mesaiye kalmak gibi işimle ilgili sorumluluklarımı olumsuz olarak etkiliyor.	1	2	3	4	5
10-Aile yaşantımın yarattığı gerginlik ve yük, işimle ilgili görevlerimi yapma becerimi olumsuz olarak etkiliyor.	1	2	3	4	5

EK 4: Birleşik Anket

ANKET FORMU

Bu anket çalışması İmam-Hatip görevlilerinin iş ve aile hayatlarında karşılaştıkları problemleri tespit etmek amacıyla yapılmaktadır ve isim istenmemektedir. Vereceğiniz cevapların doğruluğu çalışmanın gerçek sonuçlara ulaşması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Lütfen hiçbir soruyu eksik bırakmayınız. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Adem TURAN

SAÜ S.B. Enstitüsü Y. L. Öğrencisi

1. Yaşınız? a) 24-40 Arası b)41-60 Arası
2. Medeni durumunuz?
a) Bekar b) Evli c)Eşi ölmüş d)Eşinden ayrılmış/boşanmış
3. En son bitirdiğiniz okul?
a) Ortaokul b) İmam-Hatip Lisesi c) İlahiyat Ön Lisans
d) Diğer Ön Lisans e) İlahiyat Lisans f) Diğer Lisans
g) Lisansüstü
4. Bu görevde kaç yıldır çalışıyorsunuz?
a) 1-10 Yıl b) 10-25 Yıl c) 25 Yıl ve üstü
5. Görev yerinizi belirtiniz.
a)Köy b)İlçe c)Şehir
6. Kaldığımız yeri belirtiniz.
a)Kendime ait ev b)Lojman c)Kira
7. Almış olduğunuz ücreti yeterli buluyor musunuz?
a) Evet b) Hayır c) Kısmen

8. Görev yapmış olduğunuz yerde sosyal ihtiyaçlarınızı (sosyal aktivitelere katılım, gazete, dergi, vb. materyallere ulaşım) giderme anlamında bir sorun yaşıyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır c) Kısmen

9. Görev yapmakta olduğunuz yerde cemaatle ilişkilerinizde sorunlar yaşıyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır c) Kısmen

10. Eşinizle birlikte ne sıklıkta alışverişe çıkarsınız?

- a)Haftada bir b)15 günde bir c)Ayda bir d)Yılda bir e)Hiç çıkmayız

11. Çocuğunuz varsa onun hangi mesleği seçmesini istersiniz?

- a) Din Görevlisi b) Diğer

12. Size göre aşağıdakilerden hangisi görevinizi etkileyen en önemli etkendir?

- a)Ekonomik sıkıntı
b)Sosyal yaşantımın olmayışı
c)Çocuklarımın eğitimi ile ilgilenememe
d)Görevimi hakkıyla yerine getirememe
e)Başka (belirtiniz)
f) Sorun Yok

13. Alışverişinizi nasıl yaparsınız?

- a)Kendim yaparım
b)Eşim yapar
c)Birlikte yaparız
d)Alışverişe çıkmayız
e) Başka (belirtiniz).....

14. Aile yaşantınızla kendinizi topluma örnek olarak görüyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır c) Kısmen

15. Ne sıklıkta misafirlığe gidiyorsunuz?

- a) Haftada bir c) 15 günde bir d) Ayda bir e) 3 ayda bir

16. İş ve aile yaşantınızın dışında aşağıdaki faaliyetlerden hangisine katılıyorsunuz?

(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- a) Dernek b) Sportif c) Musiki d) El Sanatları e) Ticari f) Kültürel g) Hiç

17- Aşağıdaki cümlelerden size en uygun olan seçeneğe ait olanının altındaki kutucuğa X işareti koyunuz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1-İşimi severek yaparım					
2-Mutluluğu işimdeyken buluyorum					
3-Mevcut işimden çok memnunum					
4-İşimi tatsız buluyorum					
5-İşimde zaman geçmek bilmiyor					

18- Aşağıda beş ifade yer almaktadır. Lütfen 1-7 arasındaki değerlendirmelerden birini kullanarak cevabınızı ilgili kutucuğu işaretleyerek veriniz.

1-Kesinlikle katılmıyorum 2-Katılmıyorum 3-Pek katılmıyorum 4-Kararsız

5-Biraz katılıyorum 6-Katılıyorum 7-Kesinlikle katılıyorum

1-Yaşam koşullarım pek çok yönleri ile ideallerimi karşılıyor	1	2	3	4	5	6	7
2-Yaşam koşullarım mükemmeldir	1	2	3	4	5	6	7
3-Yaşantımdan memnunum	1	2	3	4	5	6	7
4-Hayattan beklediğim önemli şeylere sahibim	1	2	3	4	5	6	7
5-Bu güne kadar yaşadıklarımı tekrar yaşama olanağım olsaydı, hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim	1	2	3	4	5	6	7

19- Aşağıdaki cümlelerden size en uygun olan seçeneğe ait olanının altındaki kutucuğa X işareti koyunuz.

1-Kesinlikle katılmıyorum 2-Katılmıyorum 3-Kararsız 4- Katılıyorum

5-Kesinlikle katılıyorum

1-İş sorumluluklarım aile ve ev yaşantımı olumsuz olarak etkiliyor.	1	2	3	4	5
2-İşimin aldığı zaman, aileme karşı sorumluluklarımı yerine getirmemi zorlaştırıyor.	1	2	3	4	5
3-İşimin gereksinimleri nedeniyle evde yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum	1	2	3	4	5
4-İşimin yarattığı gerginlik ve yük nedeniyle aile yaşantımla ilgili yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum.	1	2	3	4	5
5-İş sorumluluklarım nedeniyle ailemle ilgili planlarımı değiştirmek zorunda kalıyorum.	1	2	3	4	5
6-Ailemin gereksinimleri iş yaşamımı olumsuz olarak etkiliyor	1	2	3	4	5
7-Ev yaşantımın gereksinimleri nedeniyle işimle ilgili çalışmalarımı sonraya bırakmam gerekiyor.	1	2	3	4	5
8-Aileme karşı sorumluluklarım nedeniyle işimle ilgili yapmak istediğim şeyleri yapamıyorum.	1	2	3	4	5
9-Aile yaşantım, işe zamanında gitmek, günlük iş gereklerini yerine getirmek ve fazla mesaiye kalmak gibi işimle ilgili sorumluluklarımı olumsuz olarak etkiliyor.	1	2	3	4	5
10-Aile yaşantımın yarattığı gerginlik ve yük, işimle ilgili görevlerimi yapma becerimi olumsuz olarak etkiliyor.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Giresun ili, Tirebolu ilçesi, Şirinköy Köyü'nde dünyaya geldi. İlkokulu köyünde, ortaokul ve liseyi Espiye İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 2004 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din bilimleri, Din Psikolojisi bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. 2004 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Sakarya ilinde İmam-Hatip olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.